

GLASILO HRVATSKOG DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKA (HDPZ)

ISSN 1331-4688

~~politicke~~
ZATVORENIK

GODINA XIX. - SRPANJ/KOLOVOZ 2010. CIJENA 25 KN BROJ **220/221**

**Kosa narodnih neprijatelja
pobjjenih u Hudoj jami**

politički **ZATVORENIK**

**GLASILO HRVATSKOG
DRUŠTVA POLITIČKIH
ZATVORENIKA**

PREDSEDJEDNIK DRUŠTVA
Alfred Obranić

UREDNIČKI ODBOR GLASILA
Alfred Obranić, Ljubomir Brdar,
Vladimir Mrkoci, Višnja Sever

GLAVNI UREDNIK
Tomislav Jonjić

UREDNIŠTVO I UPRAVA
10000 Zagreb
Vojnovićeva 15
tel: 01/46 15 437, 46 15 438
fax: 01/46 15 437
e-mail: hdpz-sred@hdpz.t-com.hr

PRIJELOM I TISAK
MINI-PRINT-LOGO d.o.o. Varaždin

CIJENA LISTA
Za Hrvatsku 15 kn

Godišnja pretplata za Hrvatsku 180 kn
za inozemstvo: Europa 310 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;
prekomorske zemlje: 510 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti
***

Žiro račun: 2503007-1100009317
kad Volksbank d.d. Zagreb
Devizni račun: 416446-7101 S.W.I.F.T.
Code VBCRHR22 kod Volksbank d.d. Zagreb
***

Rukopisi se ne vraćaju,
list uređuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.
***

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima
***

Za sve informacije i kontakte u svezi sa
suradnjom i preplatom tel.: 01/46 15 437
radnim danom od 9.00 do 13.00 sati.
***

ISSN 1331-4688
***

Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn
***

<http://www.hdpz.t-com.hr>

HRVATSKA JOŠ NIJE SPREMNA ZA ULAZAK U EUROPSKU UNIJU

Ljetni dvobroj našega mjesečnika izlazi u vrijeme političke i radne pasivnosti, ljetnih vrućina i godišnjih odmora za one koji su se naradili ili, bolje, za one koji si financijski mogu priuštiti ljetni predah. Bilo je tako nekoliko prethodnih godina. Za ovu sadašnju možemo u opisu ostaviti samo onaj meteorološki dio: ljetne vrućine. Sve ostalo je upitno zbog gospodarske krize i političkog previranja na našoj političkoj sceni.

Ipak i to ljetno vrijeme ima važnih datuma. Europski parlament proglašio je prije dvije godine 23. kolovoz Danom sjećanja na žrtve totalitarnih režima, prisjećajući se davne 1939., kad su crvena zvijezda petokraka i kukasti križ sklopili brak koji je trajao do 22. lipnja 1941. Već prije sklapanja tog braka iz interesa, oba režima, nacionalsocijalistički i komunistički, dokazali su se kao zločinački, ostavljajući iza sebe milijune žrtava u gulazima, konclogorima, KGB-ovim i GESTAPO-vim zatvorima. Dok su se u prvo vrijeme zadovoljavali terorom nad građanima vlastitih država, u kratkotrajnom braku krenuli su u osvajanje drugih zemalja i tako započeli Drugi svjetski rat, prouzročivši žrtve i patnje milijuna ljudi. Završetkom rata prestala je opasnost i teror kukastog križa, dok se neman pod crvenom zvijezdom petokrakom nije mogla zaustaviti u zločinačkom naletu. Prestale su ratne aktivnosti, ali je ubilački stroj pod crvenom zvijezdom petokrakom nastavio ubijati zarobljenike, civile, sve koji su označeni kao mogući neprijatelji komunističkog poretka.

U godinama nakon rata u čitavoj Europi se istraživalo, obilježavalo i odavala počast žrtvama kukastog križa, dok se u svim komunističkim zemljama o žrtvama crvene zvijezde petokrake moralo šutjeti. Tako su milijunske žrtve ostale prikrivene, bez obilježja mesta stradanja i bez groba. Žrtve komunističkih zločina za njih nisu bili žrtve, već narodni neprijatelji. Tek raspadom komunizma 1989. godine u mnogim bivšim komunističkim državama počinju sustavna znanstvena istraživanja i obilježavanja mesta njihova stradanja.

Hrvatska je u tom pogledu još i danas veoma suzdržana, što samo govori da državnim institucijama i medijima upravljuju bivši komunisti odnosno potomci onih koji su učinili zločin. Makar su pod crvenom zvijezdom petokrakom u ratu i poraću prema Hrvatima počinjeni zločini genocidnih razmjera, hrvatska vlast tolerira proslavu 27. srpnja u Srbu, stajući na stranu ubojica umjesto poštovanja prema žrtvi. I opet prilikom uspostave moderne Hrvatske 1991., potomci onih koji su uvijek bili protiv bilo kakve neovisne hrvatske države, pod simbolom crvene zvijezde petokrake ubijaju nevine ljudе, razaraju gradove i sela.

Hrvatska ima itekako razloga i povijesno iskustvo više od bilo koga u Europi, zabraniti isticanje crvene zvijezde petokrake u ime desetaka tisuća nevinih žrtava.

Nažalost, dok se diljem Europe obilježava 23. kolovoz, Dan sjećanja na žrtve totalitarnih režima, u Hrvatskoj koja je dva puta doživjela zločinački nasrtaj crvene zvijezde petokrake s relativno najvećim brojem žrtava, obilježava se 27. srpanj i proslavljuju ubojice hrvatskog naroda. Zbog sustavne opstrukcije rezolucija i zaključaka EU kojima se osuđuje komunistički režim, mislim da bi Hrvatskoj do daljnega trebalo uskratiti ulazak u Europsku uniju.

*Alfred OBRANIĆ, predsjednik
Hrvatskog društva političkih zatvorenika*

KULTURNA BORBA ZA OBNOVU JUGOSLAVIJE (II.)

Ne bi se reklo da među današnjim prvoborcima rata za obnovu «kulturnog jedinstva» tzv. jugoslavenskoga ili zapadnobalkanskog prostora, ima pera koja zaslužuju usporedbu s literarnom veličinom Tina Ujevića ili Ive Andrića. No činjenica da su mnogi od njih u prigodi svoje političke ideje širiti ne sa stranica kakvoga marginalnoga književnog časopisa – u kom bi se slučaju to njihovo demokratsko pravo moglo ignorirati – nego su im na raspolaganju najmoćniji elektronički i tiskani mediji u Hrvatskoj, čitavu tu terazijsku žalopojku čini razmjerno ozbiljnom: ako u medijima kojima vladaju oglašivači i novac, i u društvu kojim iz mraka upravljaju moćne sile, upravo protagonisti i propagandisti takvih ideja dobivaju iznimno velik prostor, onda iz toga valja čitati koji su zapravo ciljevi onih koji odluke donose.

U tom je smislu više nego zanimljiva i ilustrativna filipika kojom se sredinom lipnja ove godine na dio hrvatske javnosti (tzv. desnicu) obrušilo nesumnjivo najdarovitije pero iz te skupine, južnoslovjenski pisac Miljenko Jergović. Sarajlija rodom, Zagrebčanin bijegom, Jergović nije ni jedno ni drugo. Iskorijenjen iz Sarajeva, nevoljko prihvaćen u Zagrebu koji doista pokazuje sve manje volje da prihvati došljake, jedino u čemu Jergović strasno uživa, jest provociranje jednog dijela površnoga novinskog čitaljestva. U svome raskošnom, ali zapravo neduhovitom, uškopljenom govoru mržnje, on te svoje žrtve redovito optužuje za mržnju i naziva «desnicom» (kad im tepa) ili «fašistima» (kad im ne tepa, dakle, češće).

Ta neumorna želja da se drugoga provocira nesumnjivo će zanimati njegove buduće biografe. Ma kako bilo naporno pisati novinsku kolumnu, stalno vraćanje jednomu te istom, neprestano recikliranje jedne teme, pokazuje da se radi o ozbiljnoj frustraciji. O tome govori i Jergovićev bijeg od rasprave o činjenicama: on bi htio da njegov feljton, pa i priča, budu ujedno i dokumentarni, ali na način da se činjenice prilagođavaju njegovim traumama, bez obzira kakve posljedice za ostale ta prilagodba ima. Zato uživa u vrijedanju, ali ne voli da mu se uzvrati. I ne radi se samo o tome da je izborio (?) pravo da njegove članke na internetu nije dopušteno ni moguće komentirati (što on objašnjava nespremnošću da polemizira s neznancima koji mu se iz internetske crne rupe obraćaju psovkama i uvredama), nego o tome da se Jergović nerijetko služi izmišljotinama, tračevima i poluistinama i, kad ga se uhvati u laži, nema naviku o tome polemizirati, a još manje ispričati se. Za onoga tko se budi i liježe s prodikom o snošljivosti i elementarnoj pristojnosti i tko vrlo često poseže za germanizmima (misleći, valjda, da će mu pristajati kao Krleži, i da će time dokumentirati svoje europejstvo), to nije osobita preporuka.

A u toj se, dakle, lipanskoj filipici Jergović odvažio uvjeriti čitav učeni svijet, od Stipe Mesića do Đorđa Balaševića, da samo «hrvatska desnica sanja Jugoslaviju», budući da u stvarnosti: «Jugoslavije više nema, osim u glavama hrvatskih histerika. (...) Ovi manijaci već petnaestak godina ne prestaju da poštenom svijetu, manjincima svake vrste i ljevičarima, na uvce pjevaju od Vardara pa do Triglava i hej Slaveni». Jer, kaže Jergović, «sljedeća Jugoslavija – više se i ne zna koja po broju – postoji samo u glavama hulja, psihičkih bolesnika i desničarskih histerika. (...) Milorad Pupovac skandalizirao je hrvatske luđake i manijke prijedlogom da se iz Ustava izostavi odredba o zabranjenim udruživanju u balkanske asocijacije. Zapravo, ispravnije bi bilo reći da ih je time erotizirao, jer su nanovo dobili priliku za svoju jugoslavensku maštariju...»

A ne treba biti prisholog da bismo znali: čovjek koji u jednome razmjerno kratkom tekstu iz sebe izbaci ovaku poplavu uvreda, mržnje i bijesa, i sa sobom je načistu da ne govori istinu: istina ne treba povišen ton, bijes i mržnju. Ali da bi se borba za obnovu Jugoslavije mogla nastaviti, treba ušutkati «hulje, psihičke bolesnike, histerike i manijke». Trebva ih obeshrabriti, a kako je tehnologija uznapredovala, bar danas ima djelotvornijih sredstava od vješala i tanadi...

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

SMRT (ANTI)FAŠIZMU - SLOBODA NARODU	4
<i>Josip Ljubomir BRDAR</i>	
USTRAJAVANJE U PRIVRŽENOSTI TITOIZMU U DEMOKRATSKOJ HRVATSKOJ	7
<i>Zdravka BUŠIĆ & Maja RUNJE</i>	
POGLED NA BOSNU I HERCEGOVINU: DVODESET-LJETNA NESTABILNOST JEDNOGA PODIJELJENOG DRUŠTVA	9
<i>Ivica KARAMATIĆ</i>	
RAĐANJE EUROPE (II.)	13
<i>Dr. Vjeko Božo JARAK</i>	
LIJEVA INTELIGENCIJA I ANTIFAŠIZAM (V.)	17
<i>Vladimir MRKOCI</i>	
DOGME I MITOVI JUGOSLAVENSKIH «ANTIFAŠISTA» (IV.)	19
<i>Davor DIJANOVIĆ</i>	
CRTICE IZ HRVATSKE FINANSIJSKOPRAVNE PROŠLOSTI (X.)	24
<i>Prof. dr. sc. Nikola MIJATOVIĆ</i>	
PROCESI ŽALOVANJA ČLANOVA OBITELJI ŽRTAVA KOMUNISTIČKIH ZLOČINA TIJEKOM ŽIVOTNIH CIKLUSA, DO STAROSTI	27
<i>Maja RUNJE, prof.</i>	
KVALITETA ŽIVOTA STARIJIH LJUDI	29
<i>Dr. Ivan OBRANIĆ</i>	
MAKARSKA: SPROVODNI OBRED ZA BEZIMENE ŽRTVE ZLOČINA	30
<i>Petar VULIĆ</i>	
SPOMEN-SKUP "JAZOVKA 2010." ODRŽAN 22. LIPNJA 2010. U ĐAKOVU I NA ŽUMBERKU	31
<i>Sanja ROGOZ-ŠOLA</i>	
DAKSA - STRATIŠTE UGLEDNIH DUBROVČANA	32
<i>Dr. Augustin FRANIĆ</i>	
OD BLEBURGA DO JADOVNA	36
<i>Dr. sc. Srećko BOŽIČEVIĆ</i>	
HRVATSKE I SRPSKE ŽRTVE 1941.-1945.: DEMOGRAFSKA STUDIJA (I.)	39
<i>Kazimir KATALINIĆ, prof.</i>	
JUGOSLAVENSKI POKOLJI HRVATA: POPIS RUŠEVSKIH ŽRTAVA	45
<i>Sanja ROGOZ-ŠOLA</i>	
NASTANAK ORGANIZACIJE «TIHO» 1957. GODINE	51
<i>Ivan GABELICA</i>	
26. TRAVANJ 1944. – PRVI DAN HOLOKAUSTA MEĐIMURSKIH ŽIDOVA	55
<i>Dragutin ŠELA</i>	
JOŠ NEŠTO O ŠIMI SERDAREVIĆU	57
<i>Dr. Augustin FRANIĆ</i>	
BLEIBURG I KRIJNI PUT 1945. KROZ POTRESNO SVJEDOČENJE BOŽE JELICA (IV.)	59
<i>Ivica KARAMATIĆ</i>	
IN DIESEM HEFT	63
IN THIS ISSUE	64

VERBA VOLANT...

VIJESTI IZ BRATSKE I PRIJATELJSKE, NESVRSTANE REPUBLIKE SRPSKE

«Vlasti Trebinja prije nekoliko mjeseci počele su u centru grada izgradnju monumentalnog spomen-kompleksa u slavu 'braniocima Trebinja'. Gradonačelnik Trebinja i šef lokalnog (vladajućeg) SNSD-a **Dobroslav Ćuk** objasnio je da je to najmanje što Trebinje može uraditi za svoje najbolje sinove koji su ovaj grad 'branili i odbranili u periodu 1991.-1995. godine.

Dovoljna je mrva logike i elementarnog poznavanja novije povijesti pa da se postavi pitanje od koga su branioci Trebinja branili i odbranili ovaj grad kojeg tokom 'istorijske, herojske' četiri godine niko nikada nije napadao?! Ako će trebinjski 'heroji' po nečemu ostati upamćeni, bit će to po barbarskoj agresiji na susjednu Hrvatsku kada su u sklopu jedinica JNA kidisali na Dubrovnik i njegovo zaleđe. (...)

Da apsurd sa spomenikom braniocima Trebinja bude kompletan, među nekoliko stotina imena poginulih 'branilaca', na spomeniku će biti uklesana i imena 25 'branilaca-Bošnjaka', koji su tokom srpsko-crničarske agresije na Hrvatsku bili prisilno mobilizirani i koji su sa dubrovačkog ratišta vraćeni u kovčezima.»

(*Slobodna Bosna*, br. 711/XVI., Sarajevo, 1. srpnja 2010., bos.)

*

JUGOSLAVENSKI SINDROM EUROPSKE UNIJE

«Usporedba EU s Jugoslavijom možda je gruba, ali se sličnosti jednostavno ne mogu previdjeti, a iz njih proizlaze i problemi koji su objektivni. (...) I u EU se mnogi, sasvim prirodni, konflikti prikrivaju nekakvim europskim 'bratstvom i jedinstvom', i u EU sam prvo Slovenac i tek nakon toga Euroljanin. I EU postoji ili se širi oslanjanjem na demokratski deficit. Kad su ljudi protiv nečega, na primjer ustava, nađu se bajpasi kao što je Lisabonski ugovor, koji zamjenjuje ustav.

Najveća opasnost za EU jest upravo to što nazivam jugoslavenskim sindromom: riječ je o uvjerenju da su svi iskorištavani. To uvjerenje jača kad se ekonomsko

stanje pogoršava; u Jugoslaviji je jačalo od početka osamdesetih, na kraju smo mi Slovenci iskorištavali Hrvate, Hrvati Srbe, Srbi Slovence. Zbog toga je za EU najopasnija dugotrajna ekonomска kriza. Deset godina stagnacije, u kakvoj je, naprimjer, Japan, EU ne bi preživjela.»

(**Jože Mencinger**, slovenski akademik, ekonomist, «Kad ćete u EU, nećete od nje dobiti ni euro», *Globus*, br. 1019, Zagreb, 18. lipnja 2010.)

*

ISTAKNUTA KANDIDATURA ZA GODIŠNJIU NAGRADU GOVORA MRŽNJE

«Dobro da je **Milorad Pupovac** toga dana izvukao živu glavu iz Sabora. Usudio se, naime, s govornice hrvatskoga parlamenta kazati koju riječ o političkome legitimiranju ubojstava [u povodu nastupa **Žarka Domljana** u emisiji «Nedjeljom u 2», op. prir.]. Iz okolnoga žbunja odmah je iskočio čopor bijesnih hadzezovaca, pa je počelo neviđeno zavijanje i režanje, a kao prvo grlo nametnuo se propali predsjednički kandidat **Andrija Hebrang**, optuživši drskog zastupnika za "nedopustivu zloupotrebu saborskog Poslovničkog". Srećom, Hebrang pri ruci nije imao ni revolver ni skupinu vojnika iz pričuvnog sastava koja bi na licu mjesta obavila neugodan posao umjesto njega. (...)

Što je uopće taj Hebrangov "saborski Poslovnik"? Riječ je o nepisanom skupu normi i pravila ponašanja kojim se osiguravaju čiste ruke i umiveno lice hrvatskog fašizma. Njime su regulirani delikatni odnosi u carstvu vladajuće mimikrije. Temelj mu je jezik s dvostrukim diskursom: pozivaš se na Sabor, a imaš u vidu neformalni štab Gestapo; ustaješ u zaštitu parlamentarne procedure, a zapravo branиш državni terorizam; predstavljaš se kao Andrija Hebrang, a ustvari si nasilni bolesnik...

Poslovnikom hrvatskog fašizma, elem, predviđeno je da "Hrvatska osudi zločin nad obitelji Zec" tako što će ubojice oslobođiti krivnje. Poslovnik hrvatskog fašizma kaže da je o političkom legitimiranju zločina nelegitimno govoriti u instituciji gdje se politički legitimiraju zločini. Sve

je vrlo logično i razložno. Poslovnik hrvatskog fašizma, na snazi od početka devedesetih, propisuje da visoke političke ličnosti imaju slobodu obilježiti nepoželjne ljude, uprijeti prstom u izmišljene "izdajnike", "kosovce" i "ublašte", zatim motivirati njihove ubojice, zatim kvalitetnom sudskom presudom krvnike proglašati nevinima, zatim opravdati zločin pozivanjem na iste izmišljene "kosovsko-ublaške" krimene... ali nije dopuštena politička rasprava o toj političkoj proceduri pred najvišim političkim tijelom u zemlji, jerbo bi se time "zloupotrijebio Poslovnik"....»

(**Viktor Ivančić**, bivši urednik *Feral Tribunea*, «Pozdrav zastavi. Poslovnik hrvatskog fašizma, Dani, br. 682, Sarajevo, 8. srpnja 2010.)

*

OD SINJSKOGA KONJA DO RAČANOVA MAGARCA

«Radi izgradnje poslovne zgrade u Zagrebu, KIO Keramika osnovala je tvrtku Urbaniko i za predsjednika Uprave angažirala generala **Antu Kotromanovića**. Kako ne bi morao zamrzavati mirovinu, Kotromanović nije zasnovao radni odnos, ali mu je Krmpotić svakog mjeseca uplaćivao 15.000 kuna naknade. (...)

"Kako nisam ništa posebno radio, Krmpotićev i moj zajednički prijatelj pitalo me bih li se angažirao za potrebe KIO Keramike, jer poznajem mnogo ljudi i mogao bih im pomoći. Iskoristio sam ta poznanstva i organizirao prezentacije, nudio poduzetnicima asortiman pločica KIO-a, svaki dan sam bio na zgradi i pratitio kako se izgrađuje", pojašjava nam Kotromanović za kojega u KIO-u kažu kako ih je mjesечно stajao više od 45.000 kuna.

"Sada nam prodaje poštenje u Saboru, a varao je državu primajući mirovinu i plaću, što se u KIO-u nije smjelo ni znati", govore ogorčeni radnici. Spominju i kako su se zgražavali kada je Kotromanović posjet **Anti Gotovini** u Haagu također platio karticom KIO-a, iako nije bio zaposlenik tvrtke. Broj mobitela blokirao mu je tek stečajni upravitelj.»

(*business.hr*, 8. srpnja 2010.)

PAR STOLAČKIH FOTOGRAFIJA...

Билješka o spomeniku «braćnicima Trebinja», prenesena iz jednoga sarajevskog tjednika i objavljena na prethodnoj stranici, povod je da u ovoj rubrici – redovito namijenjenoj opaskama o aktualnim događanjima – objavimo dvije fotografije koje nam je poslao jedan prijatelj iz Stoca u istočnoj Hercegovini.

Ne ćemo ovdje pisati o položaju tamošnjih Hrvata, a ne ćemo se sada upuštati ni u podsjećanje na kalvariju koju su prošli u XX. stoljeću. Oni koje to zanima – a sve bi nas trebalo zanimati – svakako bi trebali pročitati peti svezak *Humskoga zbornika* (Zagreb, 2001.) u kojem se Ivica Puljić, Stanislav Vukorep i Đuro Bender objavili prvorazrednu, dokumentarnu spomenicu pod naslovom *Stradanje Hrvata tijekom Drugog svjetskog rata i porača u istočnoj Hercegovini* (806 stranica!).

Iz nje će lako doznati ono što nisu učili u školi: da su Hrvati istočne Hercegovine desetljećima (zapravo stoljećima) bili izloženi nasiljima i zlostavljanjima, da je između dva svjetska rata niz Hrvata katolika ubijeno (muslimani su na tom području i u Sandžaku stradali još i gore!), i da su se izbori odvijali na način da se ugledne mjesne Hrvate kao stoku sveže pokraj izborne kutije (kako bi ostali birači zorno vidjeli što ih čeka, ako glasuju »protiv kralja i države«). Vidjet će i to kako su započela krvoproljeća u istočnoj Hercegovini 1941. godine i kako je do temelja uništeno i raseljeno hrvatsko selo Dubljani koje u hrvatskoj kolektivnoj svijesti – zahvaljujući ideologiji

ji bratstva i jedinstva odnosno današnjega zapadnobalkanskog detanta – ne znači baš ništa, skoro kao Borčevac i Krnješa, Vrtoče i Španovica.

U tom su smislu zanimljive i

ПРАВИЛА

САВЕЗА УСТАША И ДОВРОВОЉАЦА

КРАЉЕВИЋИЈУГОСЛАВИЈЕ

примјена на ХХХ радозвој годишњој скупштини одржаној у Савезном Дому и дан 2-III-1930. у Београду

БЕОГРАД
Штакареја „СЛОГА“, Краља Милана 8. Телеф. 58-76
1930.

134.65.2

4.47.0
1930.

ove fotografije, snimljena na groblju u Poplatu kod Stoca. Jedna pokazuje ono što bi svaki pismen čovjek trebao znati, da naziv «ustaša» nije nikakav hrvatski izum s kraja trećeg desetljeća prošlog stoljeća. No zanimljivija je ona druga, na kojoj je nezgrapnim rukopisom upisano da je neki seljak umro 1868. i da na tome mjestu počivaju njegove «srpske kosti». U to su vrijeme, dok je Srpska pravoslavna crkva i «srpska vjera» neuki pravoslavni živalj pretvarala u borbene srpske nacionaliste, na katoličkoj strani mnogi svjetovnjaci i visoko-rangirani crkveni ljudi u katoličkoj hijerarhiji, svoj zavičajni identitet prepostavljali nacionalnumu, ili su sanjarili o jugoslavenstvu. Jedan od plodova tih snova jest i taj, da Hrvata u mnogim dijelovima Bosne i Hercegovine jednostavno više nema... (P. S.)

SMRT (ANTI)FAŠIZMU - SLOBODA NARODU

U lipanjskome broju *Političkog zatvorenika* osvrnuo sam se na jedno teško breme, breme zločina, koje opterećuje hrvatski narod, a zove se **TITO**.

Danas bih se želio očitovati ukratko o nedjeljivoj sastavniči tog imena, koju Titovi poklonici nazivaju od milja - antifašizam.

Kad bi antifašizam u njihovoj inaćici čak i bio jedna pozitivna stvar, danas, 65 godina nakon Drugoga svjetskog rata, rasprava o njemu bila bi deplasirana i suvišna.

No, uz niz svakodnevnih društvenih trauma i egzistencijalnih problema, nama se, valjda u svrhu sprječavanja zaborava, nameće tema o antifašizmu, kao o najvažnijoj i najsvetijoj sastavniči moderne hrvatske države.

Uz notornog **Stjepana Mesića** koji je u funkciji predsjednika Hrvatske bio najgrlatiji promicatelj Titova antifašizma, jednoglasno s njim kao u zbornom pjevanju, to isto je ponavljala hrvatska ljevica i tzv. lijeva inteligencija.

No, bez okljevanja, valja reći: Drugovi, zaustavite se, umorni smo od toga vašeg antifašizma. Tu poruku upućujem svima vama, koji veličate taj truli sadržaj. Posebno se obraćam vašem glasnogovorniku **Slavku Goldsteinu**, izdavaču i publicistu, kako se već javnosti predstavlja.

Gospodine Goldstein, htio bih se osvrnuti na Vaš tekst u „Globusu“ od 2. srpnja 2010., pod naslovom „Zašto se ne želim pokloniti u Bleiburgu“.

Naime, odmah moram reći da je Vaše osobno pravo gdje će se Vi pokloniti.

Problem je u tome što Vi u svrhu afirmacije toga svog antifašizma koristite Jasenovac kao svoju ideološku utvrdu iz koje, kako u Titovoj Jugoslaviji, tako i danas, jednako pucate po hrvatskoj državi i njezinu nacionalnom biću. Nemojte misliti da želim amnestirati zločine Jasenovca, samo se želim usprotiviti Vašem podmetanju kako je „kult Bleiburga mitologiziran, da bi se u zaborav potisnuli ustaški zločini, da bi se pod koprenom Bleiburga sakrio Jasenovac“.

Dakle tako: zar zaista mislite da je ovaj narod doživio totalnu amneziju pa ne zna da su velikosrpska propaganda i komunis-

Piše:

Josip Ljubomir BRDAR

tička nomenklatura na čelu s velikosrpskim „akademicima nauka“ i književničkom svitom iz beogradske Francuske ulice br. 7, stvorili mit o Jasenovcu, u kojem se **Danteov** „Pakao“ doimlje kao raj u odnosu na Jasenovac, a broj žrtava je po njima deseterostruko ili čak dvadesete struko veći od onoga koji je danas upisan u spomen-ploču.

Taj mit su poltronski podupirali i hrvat-

sim iz slovenskog časopisa „Nova zvezda“, nisu mit Bleiburga nego rukodjelo Vaših antifašista, pronađeno u Hudoj jami.

U licima koja su krasila te kose, Vaši su antifašisti prepoznali neprijatelje naroda i likvidirali ih u ime „svijetle budućnosti“.

Hudih jama, odnosno masovnih grobnica je na stotine. Pošto nisam forenzičar ni povjesničar, ne želim ulaziti u problematiku broja žrtava.

U kontekstu zadane teme, zanima me otkud Vama moralna snaga da na temelju, ne samo činjenica već i osobnog znanja,

Stipe Mesić i Slavko Goldstein

ski komunisti, odnosno tzv. antifašisti. Pitam Vas, kad ste se suprotstavili tom mitu? Je li trebalo čekati pad Berlinskoga zida, i – ako jest, zašto je taj događaj trebalo čekati?

A Bleiburg? O Bleibburgu je nametnuta šutnja i patnja. Bleiburg se otvorio s prvim zrakama hrvatske slobode ne kao mit, već kao vapaj za istinom.

I vi tu notornu činjenicu izvrćete, iako znate pravu istinu. Zar zaista mislite da na lažnom zamjenom mitova možete afirmirati vaš lažni antifašizam?

Gospodine Goldstein, kose odnosno pletenice mladih djevojaka (s fotografije na naslovnicu ovog časopisa), koje preno-

iskustva i naobrazbe, javnosti pozitivno predstavljate Titov antifašizam i u toj mjeri toliko drsko da ga stavljate čak u temelje hrvatske države.

Jasno mi je da Jasenovcem pokušavate amnestirati Bleiburg, ali u tome ste izgubili svaku mjeru.

Da kojim slučajem nije bilo Jasenovca, na što bi se sveo Titov antifašizam?

Nudim Vam odgovor. Koliko vidim, niste osobito zadovoljni početkom „antifašističke borbe“ u Hrvatskoj.

Ja sam također pun sumnji, doduše iz drugačijih razloga od vas. Naime, poznata je činjenica da jugokomunisti zbog Hitlerova saveznosti sa **Staljinom** nisu

prstom maknuli kad je Hitler početkom travnja 1941. napao Jugoslaviju. Izdaju Staljina od strane Hitlera mi „slavimo“ kao Dan antifašističke borbe. Zar ta sramotna povijesna činjenica potvrđuje Vaš antifašizam?

Potprijeđuje li ga možda činjenica da je od travnja 1941. do travnja 1942. npr. Narodnoosvobodila fronta Slovenije ubila 1200 svojih Slovenaca i dva „fašista“ (talijanska vojnica)? Ili ga možda potvrđuje podatak da su antifašisti tijekom rata ubili u Hrvatskoj i u BiH 660 svećenika, dok je primjerice u Slovačkoj, koja je otprilike ista po broju stanovnika kao i Hrvatska, ubijeno „samo“ 14 svećenika.

I da ne duljim, potvrđuje li možda Vaš antifašizam jedna „minorna“ epizoda u kojoj jedna 95-godišnja starica, baka **Matića** iz mog sela, tuguje već 67 godina za mužem i djeverom, čiji su životi završili antifašističkom „pravdom“ u jamama planine Kamešnice zajedno s još pedesetak ljudi za čiji se grob ne zna. A to nisu bili pripadnici Zla, nego seoski mladići koji su voljeli svoj dom i domovinu.

Normalno da „recentna“ istraživanja komunističke provenijencije, u koja i Vi spadate, nisu predmet izučavanja ovakvih „sitnica“. Neki drugi pripadnici Zla polagali su nadu u sreću i institucije prava i pravde te su tako potpali pod „udar čl. 4, točke 1 Pravilnika o zakonima i običajima rata na kopnu Ženevske konvencije itd.“.

To je predstavnicima vojske NDH izdeklamirao bezdušni britanski general **Patrick Scott** 15. svibnja 1945. na Bleiburgu i tako ih predao Titovim krvnicima. Njihova sudska je poznata.

Tema je traumatična i preopširna, a svibanjske i lipanske komemoracije otkrivaju svu okrutnost obračuna Jugoslavenske armije (partizana) sa zarobljenim i nemoćnim vojnicima i civilima neposredno nakon „pobjede“.

Stoga se u tisućama varijanti nameće pitanje: koja je to pozitivna strana tog antifašizma u kontekstu tih strašnih zločina?

Zar npr. to da su nakon „oslobodenja“ antifašisti uveli teror prisilnog otkupa žita i stoke od seljaka, tjeranje seljaka u zadruge, konfiskacija kuća i imovine od izmišljenih neprijatelja, likvidacija kulaka, protjerivanje čitavih naroda (Folksdjočera i Talijana), prisilno tjeranje na tzv. omladinske radne akcije, glad, neimaština, prokazivanje ljudi itd. Zatim je uslijedio Goli otok.

Pa kad smo već kod Golog otoka bilo bilo dobro da zavirite u knjigu „Veze Međunarodnog Crvenog križa i NDH“, pa usporedite slike iz Jasenovca i Golog otoka. Nakon toga, uhvatite se olovke i napišite usporedbu.

U vremenskom odmaku slijedi gastar-bajterski egzodus udbaške likvidacije uglednih Hrvata u inozemstvu i punjenje robišnica u zemlji.

Udbaške likvidacije uglednih Hrvata za Vas su vjerojatno obračun s ustašama. Vi u svojoj jednostranosti i mržnji prema činjenici ostvarenja hrvatske države imputirate ustaštvu čak i pokojnom predsjedniku **dr. Franji Tuđmanu**, povezujući njegovu ideju pomirenja svih Hrvata kao ideju ustaše **Maksa Luburića**, koga se općenito smatra zločincem. Vi niste sposobni prepostaviti Tuđmanovu plemenitu namjeru, kojoj je svrha bila osvrtarenje tisućljetnog sna o slobodnoj hrvatskoj državi. Ustaštvu bez ikakve osnova imputirate pokojnom ministru **Gojkovi Šušku** koji je među najzaslužnjima za pobjedu u Domovinskom ratu. Ali, očito je da to za Vas nije pobjeda nego poraz.

A hrvatsko ustaštvu? Što je to? Bez obzira na vašu devijantnu maštu, niste mogli isfabricirati ništa drugo, nego par adolescenata na nogometnim stadionima i Thompsonovim koncertima.

Bože, koje li opasnosti!

I na koncu, Vaš odlazak na Bleiburg, Tezno, Macelj, Hudu jamu itd. nije bitan. Vlasnice onih pletenica, gledajući vas iz raja, ne bi vas iskreno doživjele. Vi radite otidite s partizanima na kavu, a lijepi židovski običaj ostavljanja kamena na mjestu gdje počiva žrtva, neka obavi neki drugi hrvatski Židov koji cijeni i voli svoju zemlju. Ima ih dosta, a ako smijem predložiti, neka to bude **dr. Slobodan Lang.**

POTPORA HKD-u NAPREDAK MOSTAR

Okružnicom kojom se moli potpora sveučilišnoj mladeži **Hrvatskoga kulturnog društva Napredak Mostar**, hrvatskoj se javnosti obratio predsjednik udruge, *dr. fra Andrija Nikić*. Podsjeća u njoj, da su hercegovački franjevcii 1902. u Mostaru utemeljili *Društvo za pomoć nadarenoj a siromašnoj hrvatskoj mladeži iz Hercegovine i Bosne*, poslije nazvano *Napredak*. Četiri godine kasnije sagradili su i đački dom - *Napretkov konvikt*, kroz koji je, do komunističke zabrane 1949., prošlo više od 1350 učenika.

I danas *Napredak Mostar* ima 1.123 člana, od čega su 983 mladi. Uglavnom studiraju na fakultetima jedinoga sveučilišta u Mostaru s hrvatskim jezikom u Bosni i Hercegovini, koga sada pohađa

oko 19.500 sveučilištaraca. Tijekom posljednjih dvadeset godina, *HKD Napredak Mostar*, održao je 184 kulturne svečanosti, objavio 58 knjiga i dvanaest *povijesnih kalendara*. Knjige i kalendari su gotovo jedini novčani izvor da bi se moglo opstatiti i pomagati sveučilišnoj mladeži. S obzirom na to na postoje redoviti (a ni neredoviti) izvori pomoći, HKD Napredak Mostar moli sve koji mogu pomoći novčanim daroma, da to učine uplatom na: **Hrvatsko kulturno društvo Napredak Mostar, br. žiro-računa: S.W.I.F.T. ZABA BA 22, br. žiro-računa: 7100-48-06-17093-8., u Zagrebačkoj banci d. d. Mostar, br.: 3381002201980532 (identifikacijski broj je: 4227038540008, kod Hercegovačko-neretvanske županije.)**

Također se *obnavlja Napretkova knjižnica*, koju su komunisti 1949. godine uništili, a zasad je prikupljeno više od 15.000 svezaka. Svaka knjiga (enciklopedije, leksikon, rječnik, monografija, bibliografija, zbornik, povijest, serijsko izdanje, zbirka dokumenata, zasebna knjiga, publikacija, album...) dobro je došla. U rujnu ove godine kani se proslaviti dvadesetu obljetnicu obnoviteljskoga rada mostarskog Napretka a potom objelodaniti i prigodnu knjigu-spomenicu, u koju će biti upisana imena svih Napretkovičih darovatelja. (HRVATSKO KULTURNO DRUŠTVO NAPREDAK MOSTAR, BiH, 88000 MOSTAR, p. p. 17., e-pošta: nikic.andrija@tel.net.ba •

HRVATSKO-SRPSKA KOALICIJA GLUHA NA PROSVJEDU!

Mjesecima već prosvjeduju dešetci zavičajnih i rodoljubnih udruženja protiv nakane hrvatsko-srpske koalicije pod predsjedanjem **Jadranka Kosor**, da se obnovi spomenik četničko-partizanskoj pobuni protiv netom proglašene hrvatske države, što je okrunjena brutalnim pokoljem hrvatskih civila krajem srpnja 1941. godine.

Vojom Stanimirovićem, stup i oslon aktualne hrvatske-srpske koalicije – onda bi se Biškupić prostirao i po podu, ne bi li dokazao kako je «moderan političar», a ne samo trgovac umjetninama i pasionirani amaterski fotograf (na diku i ponos naroda koga, eto, predstavlja).

Nije rijedak slučaj da ljudi na vlasti zaboravljaju kako će im bu-

Dan ustanka u Srbu

Vlast za te prosvjede jednostavno ne haje. Ministar kulture **Božo Biškupić**, komu se udruge obraćaju brojnim pismima, dokumentiranim apelima i potpisanim predstavakama, nije prosvjednike udostojao ni jednom jedinom riječi. Nije ih čak ni odbio primiti, jer bi to značilo da priznaje njihovo postojanje. On na njihove dopise i apele jednostavno ne reagira, jer oni za nj jednostavno - ne postoje!

Ne postoje, zato što su Hrvati.

Ali, da su kojim slučajem Srbi (i još da su ratovali protiv Hrvatske!), i da im koju riječ u prilog kaže **Milorad Pupovac** – koji je s nekadašnjim zagrebačkim partijskim jurišnikom **Slobodanom Uzelcem** te, da ne zaboravimo, vukovarskim osloboditeljem iz studenoga 1991.,

dući naraštaji suditi. Kad bi svijest o tome postojala, kad bismo se u njoj odgajali, onda bi se bar dio naših političara drugačije ponašao: s vremena na vrijeme bi se sjetili da se u povijest može ući uzdignuta čela, ili kao ništarija. A slučaj obnove spomenika u Srbiji samo je naizgled marginalan: on je jasno otkrivačko u ime «međunarodne zajednice» drži stvarnu vlast u Hrvatskoj. On pokazuje koliko je vlada Republike Hrvatske ujedno hrvatska vlada. Taj slučaj jasno nagovješće da će sadašnja garnitura biti ona, koja će u buduće udžbenike povijesti ući kao namjesništvo pod upravom Milorada Pupovca i Voje Stanimirovića. Veće sramote jedva da i treba... (N. B.)

HRVATSKO ŽRTVOSLOVNO DRUŠTVO I ZDRUG UDRUGA

u suradnji s drugim hrvatskim udruženjima organizira

Put na hodočašće sv. Ani u Kosovo kod Knina

u ponедјeljak, 26. srpnja 2010.

Sv. Misu i procesiju s početkom u 10 sati predvodi mons. Ante Ivas, biskup Šibenski

u spomen na 69. godišnjicu ubojstva hodočasnika iz 1941. god.

(koju su jugo-komunističke vlasti slavile kao 'Dan ustanka naroda u SR Hrvatskoj i SR BiH' – a to je bio zapravo jedan iz niza četničkih pokolja Hrvata u Hrvatskoj i BiH!)

Popratni sadržaj spomen-hodočašća:

- oko 13.00h - polazak iz Kosova za Boričevac, poslije ručka kod crkve Sv. Ane;
- oko 14.30h - polaganje vijenaca i paljenje svijeća kod porušene crkve u Boričevcu uz prigodno slovo o. biskupa Mile Bogovića;
- oko 15.30h - polazak iz Boričevca preko Mazina za Udbinu i razgledanje zavjetne spomen Crkve Hrvatskih mučenika (u završnoj fazi izgradnje) u Udbini;
- oko 17.30h - polazak iz Udbine starom cestom preko Plitvica za Zagreb i posjet porušenom hrvatskom naselju Priboj (Prijeko) na Plitvicama;
- polaganje cvijeća i paljenje svijeća na mjestu ubojstva prvoga hrvatskog redarstvenika Domovinskog rata, hrvatskog mučenika Josipa Jovića na Plitvicama;
- povratak u Zagreb

*

- polazak iz Zagreba autobusima u 5 sati
- o mjestu polaska bit će obaviješteni naknadno
- cijena putovanja iz Zagreba, uključujući ručak, iznosi 150 kuna
- zadnji datum za prijave je ponedjeljak, 19. srpnja 2010.
- uplate možete obaviti kod naših povjerenika ili u uredu Hrvatskog žrtvoslovnog društva, Ilica 36/I/dvoriste, u utorak, 20. srpnja od 14 do 20 sati

*

Za prijave i daljnje informacije obratite se na: **jadranka.lucic@zg.t-com.hr** ili **nazovite naše povjerenike: Kata O. 01-4848-634, Monika P. 01-6526-378, Mile S. 098-281-744, Ante B. 01-4826-040, Josip M. 091-481-1367, Đuro K. 099-662-0417, Milan Z. 098-491-444**

O prijevozu iz drugih mjesta Hrvatske i BiH bit će obaviješteni od tamošnjih povjerenika! •

USTRAJAVANJE U PRIVRŽENOSTI TITOIZMU U DEMOKRATSKOJ HRVATSKOJ

Stojeći u više navrata s našim transparentom „Trg maršala Tita civilizacijska je sramota“ u blizini tramvajske postaje na tom trgu - izvan termina javnih prosvjeda „Kruga za trg“, dakle izvan svoje grupe, a u izravnom dodiru sa slučajnim prolaznicima – u više smo navrata doživjeli odobravanje i podršku, no najčešće ipak stvarnu ili hinjenu nezainteresiranost.

Veoma su česte međutim bile i negativne reakcije, pri čemu nam je u oči odmah upala njihova iznimna žestina i grubost. Kako smo takvu oštrinu u nekoliko slučajeva iskusile i u profesionalnom okruženju te u svojim susjedstvima, osjetile smo se ponukanima pokušati dokučiti neke od očito jakih motiva **Titovih** privrženika. Uz pomoć poznanika i prijatelja obratile smo se stoga nizu ljudi za koje smo pretpostavljale da se ne slažu s našim zahtjevima. Pitale smo: Zašto smatrate da ulice i dalje trebaju nositi ime maršala Tita, kad je poznato da su Tito i jugoslavenski komunistički totalitarizam odgovorni za masovna ubijanja te mnogostruka kršenja ljudskih prava?

Anketi smo naravno pristupile kao vrsti jednostavnog propitivanja. Evo triju iz niza veoma sličnih odgovora.

**Petar P., 60, grafički tehničar,
zaposlen u novinskoj tiskari,
Zagreb**

Trgovi i ulice trebaju nositi ime maršala Tita, jer je Tito je bio veliki državnik. Na Bleiburgu su bile same ustaše, pa ih je trebalo pobiti. U zatvorima su kasnije bili oni koji su zaslужili da tamo budu. Što se Crkve, svećenika i časnih sestara tiče, to su sve sami lupeži, negativne osobe. Jugoslavenski sustav nije bio nasilan, već je bio veoma human. Sve se davalo ljudima, a sada oni koji su na vlasti sve uzimaju sebi. Politički, ovo je ustaška država. Bio sam 1990. protiv njezina stvaranja. **Franjo Tuđman** je bio kriminalac, što se vidi po tome da je i on bio u zatvoru. Moj je otac kao partizan oslobodao zemlju, a 1990. su mu smanjili mirovinu, tako da su majka i on jedva živjeli. Sam teško radim i osjećam da nemam nikakvih radničkih prava.

(Obitelj – Hrvati iz Makarske; otac u partizanima, bez škole, kasnije oficir JNA; tijekom Jugoslavije otac se žalio da ne napreduje zato što je Hrvat, no 1990. je

Pišu:

Zdravka BUŠIĆ & Maja RUNJE

bio ogorčeno protiv stvaranja Hrvatske, tvrdeći da su svi u HDZ-u ustaše; majka manje rigidna; suruga Petra P. je iz miješanog braka, otac joj je Srbin.)

**Lidija P., 58, dipl. pravnica,
Zagreb**

Apsolutno sam za Trg maršala Tita. Bleiburg je ustaška izmišljotina. Političkih progona bilo je prvih godina Jugoslavije, što je bilo normalno za ono vrijeme. Ne osjećam se sigurno u ovoj zemlji. Sjećam se točno kada je 1991. predstavnica kućnog savjeta došla k nama u stan, jer

i bilo zločina, oni ni izdaleka nisu bili takvi kakvima ih desnica sada želi prikazati. Također nije istina da su u zatvorima bili oni koji su se zalagali za slobodu. U zatvorima su bili teroristi te oni koji su predstavljali opasnost za sigurnost i red. Hrvat sam, no radije bih sada živio u Jugoslaviji. Jugoslavija je predstavljala širinu, a današnja Hrvatska je skučeni prostor, u fizičkom i u duhovnom smislu. Osim toga, u Jugoslaviji se živjelo znatno bolje. Ljudi su kupovali stanove, a rate kredita nikada nisu rasle, već su padale. Ja sam podstanar i ne vidim nikakve mogućnosti za kupnju stana.

(Obitelj - Hrvati iz okolice Ploča; i s očeve i s majčine strane članovi obitelji bili u partizanima te bili i članovi Partije;

Josip Broz i drugi prvaci jugoslavenskoga komunističkog pokreta

je imala nalog popisivati stanare prema nacionalnosti. Moja majka je Srpskinja iz Slavonije. I nju sam ja tada trebala upisati u posebnu rubriku! Bilo mi je odmah jasno da na vlast dolaze ustaše. U Titovo su doba ljudi svi slično živjeli. Nije on bio nikakvi hohštaper. To se vidi po tome da svojoj djeci nije ostavio nikakva bogatstva.

(Otac Hrvat iz Zagorja, pripadnik KOS-a, majka Srpskinja iz zapadne Slavonije, nastavnica; suprug bio Hrvat, no brak je razveden; za vrijeme trajanja braka, do 1990. stavovi Lidije P. bili su umjerjeniji)

**Jurica Š., 31, novinar na
Radio-postaji Zadar, Zadar**

Drug Tito zaslужuje poštovanje jer je jedan od najznačajnijih likova naše povijesti. Bleiburg je propagandna laž. Ako je

otac za vrijeme Jugoslavije na visokim dužnostima u Dubrovniku i Splitu; sam aktivan u SDP-u.)

U svim je odgovorima našu pozornost privukla velika učvršćenost stavova te učestalo pojavljivanje pojma „ustaša“. Također učestalo pojma „Jugoslavija“, redovito ispunjenog krajnje pozitivnim emocionalnim nabojima. Bilo je stoga moguće odmah zaključiti da se radi o političkim stavovima koji se ne pokušavaju zaogrnuti nekim oblikom političkog „moderniteta“, već otvoreno pokazuju da svoje razloge nalaze u događanjima iz Drugoga svjetskog rata. Uočljiva je bila i činjenica da su ispitanci često iz obitelji u kojima je netko od članova srpske nacionalnosti, za koje je razumljivo da su se u Jugoslavije osjećali gotovo kao u svojoj

nacionalnoj državi te da je žaljenje za Titom žaljenje za Jugoslavijom.

„Historicizam“ svih ovih odgovora (*ustaše, ustaška država, ustaška izmišljotina*) u prvi je trenutak djelovao iznenađujuće – isto kao što je iznenađujuće djelovala iracionalnost argumentacije o Bleiburgu i progonima - no na razini politologije i političke psihologije ovakvo je oblikovanje i izražavanje stavova poznato i istraženo. U velikim je studijama, naime, u međuvremenu više puta prikazano da traumatični povijesni događaji, osobito unutarnacionalni sukobi, ostavljaju duroke posljedice u svijesti budućih generacija te intenzivno tradiraju selektivna tumačenja. Poznato je npr. da je sudjelovanje pojedinih članova obitelji u Francuskoj revoluciji prije više od dva stoljeća i danas do stanovite mjere uočljivo u političkim orijentacijama potomaka, a isto vrijedi i za sukob Sjevera i Juga u SAD-u, gdje je tradicija privrženosti oslabjela migracijama te je vremenom izgubila emocionalni naboj, no i dalje postoji.

Ivan Šiber, politolog blizak Ijevici, ovo je pitanje izravno istraživao u svom radu „Ideološki sukobi u Drugom svjetskom ratu i suvremene političke orijentacije“, u kojem kaže: *Represivni jugoslavenski ideološki sustav kroz obrazovanje je i kroz medije sustavno homogenizirao populaciju ideološkim mitovima, specifičnim jezikom i autoritarnošću. Demokratizaciji i civilnom društvi nije davao prostora. U isto vrijeme na individualnoj se razini odvijala socijalizacija na temelju položaja obitelji u socijalnoj strukturi društva prije Drugog svjetskog rata te, najviše, na temelju političkog opredijeljenja obitelji tijekom rata. Neposredna negativna iskustva, osobna i obiteljska stradanja, podijelila su hrvatsko društvo u dvije suprostavljene skupine.*

Šiber je u tom radu ustanovio da je 2007. godine 50 % ispitanika imalo jasnu i jednoznačnu obiteljsku političku biografiju, i to 27 % na strani NDH, a 22% na strani NOB-a, s očekivanim regionalnim različitostima. Kod mlađih je ispitanika uočio povećani broj „miješanih“ političkih biografija s odgovorom „ne znam“, no iznenađujuće je da pri tome znatno bio opao broj pripadnika NOB-biografija, a da se broj NDH-biografija nije smanjio. Autor ovu veću stabilnost NDH-biografija objašnjava *potrebom da politički concept koji je dugo godina bio potiskivan jednostranim i isključivim interpretacijama zbivanja te negativnim vrednovanjem*

Tito s dužnosnicima UDB-e

pripadnika obitelji dobije pravednije mjesto.

U gotovo svim anketnim odgovorima pojavljuje se, osim političke lojalnosti, i žaljenje za Titovim vremenom kao vremenom u kojem se bolje i pravednije živjelo, u kojem su se rate kredita topile iz mjeseca u mjesec. Ova se vrsta nostalгије susreće u dijelu pučanstva svih tranzicijskih država i uvijek djeluje zbušujuće. Nije naime odmah jednostavno razumjeti kako je moguće da su ljudi zaboravili realnu oskudicu u kojoj su živjeli, da žale, primjerice, za vremenima inflacije, ne osjećajući opću štetu kojom je duboko siromašila cijelo društvo.

Ovim se pitanjem bave brojna njemačka socioološka istraživanjima, a njihovi rezultati vode u smjeru zaključaka da su u ekonomskim nostalgijama često zapravo prikrivene političke preferencije. Onome tko je volio komunizam i zdušno surađivao s režimom, *Trabant* je u sjećanju ostao velikim i lijepim automobilom, a ljetovanje u zapuštenom sindikalnom odmaralištu na Blatnom jezeru odmorom iz snova. Ipak, sociolozi upozoravaju da postoje okolnosti i za realni osjećaj pogoršanja kvalitete života i sigurnosti. Ljudima koji su bili naučeni na autoritarni egalitarizam osobito je teško konkurirati na nesmiljnim tržištima rada u gospodarstvima u kojima su prošla vremenima konjukture i rasta. U Njemačkoj je strah od nezaposlenosti te od gubitka radnog mjesta u zadnje dvije godine prvi put izbio na prvo mjesto popisa najvećih briga, prije straha od teške bolesti - i to kod svih Nijemaca, ne samo kod onih koji su živjeli ili odrastali u DDR-u.

Što sve ovo znači za nas koji želimo ukloniti komunističke simbole iz hrvatskih javnih prostora? Hoćemo li se u beskraj boriti u pat-poziciji u kojoj i jesmo i nis-

mo Hrvatska, i jesmo i nismo demokracija - osobito stoga što i HDZ (u kojem znatno pretež Šiberove NDH-biografije!) nema snage odrješito prerezati uže koji nas veže za jugoslavenske mitove te interesu njezinih mitologa.

Dok se pribajavamo, ipak se intenzivno i nadamo. Želimo vjerovati da će hrvatsko društvo krenuti prema procesima u kojima će politička kultura jačati. U zrelijoj demokraciji – s više jednostavnog i iskrenog identiteta sa zajednicom, više povjerenja u sebe i svoje mogućnosti, više vjere u podršku drugih, više znanja, više otvorenosti, više vještina za upravljanje konfliktima – pozitivno će spominjanje Tita biti sramota.

U međuvremenu je naš posao nastaviti raditi za „Krug za trg“ te nikada ne prestajati govoriti da su jugoslavenski komunisti na Bleiburgu uništili jednu cijelu generaciju mlađih ljudi, da su franjevačke svećenike osudili na ukupno 500 godina zatvorskih kazni, da su ubili 400 seljaka iz sela Podlapače u Lici, većim dijelom poslije rata.

Ovi događaji i ovi ljudi moraju biti integrirani u središte hrvatskog bića i u središte hrvatske realnosti.

Izvori:

Anketni odgovori (20)

Ivan Šiber: Političko ponašanje, Politička kultura, Zagreb 2007.

Milan Podunavac, John Keane, Chris Sparks: Politika i strah, Minerva, Zagreb 2008.

Politische Psychologie, Erinnerungen und kollektive Identität (Zeitschrift), Hamburg 1998.

Brigitte Lehr: Der Postkommunistische Diskurs in Mitteleuropa, Cutta, Stuttgart 2000.

Milan Ivanović: Izgubljene šanse, Procesi postkomunističke tranzicije i nacionalne manjine, Alber E, Osijek 2005.

(Skraćeni tekst izlaganja na Petome hrvatskom žrtvoslovnom kongresu, Zagreb, 18. do 20 lipnja 2010.) •

POGLED NA BOSNU I HERCEGOVINU: DVODESETLJETNA NESTABILNOST JEDNOGA PODIJELJENOG DRUŠTVA

Pokrajine Bosna i Hercegovina imale su tešku, štoviše burnu povijest. Prije velike seobe naroda u 6. i 7. stoljeću, nastavale su ih najprvo ilirska i keltska pleme na, potom su ih Rimljani uključili u sastav provincije Dalmacije, a od 476. ovim područjem prolaze mnogi narodi – od Germana do Avara. Rečena područja bila su višestoljetno u sastavu rano-srednjovjekovnoga hrvatskoga kneževstva i kraljevstva, a hrvatski ih narod od tada trajno nastanjuje. Brojni su povijesni spomenici i dokazi tomu u prilog, koje ovdje radi skučena prostora ne možemo ponavljati.

Na početku novoga doba austro-ugarska je okupacija smijenila osmansku vlast koja je u BiH trajala stoljećima i ostavila brojne negativne posljedice. Poslije Berlinskog kongresa 1878. Austro-Ugarska je dobila mandat okupirati BiH, a 1908. ju je anektirala. Velikosrpski sarajevski atentat na austrijskog nadvojvodu Franju Ferdinanda (1914.) odvukao je tadašnji svijet u klaonici Prvoga svjetskog rata. Slomom Austro-Ugarske BiH je uključena u sastav Kraljevstva SHS (1918.), kasnije preimenovanog u Kraljevinu SHS, a potom u Kraljevinu Jugoslaviju. Poslije raspada Jugoslavije u travnju 1941. godine, BiH ulazi u sastav Nezavisne Države Hrvatske, a slomom NDH u svibnju 1945. BiH, kao federalna jedinica, postaje dijelom komunističke Jugoslavije. U toj državi krajem šezdesetih godina muslimani dobivaju pravo na takvo nacionalno izjašnjavanje te se posutno konstituiraju u zasebnu naciju.

No od raspada SFRJ (1990./91.) do danas, u BiH su otvorena mnoga pitanja i u njima su nazočne brojne traume iz olovnoga komunističkog razdoblja, kao i rata započetog velikosrpskom agresijom 1991./92., a okončanog u Daytonu 1995. godine. Činjenica je da se danas, premda je prošlo desetljeće i pol od rata, BiH nije konstituirala kao stabilno demokratsko društvo, a još manje kao država. Dapače, ona predstavlja podijeljenu sociološku strukturu, rascijepljenu po skoro svim društvenim šavovima. BiH za stečevinama europske demokracije kasni podjednako kao što kasne zemlje poznate po zaostalosti, poput Kosova i Albanije. O

Piše:

Ivica KARAMATIĆ

solidnoj stabilizaciji BiH kao države ne može još biti ni govora, a navodni demokratski odnosaši unutar nje više su prazna forma negoli djelotvorno sredstvo za omogućavanje boljšitka društvenog života. Vjerski i etnički rascjepi u BiH imadu još uvijek gotovo tektonske razmjere, pa

Za današnju crnu sliku bosanskohercegovačke zbilje, što malo tko javno priznaje, značajnu krivicu snosi bivši komunistički sustav u BiH, čiji su repovi i te kako danas, ne samo živi, već moći i utjecajni. Upravo je komunizam, na ovdajnjim prostorima, puna četiri i pol desetljeća provodio tzv. represivnu toleranciju u međunarodnim odnosima, pod providnom maskom «bratstva i jedinstva», i to najviše na štetu najmalobrojnijega, hrvatskog naroda, što je lako znanstveno

Panorama Sarajeva

se stječe dojam da bi rat «ujutro» planuo, kad ne bi bilo nametnutog protektorata međunarodne zajednice.

Tri odvojena društva

Kad čovjek čita i analizira, primjerice, muslimanske, srpske i hrvatske povijesne knjige koje obraduju iste teme u svezi BiH, pred njim se, bez izuzetka, nađu tri posve oprečna svijeta, tri suprostavljenia pogleda, tri povijesne istine. Slično je i s ocjenama sadašnjeg trenutka: za katastrofalno stanje u BiH bošnjački političari, mahom neutemeljeno i bez ikakva priznavanja vlastita udjela, papagajski optužuju Hrvatsku ili Srbiju, dok hrvatski i srpski političari ozbiljnu opasnost vide ne samo u suprostavljenosti hrvatskih i srpskih pogleda na BiH, nego i u sve agresivnijem bošnjačko-muslimanskom nacionalizmu.

dokazati. Slična manipulacija također se događala na cijelom području SFRJ gdje se uglavnom išlo u prilog najbrojnijega srpskog naroda. Danas, na prostorima tzv. Zapadnoga Balkana, postoje bjelodane političke tendencije stvaranja novih regionalnih saveza, što može biti vrlo opasno za hrvatske nacionalne interese.

Nu, i u tom scenariju, kao uostalom i u drugima, BiH predstavlja stranku koju se ne uvažava i ništa ne pita. Ona je i dalje slijepo crijevo ili narodski rečeno, zadnja rupa na svirali. Čak i sociološko zanimljivu temu duboke podijeljenosti bosanskohercegovačkog društva ne zaobilaze samo hrvatski i srpski znanstvenici, već i većina inozemnih sociologa. Umjesto da profesionalno pristupe svom poslu, brojni inozemni nazovi-analitičari, na temelju mito-

va i legendi, narode u BiH još drže divljacima i baštinicima plemenske svijesti na traumatičnim balkanskim prostorima koje, po njima, karakteriziraju iracionalni, bezizlazni i trajni međunacionalni sukobi i prijepori.

Američki diplomat **Richard Holbrooke** slovi kao «glavni arhitekt» mirovnog sporazuma u Daytonu. Rečeni sporazum o Bosni i Hercegovini dogovoren je 21. studenoga 1995. u Daytonu, te potpisana tri tjedna kasnije u Parizu. Njime su uspostavljena dva entiteta: Republika Srpska (tvorevina stvorena na genocidu) i Federacija BiH. U Daytonu se na pravedan način nije uvažila činjenica da u BiH ne žive dva, već tri konstitutivna naroda. Daytonskim su sporazumom Hrvati prošli najgore, jer nisu dobili hrvatski entitet, nego su s puno brojnijim Bošnjacima strpani u Federaciju BiH. Jedino pozitivno što je ostvareno Daytonskim sporazumom jest zaustavljanje trogodišnjega krvavog rata. Drugi cilj, sadržan u obnovi države, kao održivoga demokratskog političkog koncepta, do danas nije ostvaren: pravo, pravda i učinkovita pravna država ne mogu nastati na nepravednim i nezdravim temeljima! Umjesto da se izbjeglice vrate na vlastita ognjišta, dovršilo se etničko čišćenje, navlastito na području Republike Srpske.

Danas, 15 godina poslije Daytonskoga mirovnog sporazuma, stanje u Republici Srpskoj je za hrvatske nacionalne interese pogubno, jer je iz RS hrvatski narod uglavnom raseljen, a nisu stvoreni ni minimalni uvjeti, niti ima političke volje, za održivi povratak Hrvata. Štoviše, hrvatske izbjeglice iz Republike Srpske, po svemu sudeći, ne će se vratiti na djedovska ognjišta. Mnogi od njih su i obiteljske grobove izmjestili. Od konstitutivnog naroda Hrvati su svedeni na nacionalnu manjinu. Tek nešto malo bolja situacija je u Bosanskoj Posavini, u dijelu Federacije BiH, ali se ni tamo, zahvaljujući opstruiranju povratka hrvatskih izbjeglica, nije dogodio veći iskorak. Ni u Središnjoj Bosni stanje nije sjajno glede povratka hrvatskih izbjeglica. Hercegovinu, pak, koja nema tako izražen problem hrvatskog izbjeglištva, opterećuju hrvatsko političko nejedinstvo, to jest strančarenje po glasovitoj inaćici «tri Hrvata, dvije stranke».

Glede BiH kao suverene, cjelevite, demokratske, samostalne države – stajališta analitičara nisu posve istovjetna.

Fojnički samostan

Većina ih je skeptična, dok naivni optimizam izražavaju uglavnom bošnjački orientirani analitičari. U svjetskim znanstvenim krugovima stožerno je mnijenje da se BiH nije konstituirala kao suverena, demokratska država. U politološkoj literaturi, koja se bavi postkomunističkim tranzicijskim zemljama, BiH uopće nije predmet interesa, a kamoli studioznoga istraživanja. Ona je uglavnom prikazana kao zemlju pod protektoratom NATO-a i SAD-a. Nadalje se prosuđuje da nije riječ o jedinstvenoj državi, jer središnja vlast u Sarajevu ne nadzire polovicu teritorija, tj. Republiku Srpsku. Osim što nije cjelevita, BiH u pravom značenju riječi nije ni demokratska, multikulturalna, gospodarsko-socijalno zdrava, dekriminalizirana. Niz godina Bosnom i Hercegovinom vlađa Visoki predstavnik međunarodne zajednice, sa središnjim uredom u Sarajevu. Čini se kako državna vlast funkcioniра jedino zahvaljujući velikom pritisku međunarodne zajednice, koja budućnost BiH, očito, imade u svojim rukama. Situaciju u BiH prosudio je vrlo teškom poznatni **Frances Fukuyama**, koji ju je smjestio u društvo «slabih i propalih zemalja», skupa sa Somalijom, Haitijem, Ruandom, Kambodžom, Kosovom, Liberijom, Sierra Leoneom, Kongom i Istočnim Timorom.

Slabosti BiH općenito se zrcale u nesposobnosti planiranja i provedbe kvalitetnih zakonskih rješenja i političkih odluka na državnoj razini, neučinkovitosti

upravljanja, neosiguravanju odgovornosti i transparentnosti javnih ustanova, te nesuzbijanju raširenog mita, kriminala i korupcije. Brojna poduzeća su propala ili bezprizorno opljačkana i opustošena, a gospodarski kriminal se nedostatno pravno sankcionira: «međunarodna zajednica je u BiH uvela mir, ali nije uspjela oživotvoriti samoodrživu državu» (Fukuyama).

Nema patriotizma u odnosu na cijelu BiH

BiH opстоји zahvaljujući inozemnoj finansijskoj pomoći, što pogoduje stvaranju loših životnih navika kod stanovništva, budući da se stvara ovisnički i parazitski mentalitet. Nesuverenost, to jest ovisnost BiH o međunarodnoj zajednici ne ogleda se samo u ovlastima Visokog predstavnika, koji ima mogućnost donositi konačne i obvezatne odluke, već se očituje i na simboličkoj razini: u nametnutoj državnoj himni i zastavi BiH, te u nazivu novčane jedinice (konvertibilna marka). Gledišta stručnjaka ne ostaju samo na tvrdnji da BiH nije učinkovita kao samostojljiva država, nego se pod ozbiljan upitnik stavlja mogućnost njezina golog opstanka: u BiH nema temeljnog suglasja konstitutivnih naroda o državnom ustrojstvu, nema minimalne sloge Bošnjaka, Hrvata i Srba o temeljnim vrijednostima i normama zajedničkog života, što znači da nije ispunjen stožerni preduvjet uspostave i djelotvornosti suvremenoga demokratskog političkog poretku.

Uglavnom su Bošnjaci lojalni bosanskohercegovačkoj državi (koju se kolokvijalno, možda i ne sasvim bez ikakve primisli, redovito naziva *Bosnom*), dok Srbi i Hrvati doživljavaju svojim državama Srbiju i Hrvatsku, u duhu naravnih i posverazumljivih njihovih istorijskih htijenja za sjedinjenjem s vlastitim matičnim narodima. Hrvati i Srbi u BiH uglavnom razvijaju domoljubne osjećaje u tom smjeru, tj. prema svojim sunarodnjacima odnosno prema vlastitim nacionalnim segmentima unutar BiH, a ne prema cijeloj BiH. Srbi su tako domoljubi Republike Srpske; Hrvati koji su izgubili HR Herceg-Bosnu, prigrli su hercegbosanske županije s hrvatskim većinskim stanovništvo, dok se na cijelu državu BiH uglavnom naslanjaju domoljubni osjećaji Bošnjaka. No oni to čine po obrascu koji je samo njima prihvatljiv.

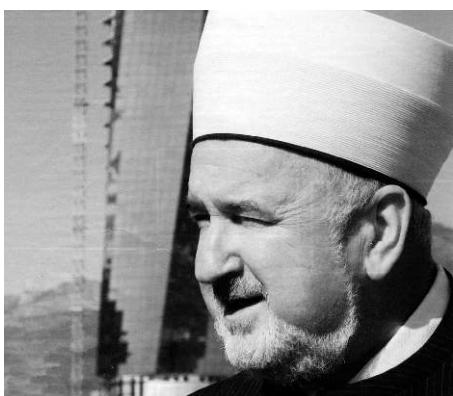
Spomenuto unutarnje stanje u BiH analitičar **Rogers Brubaker** naziva potencijalno opasnim trokutom, koji se stvara između onih koji žele biti glavna nacija. Bošnjaci u BiH nastoje za se prisvojiti položaj vodeće nacije. Nacionalizacija države u BiH očitovala bi se tako kao «bošnakičacija Bosne». U istom ozračju Bošnjaci se prikazuju kao jedini čuvari bosanske državnosti tijekom povijesti. Pojedini bošnjački teoretičari (npr. **Rusmir Mahmutčehajić**), tvrde da «islam nije samo konstitutivno obilježje bošnjačke nacije, već i opći duhovni supstrat bosanske države i bosanstva općenito». Prema drugima (**Ibrahimagić, Kurtčehajić**), «Bosnom» treba vladati jedinstveni bosanski narod, jer «u modernom svijetu nema ni jedne države u kojoj su politički suverena dva, a nekmoli tri naroda».

Prema isto obojenim politikanskim stajalištima, vlast valja ustrojiti na načelu: jedan čovjek – jedan glas, kako bi se «demokratskim» putem osigurala bošnjačka nadmoć u državnoj vlasti, upravi i svim područjima javnoga života. Primjerice, 1990. upravo je iz ideološki istih krugova došao prijedlog «da Predsjedništvo BiH bude sastavljeno od tri Muslimana, dva Srbina, jednog Hrvata, te jednoga predstavnika ostalih skupina». Po mnjenju bošnjačkih analitičara (**Sadiković**), u unutarnoj BiH nema mjesta za hrvatske ili srpske područne autonomije, jer je to navodno oprečno tradicijama Bosne koja nije nikada «u svojoj milenijskoj povijesti bila federalna, pa čak ni regionalizirana država». Idejno istovjetni teoretičari (**Id-**

rizović), drže da unitarno bošnjačko načelo valja primijeniti dosljedno na sva područja političkog i društvenog života, uključujući jezičnu politiku, po kojoj u BiH treba biti samo jedan jedinstveni bošnjački jezik.

Opisana unitaristička bošnjačka gledišta objektivno idu za potiskivanjem Hrvata i Srba na političkome i kulturnom području. Bošnjački ideolozi Hrvate i Srbe žele dovesti u položaj nacionalnih manjina u BiH. Takva ideologija osobito teško pada na leđa hrvatskom narodu, koji nije samo najmalobrojniji konstitutivni narod u BiH, već je danas gotovo prepovoljen u usporedbi sa stanjem prije izbijanja prošloga rata.

Kako to doživljavaju i kako to samo mogu doživljavati Hrvati, biva jasnije kad se spomene, primjerice, ocjena **prof. Ede Pivčevića** («Hrvatsko slovo», br. 370, Zagreb, 2002.): «Da je u Olovu i okolici još od davnina živio čisto hrvatski puk,

Mustafa Cerić, jedan od ideologa bošnjačkog nacionalizma

svjedoči i poznati Evangeličar crkve, 'hrvatskim jezikom stumačen', tiskan 1586. Međutim, danas u Olovu, koji je grad od kojih deset do petnaest tisuća duša, navodno živi samo nekoliko Hrvata. (...) Većina bosanskih muslimana su slavenskog podrijetla i slobodni su bili u prošlosti opredijeliti se kako žele. I opredijelili su se: neki su se osjećali Srbima, drugi Hrvatima, i to je njihovo pravo. Kad bi danas postojala drugčija situacija, oni bi to i dalje činili, ali ih u tom prijeći islamskička manjina, koja sada igra glavnu ulogu u političkim i kulturnim strukturama širom zemlje.»

Pivčevićevu izjavu, koja zapravo odražava tradicionalno stajalište hrvatske inteligencije, držim uputnim nadopuniti nekim povijesnim činjenicama od kojih napose bošnjački (čitaj: velikomusliman-

ski – nap. I. K.) ideolozi, a dobrim dijelom i srpski mitomansi paraznanstvenici u BiH, bježe kao vrag od tamjana.

Naime, i pri površnoj analizi geopolitičkog položaja BiH, i laiku je razvidno kako današnje pokrajine Bosna i Hercegovina nemaju naravne granice, te zemljopisno-politički ne čine jednu samostalnu zakruženu prostornu cjelinu. Pojedini dijelovi ovih dvaju pokrajina jače su povezani sa susjednim hrvatskim područjima, negoli između samih sebe. I Rimljani su ih podijelili na Panoniju i Dalmaciju. Osim toga, rijeka Drina dubokim koritom i okolnim visokim planinama dijeli BiH od Srbije i Srednjega Balkana, a od 4. stoljeća ista rijeka dijeli Zapadno od Istočnog Rimskoga carstva, te zapadnu ili latinsku od istočne ili bizantske kulture i civilizacije. Od 11. stoljeća Drina je vododjelna granica između katolištva i pravoslavlja.

Izbjeglice ispred Osmanlija iz Bosne u 15. i 16. stoljeću isticali su vlastito hrvatsko ime, primjerice: Bunjevci Hrvati, Vodenici Hrvati... Papinski poslanik Burgio 1526. piše kako «Bosna pripada Hrvatskoj», dok drugi papinski poslanik 1580. nazivlje rijeku Unu «glavnom rijekom u Hrvatskoj». U 16. stoljeću Bihać je bio glavni grad Hrvatske. Do bečkih ratova u 17. stoljeću Hrvati muslimani živjeli su kulturno povezani s Hrvatima katolicima: govorili su hrvatskom ikavicom, rabili hrvatsko pismo bosanci, ustrajno čuvajući stare hrvatske običaje. Stoga i danas u stanovitom smislu čine zasebnu biološku i jezičnu skupinu za razliku od kasnije doseljenih Srba. Od 15. do 17. stoljeća Hrvati muslimani, uz brojne Hrvate katolike iz BiH, dali su veliki doprinos, kao malo koji drugi narod, u podizanju moćnoga Otomanskog carstva. Dvadeset četvorica od njih bili su veliki veziri i carski zetovi, ali pri tomu nisu zaboravili svojega hrvatskog imena, pa su se nazivali: Mahmud-paša Hrvat, Sijavuš-paša Hrvat, Rusmet-paša Hrvat, Murad-paša Hrvat itd. U 16. stoljeću hrvatski jezik je bio diplomatski jezik u Carigradu, što svjedoči 1547. austrijski poslanik Piga-fetta. Mehmed-paša Sokolović, glasoviti otomanski državnik, pisao je sultanu Sulejmanu II Veličanstvenom kako je rodom «iz Hrvata»...

Što se tiče Vlaha povjesno je nedvojbeno da su Vlasi doseljenici u BiH. Vlasi su do 17. stoljeća govorili vlastitim romanskim jezikom i nipošto nisu bili Srbi.

Milorad Dodik, lider Republike Srpske, tvorevine nastale na genocidu

Druga je stvar što ih je kasnije Srpska pravoslavna crkva većim dijelom posrbila. Srbi su, dakle, u BiH došljaci i manjina. Slično Vlasima, i pravoslavne Hrvate – tj. katolike koji su u 17. i 18. stoljeću prelazili na pravoslavlje zbog niza razloga – posrbila je Srpska pravoslavna crkva.

S druge strane, nikad se ne smije smetnuti s uma ni sljedeće činjenice: Republika Hrvatska je bila prva zemlja u svijetu, koja je međunarodno priznala BiH kao neovisnu državu; Republika Hrvatska je na vlastita nejaka i mlada pleća nesobično primila teret od više stotina tisuća muslimanskih izbjeglica iz BiH; Hrvati u BiH su, za razliku od Srba, na referendumu 1992. glasovali su za cjelovitu i neovisnu BiH; hrvatski narod Herceg-Bosne u početku nametnutog rata prvi je ginuo u obrani BiH kad je srpski agresor napao hrvatsko selo Ravno 18. rujna 1991., dje latno se suprostavljajući velikosrbijanskoj agresiji na istu državu; i Hrvati Herceg-Bosne svojedobno su srdačno udomili više desetaka tisuća muslimanskih izbjeglica pred velikosrbijanskim agresijom; upravo je preko područja Republike Hrvatske i Herceg-Bosne nesmetano išla humanitarna pomoć za izglađnjene muslimane u srpskom poluokruženju u Bosni; javna je tajna kako Hrvati muslimane tada nisu pomagali samo humanitarno, već i u oružju; operacijom «Oluja» 1995. upravo su HV i HVO debllokirali Bihać i omogućili dolazak toliko željenog mira u BiH; hrvatska strana u BiH bespovorno je potpisala, u interesu mira, sve ponuđene planove međunarodne zajednice o budućem ustrojstvu BiH, zalažući se za BiH kao državu ravnopravnih kon-

stitutivnih naroda, u kojoj Hrvati trebaju sačuvati opstojnost na vlastitim stoljetnim ognjištima.

Zaključne napomene

Izričitom voljom međunarodne zajednice BiH je postala međunarodni subjekt. Voljom istih, Daytonskim sporazumom 1995. stavljen je veto na nove podjele BiH. Nije malo politologa koji drže rečeno stajalište međunarodne zajednice pogrešnim. Ostaje vidjeti, hoće li međunarodna zajednica promijeniti negativno stajalište glede novoga unutarnjeg ustrojstva BiH. Bjelodano je da deklarativna politika nametanja multikulturalizma i tolerancije u BiH nije učinkovita. Čini se kako nije na vidiku ni dogovor političkih predstavnika konstitutivnih naroda. Političari u BiH, iz reda sva tri naroda, nisu ponajprije za istim stolom politički usuglasili činjenicu duboko podijeljennoga bosanskohercegovačkog društva. Bez tog polazišta, uspješnoga dogovora ne će biti.

Zajedničkoga političkog identiteta u BiH kod triju konstitutivnih naroda jednostavno nema: u povjesnom, religijskom i kulturnom pogledu. Nema ni jednog značajnoga povijesnog događaja, kao u drugim višenacionalnim zemljama, koga bi jedinstveno priznavala sva tri konstitu-

tivna naroda na razini BiH. Stoga je bolja budućnost BiH moguća jedino kroz uvažavanje samostojnosti svih triju identiteta. Svako drugo rješenje graniči s apsurdom.

Nije osobito teško dokučiti da rješenje bosanskohercegovačke krize u rukama imade međunarodna zajednica, na čelu sa SAD-om. Ovisno o američkim trenutnim interesima u BiH, stožerna svjetska velesila, ako za to ima političke volje, može na zadovoljstvo sva tri konstitutivna naroda dugoročno riješiti ovdašnju krizu: ukinućem Daytonskog sporazuma o nepravednoj podjeli BiH te potpisivanjem novoga dogovora, kojim bi se BiH uredila kao federalna država, s tri ravnopravna i nacionalno obilježena entiteta, jer je to jedino pravično i za BiH prikladno rješenje. Samo takvim ustrojstvom BiH sva tri konstitutivna naroda stekla bi sva objektivna obilježja moderne nacije kroz: teritorij, autonomni politički položaj, jezik, kulturu i povijest.

Tek tada bi se stvorilo zdravo ozračje da sva tri konstitutivna naroda u BiH iskažu dvostruku lojalnost: prema vlastitoj nacionalnoj federalnoj jedinici i prema BiH u cijelini. Bez toga dugoročno nema opstanaka Bosne i Hercegovine. •

PJESMA NAŠIH DANA

*Dignite spuštene zastave. Dosta im je
stoljetna prašina skrivala pobjede znamen.*

*Uzmite kijače težke. Zove vas
vapaj zgaženih polja i sela gorući plamen.*

*Kamo bježe ti ljudi? Kakav ih obuze očaj?
Kuće im proždire oganj, srdca razdire bies,
Upiru umorne oči, pružaju krvave ruke
k briegu, prkosna čela, slobode gdje blista se kries.*

*Blatni smo. Umorni, umorni. Nu skršeni nismo toliko,
da nas ganule ne bi suze tih milijuna,
Uviek su bitke nam bile svatbeni pirovi, uviek
oštrili bodež smo pravde u vrtlogu zanosnih buna.*

*Dignite zastave stare. Sunce neka na njima
izpiše plamenim grimizom rieči pobjede nove.
Sputane rieke i potoci, brjegovi, bezkrajne šume
i čitav jedan narod na obranu zove vas, zove.*

Mato MARČINKO (1925.-2010.)

RAĐANJE EUROPE (II.)

Uvodne napomene (nastavak)

Pogledamo li na zemljopisnoj karti granice nekoć prostrana Rimskoga carstva - od Siska do Sjeverne Afrike, od Španjolske do Egipta, Male Azije i Crnoga mora - te se, uz to, prisjetimo zornih znakova njegove moći, samo se od sebe javlja pitanje: zašto je ono propalo? Na to pitanje ne može se kratko odgovoriti, ali zbog toga nije moguće mimoći činjenicu njegove propasti i svu zapletenost njezina razjašnjenja te svoju pozornost svratiti na današnju sliku davno već rođene Europe, kao da se njezin nastanak i razvojni put nas i ne tiče.

Zivimo u ozračju koje kao da se to pitanje i ne smije postavljati; to u stanovitoj mjeri, a to znači posve izabrano i izdvojeno, mogu postaviti izabranici na način koji odgovara onima na vlasti, odnosno onima koji se bore za vlast. Pritom su izborni pravo i svi uvjeti strogo određeni, nekada i do neukusna, uvrjedljiva neukusa.

Nad tim se čovjek mora zamisliti. Ako to učini, bit će mu jasno što to znači, te iz toga ne treba izvlačiti zaključke niti upozoravati na posljedice. Sve je jasno!

Pitanje našega stava prema prošlosti nije nikada jednostavno, a pogotovo nije bezazleno. Nijedan susret s prošlošću ne ostavlja čovjeka ravnodušnim, on ga uzbuduje i potiče na razmišljanje. Probuđeno pak razmišljanje rađa mogućnošću bolje raščlambe i vjernije prosudbe, pa čovjek probuđene svijesti slobode i odgovornosti, postaje sposobnjim oslobođiti se robovanja jednostranu i površnu prosudivanju te se otvoriti istini bez predrasuda trudeći se kako bi je proniknuo i obuhvatio u svoj cjelovitosti te tako otvorio put pravednosti i čovječnosti.

Na taj način naše zanimanje poviješću postaje prvorazrednim uljudbenim radom, i to uvijek i u svemu. Bez toga naša zbilja ne će biti boljom niti će ljudi u svojim nadmudrivanjima biti boljim ni u svojim pothvatima učinkovitim.

Dragocjena je spoznaja kako istinski proučavatelji povjesnih događaja nikad ne miruju; oni mukotrpnim ustrajnim radom kroz duge godine proučavanja unose sve više svjetla u minulu prošlost, osvjetljavaju je i pridonose njezinu razumijevanju. Samim tim izoštravaju svoju moć

Piše:

Dr. Vjeko Božo JARAK

pronicljivosti, šire svoja obzorja i omogućuju cjelovitiji i vjerniji susret sa zbiljom koja danas postavlja zadatke te smanjuje opasnost zavođenja na stranputnicu, što je inače obilato koriste brojni promicatelji svoje umišljenosti i zarobljenosti sebičnošću.

Pitanje što je ovdje postavljeno, suviše je opširno. Zbog toga se mora ograničiti na izbor bitnih sastojaka povijesne zbilje koji određuju smjer kretanja i daju vjerniju sliku njihovih plodova.

Korijeni Europe sežu duboko u prošlost

ujedno vrlo plodonosan način oplemenjivala ljudi i poticala ih na razmišljanje.

U potrazi za dobrom zemljишtem i pogodnjim uvjetima, Grci su se postupno širili izvan granica svoje uže domovine. Bijahu to najprije krajevi na priobalju Egejskoga mora, a zatim na području Crnoga mora i zapadnoga Sredozemlja. Pri kraju razdoblja od tisuću i dvije stotine do osamstote godine Grci su imali preko tisuću naseobina izvan Grčke. Najvažnija im bijahu ona na Siciliji i na jugu Italije koja su kasnije nazvana VELIKA GRČKA. Najveća i najbogatija grčka zajednica bijaše ona u Sirakuzi, koju bijahu osnovali iseljenici iz Korinta 733. prije Krista, a slijedile su je druge na obala središnje Italije te jugu Francuske od ko-

Hram Partenon u Ateni

i vežu se ponajvećma uz Rim i Rimsko carstvo. Nama ih je moguće pratiti od prvoga tisućljeća prije Krista. Na prijelazu 2. u 1. tisućljeće pr. Kr. bijahu u današnjoj Italiji brojna plemena, a izdvajaju se dva koja su plodovima svoga uma i srca znatno utjecala na ljudе kasnijih razdoblja. Bijahu to Grci i Etruščani.

Dakako, najprije treba reći kako su i ta plemena, poput ostalih na obalama Egejskoga mora, od Grčke, Male Azije pa do otoka Krete, bila izložena utjecaju Egipta i Mezopotamije. Taj se pak utjecaj širio međusobnim saobraćajem i probranim tvorevinama poput lijepе književnosti. Grčki jezik bijaše izuzetno bogat i lijep, a slijedio ga je u tom i latinski, te su ta djela sirena i čitana; ona su na nemametljiv i

jih je Massilia ostavila svoje ime za trajnu uspomenu – Marseille.

U tim naosebinama bijaše i siromašnih i bogatih, ali svi bijahu Grci: govorili su grčkim jezikom i njegovali ne samo svoj svakodnevni posao i trgovinu nego i grčku kulturu; bijahu međusobno bliski i dobro povezani sa svojim rodnim krajem - uvijek spremni živjeti skromno i razvijati svoju samobitnost. Tomu su nedvojbeno mnogo pridonijela i dva istaknuta grčka povjesničara - Herodot (484.-424.) i Tukidid (460.-396.).

Treba reći, ni kod starih Grka ne bijaše baš sve dobro. Poznavali su, na primjer, i oni ropstvo i olako se mirili s njime. Ratovali su i u ratu ubijali ljudi. Vodili su dva nadaleko poznata rata s Perzijancima, i obadva su završili kao pobjednici; pobi-

jedili su Perzijance na Maratonskom polju. Junak koji je, trčeći nadčovječnom snagom, dojavio tu vijest, srušio se mrtav pred razdraganim slušateljima. Danas ljudi trče "maraton", ali se malo tko sjeća ju naštva koje mu bijaše prethodilo kao i tragične smrti presretna glasnika.

U drugome su sukobu Grci slavili jednu nad premoćnim Perzijancima u bitkama kod Salamine i Plateje 479./478. Međutim, ti su ratovi iscrpili cijelu Grčku i u narodu ostavili tragove međusobnih trzavica koje se nisu smirivale. Prouzročeno je nepovjerenje među ljudima i među pojedinim gradovima-državicama. U to doba Atena je uživala teško dostizivu prednost u cjelokupnoj kulturnoj djelatnosti; ona odista bijaše veličanstven grad u Grčkoj. U njoj prebivahu i sa svih strana dolažahu mislioci i umjetnici. Osim toga, Atena bijaše i vrlo važno središte pomorstva i trgovine, a povrh svega u njoj bijaše zamjetljivo ozračje mira i vrednine. Pučanstvo se svim tim vrijednostima ponosilo, a imalo je tada nezamislivo veliko pravo sudjelovanja u upravi i svim zajedničkim poslovima.

U drugim pak gradovima-državicama u Grčkoj vladala je malobrojna skupina istaknutih pojedinaca. Prateći zbivanja u Ateni, postajahu oni sve zabrinutiji za svoj položaj i ugled u narodu; što će se dogoditi ako se bude širilo raspoloženje naroda kao što je zavladalo u Ateni? Oni će neizbjegno izgubiti vlast i sve prednosti koje ona donosi sebičnim gramzljivcima!? Dostatno je samo pripomenuti kako tada u Ateni bijaše na čelu istaknuti državnik Periklo (495.-429.), komu najprije treba zahvaliti za visoko uzdignutu razinu osobnoga dostojanstva i svjesne odgovornosti pojedinca i naroda u Ateni.

Neraspoloženje prema Ateni i stanju u njoj bijaše naglašeno u Sparti, vojnički najjačoj državici u Grčkoj; ona je zaratila i pobijedila Atenu (431.-404.). Nu nije dugo uživala u svojoj pobjedi. Uzdigla se Teba i sa svojim saveznicima pokorila Spartu. Na kraju je oslabljenu Grčku svladao Filip II. Makedonski 338., a potom i Rimljani 146. godine.

Od poraza Atene pa nadalje Grčka je gubila svoju gospodarsku i društveno-političku moć, ali nije i svoj uljudbeni utjecaj diljem Rimskoga carstva, a potom i mimo njegovih granica.

Posebno rječit primjer pokazuje nam grčki jezik. Sam po sebi neiscrpivo raz-

rađen, bogat i lijep, zadržao je svoje mjesto i ulogu ne samo na području Grčke nego širom onodobnoga svijeta. Još u doba Rimске republike bijaše prošireno uvjerenje kako većina rimske vrhovne uprave (senata) vlada grčkim jezikom. Kao jedinstven slučaj navodi se vijećnik Marko Porcije Katon (234.-149.) koji bijaše nadaleko poznat po svome protivljenju preveliku utjecaju grčke kulture; pod svoje stare dane, i on je naučio grčki jezik.

Poseban primjer predstavljaju opet grčki robovi. Nakon osvojenja Grčke, mnogo ih je dovedeno u Rim, gdje su bili po raznim obiteljima i ustanovama. Budući bijahu "školovani" ljudi i ujedno ljubitelji viših vrijednosti, postajahu učiteljima rimskej djeci; a gdje oni bijahu učitelji, tamo Rimljani rado spremaju svoju djecu. Tako je nastala poslovica: "pobjeđena Grčka pobijedi surova protivnika i unese umjetnost u divlji Lacij!"

Za Etruščane se pak može reći kako bijahu među prvim stanovnicima Rima i Italije koji su osjetili vrijednost i ljepotu stare grčke kulture. Ni danas nije sigurno jesu li oni prastari izvorni stanovnici Italije ili su bili useljenici iz Lidijske u Maloj Aziji, kako to misle neki proučavatelji. Svoj procvat u Italiji oni su, i to je nedvojbeno, doživjeli tijekom 7. i 6. stoljeća prije Krista. Njihovo glavno prebivalište bijaše tada Toskana i njezina okolica. Odatle su se širili, razvijajući svoju djelatnost, napose ističući radove svog obrta izvrsne vrsnoće koje su uspješno prodavali. U tom pothvatu stvarali su poznanstvo i prijateljstvo s drugim plemenima, posebice pak grčkim naseobinama; preko njih su upoznavali i usvajali tekovine grčke kulture, utiskujući im svoje vlastitosti. Na prvom mjestu bijaše to pisemnost. Etruščani bijahu vrsni učitelji, i po tom bijahu poznati u svojim sredinama. A kako bijahu otvoreni i susretljivi, postajali su pravim uljudbenim žarištima.

Neko vrijeme Etruščani su bili ovладali i Rimom; općenito se misli kako je to bilo u razdoblju od 613. do 509. godine. Početkom 5. stoljeća prije Krista zapaža se porast trgovine na Sredozemlju. Time su Etruščani dobili takmace. Njihovi trgovci pojačano se susretaju sa sve većom ponudom roba koje su i sami prije tog naveliko prodavali. To je dovelo do slabljenja njihove gospodarske moći. Uz to javljaju se i pojačane suprotnosti s drugim susjednim plemenima. Tako je 474. došlo do ratnih

sukoba sa Sirakužanima u kojima su se Sirakužani pokazali premoćnim, a Etruščani ugroženim. Doživljavajući jačanje moći i utjecaja Rima, Etruščani su se povlačili i nastojali sklapati primirje sa svojim susjedima. To su Rimljani rado prihvatali.

Izrazit znak međusobna približavanja bijaše i stjecanje prava rimskoga građanstva. Od 97. do 88. Rimljani su omogućili Etruščanima da svi postanu rimski građani i ostvaruju sva prava koja to sa sobom donosi. Otad se zapaža njihovo pojačano zanimanje za latinski jezik kao i njihovo suživljavanje s proširenom prosudbom kako je za čovjeka izuzetna čast biti punopravni građanin takve veličine kao što bijaše Rimsko carstvo. Etruščani su se sve više utapali u svoju rimsku sredinu, gubili osjećaj za svoju samobitnost te postupno nestajali i napokon nestali kao narod s povijesne pozornice.

Nu tragovi njihove kulturne djelatnosti nisu netragom nestali. Plodovi njihova uma i srca, stvarani stoljećima, i dalje su postojali; oni se bijahu duboko usadili u živo biće onodobnih ljudi i nastavili živjeti kolajući u njima kao krv u žilama. Posebno treba istaknuti umjetnička djela, ali i njihovo vjerovanje i vjerske običaje, među kojima vidno mjesto zauzima vjera u zagrobni život kao i vjerski obredi, tijesno povezani uz pokojne kao i uz njihovo pokapanje.

S tim u svezi treba izdvojiti i predaju o osnutku grada Rima. Ona je naknadno zabilježena i glasi se ovako:

Rim su osnovala braća Romul i Rem, i to bi točno trebalo biti 753. godine prije Krista. Za njih se u prastaroj predaji kaže kako su s očeve strane božanskoga podrijetla, ali othranila ih je vučica. Oni bijahu začetnici grada Rima, ali su se na tom zadatku posvađali pa je Romul ubio Remu. Sadržaj je te predaje, očito, dvoznačan: veliko je djelo ovisno o višoj, božanskoj sili, ali u svojoj izvedbi ono je pogibeljno; snaga koja se za nj traži, lako iskoči iz svoje prirodne kolotečine te izazove užasne posljedice, kao što je, eto, ubojsvo brata. To pokazuje i primjer majke-vučice. Ona je u etruščanskoj predaji živo prisutna, a navedeni slučaj zorno pokazuje: vučica je divlja zvijer, ali ona zna biti prepuna majčinske snage koja se može okrenuti na dobro te hraniti i othraniti djecu.

Etruščani - izumrli narod visoke kulture
(na slici: Zidna slika plesača u etruščanskom grobu iz 475. pr. Kr.)

Nad svakim našim pothvatom stoji otvorena mogućnost: može biti ostvarenje Božje zamisli, ali se može pretvoriti u grozан čin, kao što je ubojstvo brata; i sve što doživimo može biti protiv nas, ali može nam biti od neprocjenjive koristi - vučica nam može spasiti život dajući nam majčino mlijeko.

Rimljani su nastavili širiti svoja područja u Italiji. Sa sjevera bijahu prodrli Kelti te su 387. spustili se do Rima, osvojili ga i opustošili. Rimljani su s njima dugog ratovali. Nadvladali su ih tek 222. godine. Oni su vješt sklapali sporazume s drugim plemenima i konačno zaposjeli cijelu Italiju. Uslijedio je njihov prodor na sve strane.

S naizmjeničnom srećom ratovali su s moćnom Kartagom; doživljavali su poraze i pobjede. U prvom ratu 260., 256. i 249. Rimljani su izgubili gotovo svu svoju pomorsku silu, ali su 241. porazili Kartužane i osvojili Siciliju. Kartužani su se oporavili i nastavili prodor u Španjolsku. Njihov vojskovođa Hanibal prešao je Alpe i spustio se u Italiju te je 217. i 216. porazio Rimljane, ali se nije odvazio zaposjeti Rim - jer grad bijaše veoma dobro utvrđen. Nešto kasnije, rimski vojskovođa Scipion Afrički uspio je potući Hanibalovu vojsku 202. kod Zame. Kartaga se morala odreći Španjolske, sredzemnih otoka i Numidije; obvezala se kako više neće voditi ratova te će uništiti svoje brodove, ostavivši ih samo 10, i Rimljanim

platiti ratnu štetu. U trećem pak ratu 149.-146. Kartaga je osvojena, opljačkana i razorena. Postala je rimskom pokrajnjom, ali je grad obnovio Julije Cezar 44. te je uskoro ponovno postala jednim od najbogatijih gradova u Africi.

Nakon više sukoba i raznih pokušaja osvajanja vlasti, konačno je unuk Cezarove sestre Julije, kojega Julije Cezar bijaše 45. prije Krista posinio, Oktavijan, pobijedio svoje suparnike u sukobu kod Akcija 31. prije Krista te je postao samovladar i bio proglašen augustom - nedodirljivim.

Oktavijan je poduzeo niz vojnih pothvata u Španjolskoj, Panoniji, Dalmaciji, Iliriku i Germaniji, ali je jedan od njih završio strahobno: u Teutoburškoj šumi (u sjevernoj Njemačkoj) rimski vojskovođa Publije Kvintilije Varo sukobio se 9. godine nakon Krista s germanskim vojskovođom Arminom i neopisivo izgubio bitku - tri su njegove legije (1 legija ima oko 6 tisuća vojnika) bile potpuno uništene. Na to je prvi rimski car Oktavijan zavatio: "Vare, Vare, vrati mi moje legije!" Nakon strašna poraza Varo je izvršio samoubojstvo.

Oktavijanu bijaše jasno kako ne može mimoći društveno-političke ustanove koje su stoljećima djelovale te sâm vladati čvrstom rukom, pa je ponovno oživio stare republikanske odnose; i dalje je postojao senat - državno vijeće koje je moglo djelovati kao novo i staro središte državne

vlasti. Nu cara je dovela vojska na vlast, a on je ostao i dalje vrhovni zapovjednik vojske.

Rimsko carstvo bijaše veoma veliko. Granica je iznosila oko 16.000 km. Nju je trebalo ne samo štititi nego sve jače osiguravati, jer su pokušaji upada sve češći i pogibeljniji, pa se broj vojnika morao povećavati. U redovnim okolnostima Rimsko je carstvo imalo oko 150.000 redovnih vojnika, isto toliko pomoćnih četa (njih su sačinjavali vojnici koji nisu bili rimski građani) te nekoliko tisuća vojnika - policajaca. Sveukupan broj znao se u vrijeme ratovanja povećati na 500.000 vojnika. Svi vojnici bijahu plaćeni i po završetku službe dobivali su osiguranje - u novcu ili u vrijednostima. Redovni vojnici služili su 20 godina, pomoćne čete 25 godina, a tjelesna straža - policajci 16 godina.

Uza sve to što je u unutarnjosti carstva vladao većinom mir, granica bijaše nemirna i - uvijek izložena predvidivim i ne-predvidivim sukobima. Zbog toga su troškovi za vojsku bivali sve većima.

U cijelom carstvu bijaše razvijena izgradnja i njegovanje gradova, a sela bijahu zanemarena. Stanovništvo se slijegalo u gradove, a polja su ostajala pusta. U gradovima bijaše proširena raskoš i provođenje lagodna života. Upropaštavan je obiteljski život, i sve je manje bilo djece. To se osjetilo na poseban način baš u vojsci. Ona se sve više osamostaljivala i postajala država u državi, sve je više koštala, a sve se teže popunjavala. Na istočnoj strani carstva ojačala je država Partā, koji bijahu zakleti neprijatelji Rimljana, pa je Rimsko carstvo na istočnom dijelu bilo uistinu ugroženo. Na donjoj Rajni Franci su nastojali prodrijeti u Galiju, a nešto južnije i Alamani.

Car se Dioklecijan bojao nasilna osvajanja carskoga položaja, pa kad je došao na vlast (284.-305.), uveo je četverovlašće, čime se istakla misao o potrebi podjele vlasti. Rim je izgubio svoj središnji položaj; pored njega Carigrad je dobio na važnosti, a istaknuti su i drugi gradovi kao predviđene carske prijestolnice: Trier, Milano, Ravena, Srijemska Mitrovica, i Nikomedija u Bitiniji, kod turskoga grada Ismita. Dioklecijan je obavio novu podjelu carstva: carstvo je imalo 101 pokrajinu, koje bijahu podijeljene na 12 okružja, a nad njima su bdjela upravna tijela sukladno broju careva od 2 do 4. Ključne

odluke za cijelo carstvo donosila su sva četiri cara zajedno. Nu kada se ti pothvati uzmu u cjelini, uključivši i one gospodarsko-novčane prirode, i promotre u svojoj primjeni u svakodnevnoj zbilji, postaje jasno kako je carstvo nastavilo kliziti i nadalje.

Prije Dioklecijana, vladar Marko Aurelije (161.-180.) uspješno je ratovao na više strana - protiv Parta posebno, zatim je zauzeo Armeniju i Mezopotamiju, od bio pokušaj prodora germanskih plemena Kvada, Jasiga i Markomana, ugušio ustanke u Bitiniji i Egiptu, ali opće stanje nije postalo bolje. Na granicama su se javljali drugi prodori kao i nemiri u unutrašnjosti carstva.

Tada je ojačalo mišljenje kako treba s nezadovoljnicima pregovaratiti, uspostavljati dobre odnose i tražiti posredna rješenja. U tom smjeru djelovao je i car Marko Antonije Karakala (211.-217.), koji inače bijaše nasilnik - dao je pogubiti svoga brata i svuladara, a pokušao je ubiti i svoga oca. Nu on je, želeći postići jedinstvo i mir, dao svim slobodnim podanicima Rimskoga carstva pravo rimskoga građanstva. U cjelini gledano, posljedice su se pokazale neučinkovitim; u redovnu vojsku mogli su otada doći i prednici drugih naroda koji nisu bili oduševljeni Rimskim carstvom, a to vrijedi i za mnoge druge službe u carstvu. Oživjelo je i sjećanje na događaj u Teutoburškoj šumi i smaknuće jedne osmine cijelokupne vojne sile Rimskoga carstva.

Potom je car Teodozije I. (379.-395.) pokušao objediniti cijelo carstvo, ali je njegova smrt označila konačnu podjelu i nagovijestila propast Zapadnoga rimskog carstva. Težište se prenijelo na Istok.

Nepregledna granica Rimskoga carstva, duga oko 16 tisuća kilometara postajala je vrelište isto toliko teško rješivih ili nerješivih zadataka.

Vrlo dobro smišljene i izgrađene pro-metnice, čvrste kule i obrambeni zidovi, nisu mogli mnogo pomoći. Car Lucije Aurelijan (270.-275.) započeo je izgradnju novih obrambenih zidova oko grada; njihova duljina bijaše 19 km, a na njima 16 glavnih prolaza i 16 sporednih – tajnih te 272 obrambene kule kako bi grad bio bolje zaštićen.

U doba svoga najvećega uspona Rim je, prema procjeni pojedinih stručnjaka, imao milijun i 200 tisuća stanovnika, a prije propasti Rimskoga carstva taj je broj sveden na tisuću.

Kod starih Grka i Rimljana nalazi se riječ barbar ili barbarin, a oni je rabe kako bi njom označili ljude koji ne pripadaju narodu ili krugu ljudi grčkoga ili rimskoga podrijetla. Uz to se značenje također jasno vidi kako je riječ o ljudima koji imaju svoje namisli, pa je s njima teško razgovarati ne samo zbog nepoznavanja jezika nego i zbog njihova htijenja i osjećaja; oni su ipak drugačiji.

Povjesno iskustvo je pokazalo kako se taj prvotni doživljaj može i treba upotpuniti; posrijedi su ljudi koji imaju svoj način življenja i svoje običaje koji se uvelike razlikuju od onoga što je prevladavalo u

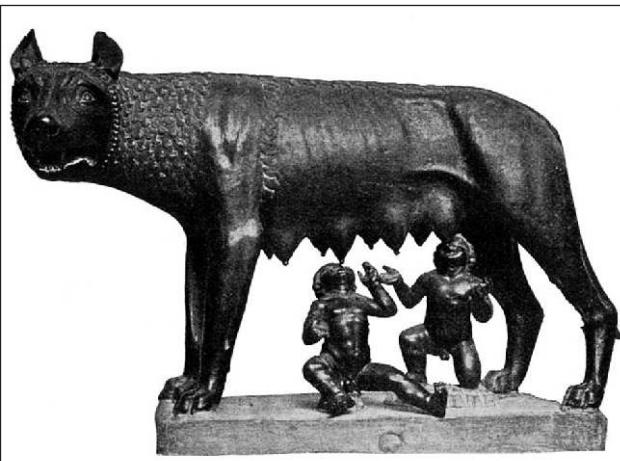
vodile, onda treba posebno navesti pojavu Huna.

Huni bijahu pripadnici plemena lutala-ca iz Srednje Azije, vjerojatno turskoga podrijetla, ratoborni i vrlo vješti konjani-ci. Za njih se govorilo kako su konjska leđa njihova domovina. Oni su krenuli iz svoje domovine, prešli Volgu i Don te 375. pokorili Istočne Gote, a potom i Zapadne. Oko 400. došli su u dodir s Rimskim carstvom i s njegovim predstavnicima sklopili primirje te zajedno s njima sudjelovali u raznim graničnim sukobi-ma. Godine 402. i 404. sukobili su se s Burgundima i Vandalima te ih bezpo-tesno protjerali. Godine 412. sklopili su primirje i s Istočnim carstvom, a 424. napali Traciju. U razdoblju od 412. do 445. Huni su stvorili svoje carstvo od Srednje Azije i Kavkaza do Dunava i Rajne.

U to doba njihov poglavar bijaše kralj Atila; on je neko vrijeme (434.-445.) vladao zajedno sa svojim bratom, ali je 445. ubio brata i vladao sam do svoje smrti 453. godine. Neko vrijeme plaćalo mu je danak i Bizantsko carstvo. Godine 441. opustošio je Meziju (krajeve istočne Srbije i Bu-garske), Ilirik i Traciju, a 447. došao je s vojskom do Termopila. Pokušao je osvojiti Galiju, ali je u bitci kod Katalaunskih polja doživio poraz pa se povukao u Panonsku nizinu. Godinu dana kasnije,

452. krenuo je na Rim, razorio je Akvileju i više gradova te opustošio dolinu Pada. Na putu ga je presrelo poslanstvo iz Rima u kojem je bio i papa Leon I. U njegovo vojski pojavila se zarazna bolest i zavladala glad, pa je Atila popus-tio molbi poslanstva i nije razorio Rim. Vratio se u Panoniju i umro. Nastupilo je rasulo, što se odrazilo na cijelo pleme. Huna je nestalo s povjesne pozornice.

Među narodima koji su se spuštali sa sjevernih strana na jug, bijahu i Slaveni. Proučavatelji spominju kako slavenska plemena nisu bila ratoborna i divlja poput ostalih. Nu tu se rađa pitanje kako je onda došlo te se i među njima u novije doba pojavljuju pojave otvorene krvoločnosti. Na to pitanje nema cijelovita odgovora, ali se jedan razlog ipak ističe: dugo razdoblje koje su neki od njih provodili podvrgnuti nasilju drugih naroda, ostavilo je svoje tragove. •

Romul i Rem - legendarni utemeljitelji Rima

staroj Grčkoj, pa i od onoga koje je stoljećima postajalo i postalo pretežito životnim obilježjem stanovnika Rima i rimske države. Kratko rečeno: pojam barbarin ili barbari označavao je ljude bez poželjne naobrazbe, sirove i surove pri-padnike plemena i naroda koji su iz sjevernih krajeva nastojali zaposjeti po-godne predjele negdje na jugu.

Takvih je pokušaja bilo i u ranijim raz-dobljima, ali su učestali i postali povi-jesno značajni oni koji su se zbivali od polovice 4. do polovice 7. stoljeća. Tri se skupine plemena posebno izdvajaju:

Zapadni i Istočni Goti te Vandali; Za-padni su Goti tijekom svojih lutanja zau-zeli Španjolsku, a Istočni Italiju, dok su Vandali otišli u Afriku. K tomu treba nadodati kako su Franci zaposjeli Francusku, a Saksi Englesku. Želimo li pak istaknuti sliku onodobnih zbivanja što su ih pojedine seobe pokretale i do čega su do-

LIJEVA INTELIGENCIJA I ANTIFAŠIZAM (V.)

Ni «čišćenje» na drugim područjima kulture nije zanemareno. I spomenici materijalne kulture uništavani su. Feudalni dvorci i kurije razoreni su ili pretvarani u seljačke radne zadruge, devastirani i opљaćani, pri čemu su usput ubijani i njihovi vlasnici.

Kraj Zlatara u Hrvatskom zagorju opљaćani su dvorci **Rauera i Rittera**, a njihove vlasnike je «masa» linčovala. Stare crkve, kapelice i svetački kipovi su devastirani, raspela na putevima i križanjima su uništена. Feudalne grobnice su također uništavane i pljačkane. **Jelačićeva** grobница i kapelica u Novim Dvorima kod Zaprešića je uništena, lijes razbijen a baneve kosti razbacane. U Karlobagu je srušena crkva u kojoj pokopan senjski kapetan i junak iz borbi protiv Turaka **Lenković**; njegov je grob uništen a kosti bačene u more. Uništeni su i svi povijesni spomenici iz doba Nezavisne Države Hrvatske.

Način na koji je srušen zagrebački spomenik bana Jelačića tipičan je primjer komunističke perfidije. Smješten na središnjem trgu glavnoga grada, spomenik je prigodom neke folklorne priredbe pokriven drvenom maketom. Maketa je nakon priredbe još neko vrijeme stajala. Kad je jednog dana srušena, vidjelo se da je nestao i brončani banov konjanički spomenik. «Narodna vlast» je izvela trik poput onoga čarobnjačkog s cilindrom. Samo što su umjesto zeca nestali konj i konjanik. To pokazuje koliko su čarobnjačke vještine «narodne vlasti» velike. I nitko se nije čudio niti pitao, nitko nije ništa objasnjavao. Jelačića su komunisti naročito mrzili, jer ga je slavila malograđanska reakcija, jer je ukinuo kmetstvo i ujedinio prvi put sve hrvatske pokrajine. Napredna, marksistička, lijeva historiografija proglašila ga je reakcionarom i slugom apsolutizma.

Promjenjena su imena ulica i trgova u gradovima, pa i imena naselja i gradova. Zamijenjena su imenima partizanskih heroja. Na prvom mjestu bio je **Tito**. U svim gradovima su glavne ulice i trgove nazvali njegovim imenom, a i u svakoj republici je jedan grad dobio njegovo ime. Zvonimirova ulica u Zagrebu postala je ulica Crvene armije, a zatim Ulica socijalističke revolucije, Krešimirov trg preime-

Piše:

Vladimir MRKOCI

novan je u **Lenjinov** trg, a najljepši trg u Zagrebu dobio je ime Tita, najvećeg ubojice u povijesti Hrvatske. Preko noći je nestalo hrvatske povijesti s gradskih trgovina i ulica diljem cijele zemlje.

Ova je «topusko kultura» učinila ono što nikad ni jedna kultura od neolitika nije učinila: uništila je grobove i groblja neprijatelja. Ministar unutarnjih poslova, narodni heroj **Vicko Krstulović**, «obogaćen plemenitim osjećajima», objavio je zapo-

ljujući kojemu je nova «nauka» prestizala kapitalistički Zapad. Oboružani pravilnom «naukom dijalektičkog materializma» i marksizma, obogaćeni učenjem Lenjina i **Staljina**, njegini su naučnici su sa sigurnošću proricali skori i neizbjegni slom kapitalizma.

Naročiti napredak su doživjele društvene znanosti, koje su «prvi put u istoriji» najavile organiziranje društva na «naučnoj osnovi», što se kretalo, naravno, krupnim koracima prema «svijetloj budućnosti», komunizmu, konačnom cilju i smislu cjelokupne «istorije». Proročanstva budućeg akademika iz Topuskog o «procva-

Zločin u Katynu

vijed prema kojoj se »sva groblja neprijateljskih vojnika moraju uništiti, srušiti ograde, poravnati humke, spomenici srušiti, izbrisati sve natpise i upotrebiti kao građevni materijal«. Ta odredba bi trebala ući u antologiju komunističkog humanizma.

Kidanje s prošlošću i svijetla budućnost

Temeljito kidanje sa sramotnom prošlosti značilo je stvaranje temelja za «svijetu budućnost i kulturu općečovječansku po sadržaju». Temeljita opća čistka buržoaske klasne kulture bila je uvjet za stvaranje nove proleterske besklasne kulture. Svi –izmi u znanosti i umjetnosti zamijenjeni su dijalektičkim materializmom. Oslobođene buržujskog balasta, umjetnost i znanost su naglo procvjetale. To se odrazilo u naglom porastu gospodarskoga i znanstvenog napretka, zahva-

tu» su se počela ostvarivati. Taj napredak je bio tako brz i fantastičan, da su čak i bravari postajali akademici.

Sličan grandiozan procvat doživjela je i umjetnost. Oslobođena buržujske dekadencije, kljice nove umjetnosti, kljice «nove umjetnosti zasijane u NOB-u», bujno su procvale. Zadaća nove umjetnosti bila je pomagati Partiju u stvarnju novog društva. Umjetnost je bila jedna od glavnih «transmisija» preko kojih je Partija odgajala mase. Umjesto individualnih sudbina, unutarnjih sukoba i problema, umjetnost se trebala baviti isključivo socijalnim problemima, klasnim sukobima, borborom za izgradnju novog društva, novog čovjeka, pokazivanjem nepogrješivosti Partije i, iznad svega, slaviti Vođu. Hamlet, Don Juan, Don Quijote i slični tipovi klasnog društva, feudalno-buržujski dekadenti, zamijenjeni su likovima aktivista

boraca za novo društvo. Naročito je bio obljuđen lik političkog komesara, a «NOB» je bio trajni i nepresušni izvor inspiracije. Mračni su bili likovi buržuja, neprijatelja socijalizma, a svjetli likovi proletera, boraca za novo društvo. Pjesnici su pisali ode OZNI-UDBI, sonete o izborima i himne Vođi. Naročita zadaća umjetnosti bila je promicati i čuvati «tekovine revolucije» i «bratstvo i jedinstvo», naravno, kao «zjenicu oka». Umjetnici su postali «inženjeri ljudskih duša», iako je «najnaučnija nauka», marksizam, dokazala da duša ne postoji. Zadaća umjetnosti bila je stvarati «ljude naročitog kova» za društvo naročitog kova.

U samo tri godine

Cijeli taj grandiozni posao «čišćenja» obavili su «sijači iz Topuskoga», uz nešobičnu pomoć «zaštitnika naroda», Odjeljenja zaštite naroda, kako su u pjesničkom nadahnuću nazvali političku policiju. Bez njezine pomoći to ne bi bilo moguće učiniti. Od samog početka pokazala se Ozna kao prvorazredni kulturni faktor. Tako će se na suradnji ta dva pravorazredna faktora, OZN-e (kasnije UDB-e) i lijeve inteligencije graditi buduća kultura, istodobno općečovječanska i nacionalna. Dok su jedni bili «mač i štit revolucije», drugi su bili njezin jezik, ali i oči i uši. Tako će biti stvorena simbioza, na kojoj će rasti i cvjetati kultura, i koja će postati osnovni uvjet njezina razvitka, napretka i egzistencije. To će pokazati budućnost: sa slabljenjem zaštitnika, slabio je i autoritet i inspiracija «topuskoj kulturi».

Na V. kongresu partije, ogorčeni nepravednim optužbama, da bi dokazali svoju pravovjernost i pobili klevete, otvoreno su iznijeli svoj kulturni program. Vrhovni intelektualci partije (Broz, **Đilas, Ranković, Kardelj** i drugi) otkrivali su:

«Duboka ideološka kriza koju danas proživljava kapitalizam nije samo karakteristika njegove propasti, njegovog padanja, nego njegovih pokušaja da razaranjem ljudske svijesti zaustavi kretanje života napravljed i odgodi svoju propast.»

«U oblasti nauke o društvu, suvremena, naročito američka ideološka reakcija sve više se približava osnovnim idejama fašizma.»

«U našim školama i univezitetima se đaci i studenti truju idealizmom, misticiz-

mom, nenaučnim i antimarksističkim shvatanjima.»

«Novi jugoslavenski patriotizam znači usadživanje mržnje i produbljavanja mržnje prema kapitalističkom imperializmu.»

«Borba za marksističko lenjinističko vaspitanje masa», «odgajanje masa u duhu vernoosti prema SSSR-u», «pružati bezrezervnu podršku borbi SSSR-a», «osnovu jugoslovenskog socijalizma mora predstavljati rad na istoriji naše partije», «borba za zdravu ideološku marksističko-lenjinističku osnovu kulture i umetnosti», «organizira proces u kome je partija usmeravajuća snaga», «borba protiv uticaja buržujske reakcije na našu kulturu i umjetnost, borba za socijalističku idejnost naše kulture»...

Sve što se je u Topuskom mislilo i prešućivalo, sad je otvoreno rečeno. Lijeva inteligencija je sada otvoreno proglašila svoj «credo». «Sijači» iz Topuskog dokazivali su svoju pravovjernost i bili su spremni novim žarom definitivno likvidirati ostatke buržozije i kulaka.

U samo tri godine «čistači iz Topuskog» izvršili su velebnu kulturnu revoluciju, prvu poslije SSSR-a, mnogo prije kineske i kambodžanske. Broz Tito bio je prije **Mao Zedonga i Pol Pota**, jugoslavenski su komunisti zauzimali najsjajnije mjesto u komunističkoj galaksiji. Broz je bio prvi iz Staljina, jugoslavenski proleteri su pjevali «Staljin lebdi nad nama, Tito narod vodi», «Amerika i Engleska bit će zemlja proleterska». I kad su se spremali

da potpuno unište buržoaziju i dovrše revoluciju «nacionalnu po formi a općečovječansku po sadržaju», moralni su odustati.

Ne svojom krivnjom. Jugoslavensko komunističko vodstvo, opijeno pobjedom, vodi megalomansku politiku, želi podčiniti Bugarsku, kupirati Albaniju, proširiti granice na Trst i Korušku («*Ako dođe do bombaša, i Koruška bit će naša*»). Tito se vidi kao nasljednik Staljinov. Iniciraju obnavljanje Kominterne u obliku Kominiforma. Jugoslavenski komunisti dijele lekcije i kritiziraju KP Francuske i KP Italije. Izazivaju incidente sa SAD-om i žele izazvati treći svjetski rat. Staljinu je smetala ta prepotencija, pa je iz straha da ne bude uvučen u neki ratni sukob osudio tu politiku i vodstvo. Broz i vodstvo preplašili su se gubitka vlasti, jer su iz iskustva znali što ih u tom slučaju čeka. Zato su odbili pokoriti se.

Godine 1948. Staljin je ekskomunicirao i osudio «Titovu fašističku kliku». Izbio je politički sukob, započele su međusobne optužbe i uzajamno optuživanje za fašizama. Jugoslavenska historiografija je taj sukob nazvala «historijsko NE Staljinu», iako je Staljin bio taj koji je prekinuo odnose, a ne Tito. Optuživalo su Staljinovu politiku zbog eksploatacije i hegemonije, ali i zbog terora, zbog ubijanja, zbog Gulaga. Ponavlali su sve nekadašnje optužbe «klerofašista i buržuaja» iz polemika 30-tih godina. Govorili su o SSSR-u sve ono, čak i gore, nego što je tridesetih godina **Pavelić** pisao u svojim «Strahotama zabluda».

Otpor jugoslavenskoga komunističkog vodstva nije bio motiviran nacionalnim interesima, nego težnjom da se zaštiti osobni položaj, baš kao što ni 1941. komunisti nisu izazvali građanski rat zbog nacionalnih interesa, već zbog sovjetskog patriotizma koji im je obećavao vlast. Uvijek kad su birali između ideologije i vlasti, izabrali su vlast. Nakon 1948. izvršena je revizija «MELS-a» i odbačeno sve što je ograničavalo vlast, uključujući i svjetsku revoluciju i sovjetski patriotism. Odbacili su i vanjsku politiku staljinizma, ali su zadržali staljinističku unutarnju politiku...

(nastavit će se)

DOGME I MITOVI JUGOSLAVENSKIH «ANTIFAŠISTA» (IV.)

S obzirom na to da se masovna grobišta iz vremena Drugoga svjetskog rata – koja su komunisti i partizani punili što razoružanim hrvatskim vojnicima, što civilima – otkrivaju iz godine u godinu, oni ozbiljniji povjesničari (premda bili i projugoslavenske orijentacije), kao i neki sami sudionici partizanskog pokreta, posljednjih su godina počeli priznavati da je zločina doista bilo. Međutim, za te zločine i danas neki pronalaze svojevrsna opravdanja.¹

Tako, primjerice, dr. Ivo Goldstein navodi da «osveta koja je kulminirala u svibnju 1945. nije bila bezrazložna. Ona je bila motivirana zločinom koji se počeo događati u travnju 1941.».² No pitanje je – dodaje Goldstein – je li ta osveta odnosno kazna koju su dobili pojedinci i čitave skupine bila primjerena.³

Takvim se shvaćanjem, međutim, ne otvara prostor za relativizaciju samo komunističko-partizanskih, već i ustaških zločina. Naime, ako se komunističko-partizanski zločini krajem rata mogu pravdati «zločinom koji se počeo događati u travnju 1941.», zar se onda – ako ćemo biti dosljedni – po istoj logici ustaški zločini prema Srbima ne mogu pravdati zločinima što su ih Srbi počinili nad hrvatskim stanovništvom, napose nakon proglašenja NDH? Jer, prve zločine na prostoru NDH – kako je u raspravi već naznačeno – počinili su upravo Srbi! A tomu svakako treba nadodati i činjenicu da ustaškim zločinima nad Srbima nisu prethodili samo zločini Srba nad Hrvatima nakon proglašenja NDH, nego i više od dva desetljeća terora koga je u okviru Kraljevstva SHS/Kraljevine Jugoslavije nad Hrvatima provodio velikosrpski režim.⁴ Za ilustraciju dovoljno je navesti da je prema Miroslavu Krleži samo do sredine 1928. u Jugoslaviji izvršeno 24 političkih smrtnih osuda, 600 političkih ubojstava, 30.000 političkih uhićenja, dok je 3000 ljudi emigriralo iz političkih razloga.⁵

Piše:

Davor DIJANOVIĆ

U tom kontekstu dr. Jere Jareb navodi: «*Iako se s moralnog i realnog političkog gledišta ne da braniti politiku Ustaškog pokreta prema srpskoj narodnoj manjini u NDH, ona je, s druge strane, psihološki razumljiva. Ustaški pokret bio je odgovor na srpske zulume i bespravnu vladavinu u Hrvatskoj. Smisao stvaranja Ustaškog pokreta i akcije dra Ante Pavelića bio je,*

Koča Popović

*da na silu treba odgovoriti silom. 'Na lju tu ranu ljuta trava bila je Pavelićeva deviza'.*⁶

Kako bi pokušali umanjiti odgovornost komunista i partizana za masovne zločine, neki navode i to da su likvidacije u to vrijeme bile izvršavane ne samo u Jugoslaviji, nego i u drugim zemljama Europe. Kao primjer se obično spominje Francuska. Međutim, ukupan broj osoba koje su u

Francuskoj smaknute prije i nakon oslobođenja iznosio je oko 10.500, uključujući i one koji su ubijeni u «divljim čistkama».⁷ Usپoredi li se broj ubijenih u Francuskoj s višestruko većim brojem ubijenih u Jugoslaviji,⁸ i uzme li se u obzir činjenica da Francuska broji nekoliko puta više stanovnika od Jugoslavije, lako se dolazi do zaključka da ni ovaj ni ovaj «argument» ne drži vodu.

Među onima koji priznaju komunističko-partizanske zločine, a proizlaze iz komunističko-partizanskog miljea, mali je broj onih koji će priznati da je zapovijed za masovna ubojstva došlo iz samoga vrha, tj. od Josipa Broza Tita. Iako je uopće smiješno i neozbiljno tvrditi da bi se tolika masovna ubojstva mogla počiniti bez saznanja Tita – vrhovnog zapovjednika Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije i Partizanskih odreda Jugoslavije – broj onih koji tvrde da Tito nije dao naredbu za ubojstva (i da zapravo nije znao za ubojstva), i dalje je poprilično velik. Takvo je postupanje, međutim, donekle i razumljivo: vođa personificira pokret; obranom Tita brani se i partizanski pokret. Prilikom obrane Tita često se navodi njegova brzjavka («depeša») od 14. svibnja 1945. da se poduzmu «najenergičnije mjere da se po svaku cijenu sprječi ubijanje ratnih zarobljenika i uhapšenika od strane jedinica, pojedinih organa i pojedinaca. Ukoliko postoje među zarobljenicima i uhapšenicima takva lica koja treba da odgovaraju za djela ratnih zločinstava, predavati ih na revers vojnim sudovima radi daljnog postupka».⁹

Tu je depešu Tito navodno uputio štabovima Prve, Druge, Treće i Četvrte Jugoslavenske armije. Međutim, najvjerojatnije je riječ o naknadnoj krivotvorini.¹⁰ Britanski povjesničar ruskoga podrijetla Nikolaj Tolstoј smatra da je riječ o «običnoj krivotvorini» te dodaje: «Bio je to, naprotiv, komad papira isписан pisacim strojem, bez ikakvih indikacija odakle potječe – ne samo što nije nosio Titov potpis

1 Svakako najočitiji primjer opravdavanja zločina tvrdnja je Stjepana Mesića da je osveta nad ustašama «bila naminovna jer su počinili prestrašne zločine». Dakako, kad bi netko rjetke i sporadične zločine koje je HV nakon Oluje počinila nad Srbima nazvao neminovnom poslijedicom prestrašnih srpskih zločina u recimo Vukovaru ili Škabrnji, nema sumnje da bi takav od Mesića i njegovih istomišljenika bio prozvan fašistom i otpadom ljudskog roda.

2 Ivo GOLDSTEIN, «Povijesne okolnosti Bleiburga i Križnoga puta», u: Bleiburg i Križni put 1945.: zbornik radova sa znanstvenoga skupa, Zagreb, 12. travnja 2006., ured: Juraj HRŽENJAK, Krešimir PIŠKULIĆ, Petar STRČIĆ, Savez antifašističkih boraca i antifašista Republike Hrvatske – Multigraf marketing, Zagreb, 2007., 32.

3 Ist.

4 Opšt. Rudolf HORVAT, Hrvatska na mučilištu, Kulturno-historijsko društvo «Hrvatski rodoljub», Zagreb, 1942.; pretisak: Školska knjiga, Zagreb, 1992. Bosiljka JANJATOVIĆ, Politiki teror u Hrvatskoj 1918–1935., Hrvatski institut za povijest – Dom i svijet, Zagreb, 2002.

5 Miroslav KRLEŽA, «Glavnjača kao sistem». Deset krvavih godina i drugi politički eseji. Sabrana djela Miroslava Krleže, sv. 14–15, Žora, Zagreb, 1957., 612–614.

6 Jere JAREB, Pola stoljeća hrvatske politike. Povodom Mačekove autobiografije, 2. izd., Institut za suvremenu povijest, Zagreb, 1995., 90.

7 Vladimir GEIGER, «Odgovornost Josipa Broza Tita za Bleiburg», u: Hrvatska između slobode i jugoslavenske, zbornik radova, Naklada Trpimir, Zagreb, 2009., 352.

8 Dr. Zdravko Dizdar govori o 62.000 poimenočno utvrđenih poslijeratnih hrvatskih žrtava, uglavnom Bleiburga i Križnih putova hrvatskih vojnika i civila s područja nekadašnje NDH, od Dubrovnika do Varaždina i od

Zemuna do Senja (Zdravko DIZDAR, «Prilog istraživanju problema Bleiburga i Križnih putova (U povodu 60. obljetnice)», Senjski zbornik, br. 32., Gradska muzej Senj i Senjsko muzejsko društvo, Senj, prosinac 2005., 188.). Istraživanja, međutim, nisu ni blizu kraja, stoga je broj neusmjereni mnogo veći.

9 Josip BROZ TITO, Sabrana djela. Tom dvadeset osmi, 1. maj–6.jul 1945., Komunist, Beograd, 1988., 43.

10 Tito je poslijeratna naknadno revidirala svoje brojne radove. Tako je, primjerice, revidirala proglaš CK KPJ od 22. lipnja 1941. u kome je stajalo njegovo pitanje: «Može li isto pošten na svijetu više vjerovati glupim izgovorima fašističkih probisjetiva». Nakon rata iz tog je proglašena izostavljenja riječ «više» (Pero SIMIĆ, Tito Fenomen Stoljeća, Večernji edicija, Zagreb, 2009., 295.). Izostavljanjem riječ «više» zapravo je sakriven dokaz da je Tito da tada vjerovao u sporazum Ribbentrop-Molotov.

nego se čak ni formalno nije radilo o pravom naređenju». ¹¹ Uostalom, čak i da je depesha autentična, Titove zapovijedi koja su smjerale u sličnom pravcu su i ovako bile samo za «javnu» i «vanjsku» uporabu.¹²

Međutim, kada se razmotri što su o zločinima pisali i govorili Titovi suradnici i visokorangirani jugokomunistički dužnosnici, i kad se uz to proanaliziraju neke Titove izjave i postupci, postaje vidljivo da Tito ne samo da je znao za zločine, nego ih, vrlo vjerojatno, i zapovjedio.

Tako je, primjerice, po sugestiji Aleksandra Rankovića, a prema iskazima Koče Popovića i Gabrijela Divjanovića (načelnik vojnosudskog odjela II armije JA), Tito naredio da se za odmazdu pobiju svi hrvatski mladići u gradu i kotaru Zagreb, rođeni od 1924. do 1927. koji se ne nalaze u zarobljeničkim logorima ili nisu pristupili partizanskim jedinicama. Naredba br. 7 izdana je od Komande grada Zagreba. Tom prilikom je u Maksimirskoj ulici 63 unovačeno oko 7.800 mladića koji su sproveni u logore Maksimir i Prečko, poslije čega su doživjeli sudbinu ostatka tamošnjih logoraša. Iz samo jedne od tih kolona koja je sprovedena na marnu smrti od Zagreba preko Podравine, Slavonije i Srijema, u logor Kovin u Vojvodini, od 2.200 mladića preživjelo je njih samo 58.¹³

General Kosta Nad, koga je Tito u telefonskom razgovoru «trinaestoga maja» – napominjući mu da se neprijatelj ne smije izvući – prozvao «lično odgovornim»,¹⁴ o likvidacijama piše: »Trebalо je žuriti. Zločinci ni po koju cenu ne sme da pobegnu nekažnjeni! Koliko sam puta, tih dana, ponavljaš tu rečenicu? Svejedno, morali smo je ponavljati»¹⁵. Nad dalje dodaje: »Pre završetka rata i u vreme konačnih razračunavanja sa snagama fašizma, saveznici ni jednog trenutka nisu dovodili u pitanje naše pravo na kažnjavanje ratnog zločina naših kvislinga. One za koje smo znali da su još u Austriji, u maju smo i dobili».¹⁶ U izjavi za jedan beogradski tjednik, Nad je 13. siječnja 1985. izjavio da je 150.000 protivnika vlasti palo u njegove ruke i da su ih »prirodno, na kraju likvidirali«. Nad dalje kaže da je o

ovom «uspelu» odmah javio Titu i da je to bio »zadnji ratni izveštaj u Drugom svetskom ratu«.¹⁷

Sama činjenica da je Tito imao telefonsku vezu s Nađom dokazuje da je Tito imao i kontrolu nad snagama koje su sudjelovale u zločinima. Pravnik Dominik Vuletić o tomu piše: »Govoreći o odgovornosti samog Josipa Broza treba spomenuti da je on u vrijeme bleiburških događaja te marševa smrti koji su uslijedili bio predsjednik Vlade (DFJ), ministar obrane u toj Vladi, generalni sekretar partije (KPJ) te vrhovni zapovjednik svih jugoslavenskih oružanih snaga (prvo NOVJ a poslije Jugoslavenske armije), dakle de facto i de iure imao je kontrolu nad svim snagama te je bio najodgovornija osoba u zemlji. Jugoslavenske snage koje su sudjelovale u bleiburškim događajima postu-

tanovljena Jugoslavenska armija s njezinim vrhovnim komandantom Josipom Brozom Titom. (...) Naime, tehnologija razoružanja zarobljenika u svibnju te godine, njihovo vezivanje žicom i ubijanja nad jamama i tenkovskim rovovima, kao i 'križni put' onih koji odmah nisu bili smaknuti, bili su previše dobro organizirani da bi se mogli pripisati osveti pojedinca«.¹⁸

Josip Kotnik, partizanski obavještajac koji je sudjelovao u pregovorima oko predaje zarobljenika,²⁰ navodi kako je major Bakić zvani Baća referirao »komandantu Kosti Nađu da se u kolonama nalazi oko 160.000 zarobljenika« i tražio da se »riješi pitanje njihove sudbine«.²¹ Kotnik dalje svjedoči da je Nađ »tražio da napiše telegram vrhovnom komandantu (Josipu Brozu Titu, nap. D.D.) s upitom

što raditi s njima. Telegram je bio sastavljen, a potpisao ga je osobno komandant Kosta Nad. Prema pričanju kurira Gedže, povjerljivog i uvijek naslijanog dječaka od 14 godina, naređeno je bilo KOS-u da se svi ti zarobljenici likvidiraju, za što su bile prikladne protutenkovske grabe starojugoslavenske vojske uzduž rijeke Drave«.²² S obzirom na to da je upit o postupanju sa 160.000 zarobljenika zatražen od Tita osobno, naređenje »da se svi ti zarobljenici likvidiraju« mogao je dati isključivo on kao vrhovni zapovjednik.

Titov bliski suradnik Milovan Đilas smatra da za masovna ubojstva u svibnju »pismena naredba nije postojala«. Pritom ne spominje je li postojala usmena naredba (koja u vojski ima jednak obvezujući snagu kao i pismena!). No, dalje nadodaje da prema »strukturi i hijerarhiji – tako nešto nije mogao izvršiti niko bez odobrenja vrha«.²³ Đilas, dakle, jasno ukazuje na Titovu krivnju. O masovnim ubojstvima Đilas dalje kaže: »Nikada to nismo spominjali ni u CK, ni među sobom. Jednom sam ja u nevezanom razgovoru (...) spomenuo da smo tada preterali, jer da je tu bilo i onih koji su bezali jedino iz ideoloških razloga. Tito je odvratio, odmah, kao na nešto o čemu je odavno stvorio konač-

Broz, Bakarić i Krajačić 1945.

pale su po Titovim naređenjima i bile su pod njegovom kontrolom. One su bile dio ukupne jugoslavenske sile koja je sudjelovala u završnim ratnim operacijama, vojnoj akciji kojom je rukovodio Josip Broz. O postojanju te kontrole svjedoči i stalna komunikacija između Josipa Broza i zapovjednika III. jugoslavenske armije Koste Nađa«.¹⁸

Slično navodi i akademik Vladimir Đuro Degan: »Za masovne zločine koji su u Jugoslaviji uslijedili 1945. godine prvenstveno odgovornost snosi onaj tko ih je organizirao i počinio. To je bila tek us-

11 Nikolaj TOLSTOY, »Povijest pred sudom«, Start (Zagreb), 6. siječnja 1990., 51. Prema: Martina GRAHEK RAVANČIĆ, »Izručenja zarobljenika s bleiburškog polja i okoline u svibnju 1945.«, Časopis za povijenu povijest, Hrvatski institut za povijest, 39/2007., br. 3., Zagreb, 2007., 539.-540.

12 Vladimir GEIGER, »Odgovornost Josipa Broza Tita za Bleiburg«, 342.

13 Komunistički zločinci nisu antifašizam, Hrvatski informativni centar, prosinac 2008., 24.

14 Kosta NAD, Pobjeda, Spektar, Zagreb, 1980., 200.

15 Isto, 191.

16 Isto, 212.

17 Branimir LUKIĆ, »Bleiburška tragedija u povjesnim dokumentima. Bio je britanski i partizanski genocid nad 330.000 Hrvata«, Hrvatski list, Zadar, 13. svibnja 2010., 26.-27.

18 Dominik VULETIĆ, »Kaznenopravni i povijesni aspekti bleiburškog zločina«, Pravnik, 41/2007., br. 85, Udruga Pravnik, prosinac 2007., 137.

19 Prema: Tomislav VUKOVIĆ, »Bleiburške žrtve govore i danas (o hrvatskoj prošlosti i sadašnjosti). Hrvatski mučenički diptih«, Prilika, Mjesečni magazin Glasa Končila, br. 5 (29), Zagreb, svibanj 2010., 12.

20 Josip KOTNIK, Svi umiru jednako, Globus, Zagreb, 1990., 166.

21 Isto, 167.

22 Isto, 167.-168.

23 Milovan ĐILAS, Revolucionarni rat, Književne novine, Beograd, 1990., 433.

ni, ako ne i utešni zaključak: Svršiš jednom zauvek!».²⁴

Đilas vrlo jasno zaključuje da se Tita ne može braniti svaljivanjem krivnje na njegove suradnike; ni za djela prije rata, ni za djela poslije rata: «*Iluzija je, ako ne i nešto gore, da je moguće 'obeliti' Tita ocrnujući njegove najbliže suradnike iz predratnog, ratnog i posleratnog (antisovjetskog) perioda: svi su oni, svi smo mi, iz istog legla, dakako s ličnim svojstvima, složni i jedinstveni u obavljanju revolucionarnog zadatka... A u tvrdnji hrvatskih i albanskih nacionalista da je Ranković u Hrvatskoj, odnosno na Kosovu, sprovodio poseban, svoj režim, ne radi se samo o izvrtanju činjenica, nego i o političkom, propagandnom iskorističavanju činjenice da je Ranković Srbijanac. Nikakvog 'Rankovićevog režima' nije bilo, bar ne dok sam ja bio u vlasti – sve je to bio Titov režim, režima Tita i grupe koja se već pre rata učvrstila oko njega. Napose je to netačno kad se radi o Hrvatskoj: unutrašnje prilike u Hrvatskoj Tito je kontrolisao neposredno, preko ministra unutrašnjih poslova Hrvatske Steve Krajačića. Krajačić je samo formalno, administrativno, bio pod Rankovićem, odnosno saveznim ministarstvom, a faktički neposredno pod Titom, kome je činio i svakojake luksuzne, 'reprezentativne' usluge: vile, slike, skulpture...».²⁵*

Publicist Slavko Goldstein u predgovoru Đilasove knjige *Vlast i Pobuna* piše da je najvažnije odluke uvijek «donosio Josip Broz Tito, obično uz prethodne dogovore s trojicom najbližih suradnika (Kardelj, Ranković, Đilas)».²⁶ Likvidacije protivnika nakon rata nesumnjivo spadaju u kategoriju «najvažnijih odluka». O odnosu Tita prema likvidacijama S. Goldstein kaže: «*Tito je znao za likvidacije ili je naknadno za njih saznavao; katkad je i negodovao zbog pretjeranosti, ali ništa ozbiljno nije poduzeo da ih preduhitri ili naknadno kazni počinitelje.*»²⁷

Slovenska povjesničarka Jerca Vodšek Starić, kojoj bi teško bilo pripisati neobjektivnost, s obzirom na to da su joj i otac i majka bili partizanski prvorborci, smatra da je za zločine u Hudoj Jami krivac Tito.²⁸ Simo Dubajić ne dvoji da je

Sjedne od tradicionalnih bleiburških komemoracija

odлуku o ubojstvima donio Tito. Na pitanje N. Tolstoja, je li naredba za likvidaciju došla od Tita osobno, Dubajić odgovara: «*Naravno. Niko nije mogao doneti takvu odluku, osim njega.*»²⁹

Janez Stanovnik, predsjednik Saveza boraca Narodno oslobodilačke vojske Slovenije, također Tita drži odgovornim za pokolje: «*Pokolji do kojih je došlo nakon Drugog svjetskog rata događali su se po zapovjedi Josipa Broza Tita.*»³⁰

Zdenko Zavadlav, zamjenik načelnika OZN-e za područje Maribora, koji je bio zadužen za organizaciju likvidacije zarobljenika, o masovnim likvidacijama kaže: «*Naredba je stigla s vrha, a zna se gdje je bio vrh i tko je bio na njegovu čelu. Rečeno nam je: 'Neprijatelja ubijati bez suđenja, jer revolucija još traje'! Rekli su nam da je rat bio prva faza revolucije, a ono poslije rata da je druga faza.*»³¹

Albert Svetina, prvi partijski sekretar OZN-e za Sloveniju od 1944. do svibnja 1945., navodi kako je na Kočevskom Rogu ubijeno najmanje 40 000 ljudi te ističe kako su svi u Ozni znali za masovne likvidacije.³²

Ivan Fumić, predsjednik Saveza antifašističkih boraca, na jednu je primjedbu novinara Adrije Tunjića («*Lani ste mi rekli da je Tito kriv za Bleiburg, a onda ste sve to za tri dana opovrgnuli*») u razgovoru

ru 2000. odgovorio: «*I tada sam rekao, a i danas tvrdim da je Tito kao vrhovni zapovjednik vojske NOBa odgovoran za sve što je ta vojska učinila, pa i za Bleiburg. Ali, u smislu položaja na kojem je bio! Zločin Bleiburga ne može se ničim opravdati. To je bio zločin na zarobljenim priпадnicima oružanih snaga Hrvatske i civilima. Zarobljen čovjek mora biti legalno suđen, a ne likvidiran.*»³³

Na Titovu krivnju ukazuje i izjava koju je dao pred sveučilištem u Ljubljani nakon masovnih likvidacija, gdje je pred tisućama ljudi izjavio: «*Što se tiče ovih izdajnika koji su se našli unutar naše zemlje, u svakom narodu posebice – to je stvar prošlosti. Ruka pravde, ruka osvjetnica našeg naroda, dostignula ih je već golemu većinu, a samo jedan mali dio uspio je pobjeći.*»³⁴ Đilas o ovom Titovu govoru piše: «*Titu se u tom govoru 'omaklo' i priznanje da se pobijene zarobljenike kontrarevolucionarne skupine – 'kvistingu je' - kako se on izrazio – 'stigla ruka pravde'. Tada su ta masovna streljanja manje skrivana – bila su 'prirodnija' i 'logičnija'.* A svakako je s njima u vezi i Staljinova pohvala, koju je izrekao koreći Poljake: *Tito je junacića (molodjec): on nema problema s neprijateljima – sve ih je pomlatio (perebil).* – To mi je prepričao diplomata iz poljske delegacije, u vožnji

24 Isto.

25 Milovan ĐILAS, *Vlast i pobuna*, Memoari, EPH Liber, Zagreb, 2009, 62.

26 Isto, 12.

27 Mladen JERGOVIĆ, «*Intervju sa Slavkom Goldsteinom. Tito je bio voda zavjere šutnje o Bleiburgu*», <http://www.jutarnji.hr/slavko-goldstein-tito-je-bio-voda-zavjere-sutnje-o-bleiburgu/275716/>, pristup ostvaren 30. ožujka 2010.

28 «*Za zločine u Hudoj Jami krivac je Tito*», <http://www.jutarnji.hr/za-zlocine-u-hudoj-jami-krivac-je-tito/197753/>, pristup ostvaren 12. ožujka 2009.

29 S. DUBAJIĆ, *Život, greh i kajanje*, 383.

30 <http://www.index.hr/vijesti/clanak/zrve-komunistickog-rezima-pokolj-u-slovenskom-rudniku-naredio-j/424361.aspx>, pristup ostvaren 7. ožujka 2009.

31 Mladen GENČ, «*Što je o masovnim likvidacijama nakon 2. svjetskog rata otkrio oficir Ozne Zdenko Zavadlav. Ubijani su po naredjenju s vrha – bez suđenja*», *Varaždinske vijesti*, br. 3367, 14. srpnja 2009., 18.

32 Marijana CVRTILA, «*U Deželi grob do groba...*», <http://arhiv.slobodnadmamacija.hr/19990912/novosti.htm>, pristup ostvaren 8. ožujka 2009.

33 Andrija TUNJIĆ, «*Andrija Fumić: Nitko normalan u Hrvatskoj ne smije kriminalizirati Domovinski rat*», *Vjesnik*, Zagreb, 21. listopada 2000., 3.

34 Borba, 28. svibnja 1945. Prema: P. SIMIĆ, *Tito Fenomen Stoljeća*, 222.

od Bleda za Ljubljantu, u letu 1946. godine».³⁵ Uostalom, zaključuje Đilas, u «partiji, odnosno u partijском vrhu, nije bilo nikakvih bitnih razlika, pogotovu ne u pitanjima učvršćivanja vlasti, jačanja partije i proširivanja njene dominacije. Nije bilo razlika ni u progonima kontrarevolucionara i istrebljivanju kolaboranata».³⁶

O Titovoj krivnji svjedoči i depeša načelnika OZN-e Ministarstva narodne obrane DF Jugoslavije Aleksandra Rankovića koju je 15. svibnja uputio za Hrvatsku s porukom: «Vaš rad u Zagrebu je nezadovoljavajući. Za 10 dana u oslobođenom Zagrebu streljano je samo 200 bandita. Iznenaduje nas ova neodlučnost za čišćenje ZGB-a od zlikovaca. Radite suprotno od naših naredjenja jer smo rekli da radite brzo i energično i da sve svršite u prvim danima. Zaboravljate da u Zagrebu sada ima skoro milion stanovnika i da se tu slegao sav ustaški aparat koji je bježao iz unutrašnjosti pred našom vojskom».³⁷ A. Ranković kao načelnik OZN-e bio je izravno odgovoran Titu, tako da ovu depešu zasigurno nije uputio bez prethodnog savjetovanja s Titom.

Prema istraživanju beogradskoga autora **Pere Simića**, Tito je načelniku Trećeg, kontraobavještajnog odjeljenja Ozne, potpukovniku **Jefti Šašiću**, dao vrlo preciznu usmenu naredbu, koju je ovaj bio dužan prenijeti komandantima jugoslavenskih armija. Ona je glasila: «Pobiti!».³⁸

Izjave samih visokih komunističkih dužnosnika, dakle, nesumnjivo ukazuju da je Tito bio naredbodavac zločina. Uostalom, Tito je u likvidaciji protivnika imao bogato iskustvo još iz svojih moskovskih dana, kad je kao agent Kominterne u SSSR-u dao likvidirati osam stotina jugoslavenskih komunista i socijalista.³⁹ Smrt tisuća ljudi za Tita je, kao i za njegova naredbodavca i uzora u vrijeme rata, Staljina, bila samo statistika.

Među povjesničarima u Hrvatskoj, međutim, postoje i oni koji ne dvoje da je Tito zločinac, ali ga svejedno poštuju i protive se ukidanju njegova Trga. Tako, primjerice, dr. **Tvrto Jakovina** ističe: «Tito je sasvim sigurno odgovoran za

Sa sprovoda Aleksandra Rankovića (1983.)

brojne zločine, ali ne mislim da nema pravo na trg».⁴⁰ Umjesto osude, zločinac, dakle, zaslužuje Trg! No, svi ovi dokazi, i oni koje ovdje zbog ograničena prostora nije moguće navesti, nisu dovoljni ni **Stjepanu Mesiću** koji Tita proglašava «hrvatskim herojem». Isti je taj «hrvatski heroj» u govoru postrojbama JNA prilikom proslave dana Armije 22. prosinca 1971. u Rudom, tj. nekoliko tjedana nakon gušenja Hrvatskog proljeća, rekao da će prije «Sava poteći uzvodno nego će Hrvati imati samostalnu državu».⁴¹

Što je Tito mislio o nacionalnoj pripadnosti pokazuje nam njegov odgovor na pitanje osjeća li se Hrvatom: «Ja sam rođen tamo u Zagorju, ali pripadnost nekom narodu u socijalizmu više mnogo ne znači, a u budućnosti će to biti još manje važno u našem sistemu samoupravljanja, a također zahvaljujući i pokretu nesvrstanosti...».⁴² Visokoistaknuti jugoslavenski političar **Raif Dizdarević** na pitanje je li se Tito ikada osjećao Hrvatom odgovara: «Ne [...] nikad nije u tom kontekstu pokazivao nimalo hrvatstva. Uvijek je bio Jugoslaven i građanin svijeta».⁴³ Prema tome, njegova izjava biskupu **Salisu-Sewisu** iz početka lipnja 1945., kad je – da nekako odobrovili kaptolsko izaslanstvo koje je došlo prosvjedovati zbog uhićenja nadbiskupa **Stepinca** – da je Hrvat i katolik, najobičniji je trik:⁴⁴ kao komunist, Tito

nije mogao biti katolik, a kao Jugoslaven, nije htio biti Hrvat!

Teza, pak, da je Tito «Hrvatskoj vratio Istru», također je - povijesno gledano – u najmanju ruku dvojbenica. Poslijeratnu kartu svijeta nije krojio Tito, već dogovor velikih svjetskih sila, baš kao i nakon Prvoga svjetskog rata, kada su *zapadni demokrati* počastili Italiju krupnim teritorijalnim proširenjima na račun hrvatskog teritorija. Kako navodi britanska povjesničarka **Phyllis Auty**, još 27. veljače 1941. britanska je vlada ovlastila ministra vanjskih poslova **Anthony Edenu** da «nagovesti prinцу **Pavlu** da Jugoslavija, ako pređe na stranu saveznika, može da očekuje ispravljanje granica u pogledu Istre...».⁴⁵ Već sama ta činjenica nedvojbeno pokazuje da o poslijeratnoj sudbini Istre nije odlučivao Tito, već dogovor svjetskih sila. Prema mišljenju akademika **Petra Strčića**, Tito je od Amerikanaca «dobio Istru», nakon što su «Amerikanci saznali da je Tito u sukobu sa Staljinom».⁴⁶ Bio Strčić u pogledu Amerikanaca i Staljina u pravu ili ne, već sama njegova formulacija da je Tito «dobio Istru», poprilično je rječita. Uključivanje Istre u okvir Jugoslavije bilo je, dakle, rezultat dogovora zapadnih saveznika i oblik kažnjavanja Italije što je 1939. opet, jednako kao 1914., stupila u rat na strani Njemačke.

35 M. ĐILAS, *Vlast i Pobuna*, 140.

36 Isto, 60.

37 Andelko MIJATOVIĆ, «Bleiburška tragedija i Križni put hrvatskoga naroda: masovna poraćna pogubljenja na brojnim stratištima i žrtve hrvatskih marševa smrti» (26. Nova vlast uhićuje, zatvara i likvidira), *Vjesnik*, Zagreb, 13. srpnja 2005., 63.

38 P. SIMIĆ, *Tito Fenomen Stoljeća*, 221.-222.

39 Knjige koje se bave tim dijelom Titova života su: Silvin EILETZ, *Titove tajanstvene godine u Moskvi 1935.-1940.* (2008) i Pero SIMIĆ, *Tito Fenomen stoljeća* (2009).

40 Saša ŠIMPRAGA, «Razgovori. Tvrto Jakovina, profesor suvremene povijesti na Odjelu za povijest zagrebačkog Filozofskog fakulteta», *Novosti, Samostalni srpski tjednik*, br. 462., 24. listopada 2008., 8.

41 Komunistički zločini nisu antifašizam, 37.

42 Nenad PIŠKAČ, «Kačićev odgovor Mesiću», *Hrvatsko slovo*, 15./2009., br. 741, Zagreb, 3. srpnja 2009., 5.

43 Raif DIZDAREVIĆ, «Milošević je trebao biti premijer SFRJ», *Obzor*. Tijedni politički magazin, br. 113, prilog *Večernjeg lista*, br. 15118, Zagreb, 10. prosinca 2005., 46.-47.

44 Motive toj izjavi mogli bismo, među ostalima, tražiti u činjenici da je međunarodni položaj i legitimitet komunističke Jugoslavije u to doba još bio prilično krihak, zbog čega je sukob s Katoličkom crkvom Tito nastojao

odgoditi za povoljnije vrijeme. S umu ne treba smetnuti niti činjenicu da je Tito računao na pomoć Crkve glede priključenja Istre Jugoslaviji.

45 Phyllis AUTY, «Neki aspekti britansko-jugoslavenskih odnosa 1941. godine», u: *Ustanak u Jugoslaviji 1941. godine i Evropa: zbornik radova prikazanih na Međunarodnom naučnom skupu Srpske akademije nauka i umetnosti, održanom od 24. do 26. novembra 1971. god. u Beogradu, povodom proslave tridesetogodišnjice ustanaka u Jugoslaviji 1941. god.*, ur. Vasa CUBRILOVIĆ, Srpska akademija nauka i umetnosti, Odeljenje istorijskih nauka, Beograd, 1973., 92.

46 Boris OREŠIĆ, «Akademik Petar Strčić, stručnjak za povijest Istre i Kvarnera. Bozančevići preci nosili su petokraku», <http://globus.jutarnji.hr/hrvatska/bozanicevi-preci-nosili-su-petokraku/?onepage=1>, pristup ostvaren 20. rujna 2009.

A s uma ne treba smetnuti niti činjenicu da su nakon kapitulacije Italije u rujnu 1943. ona područja koja je Italija anektrala u svibnju 1941., ali i Istra, formalnopravno reinkorporirana u sastav NDH. Povelj je 10. rujna 1943. potpisao državnopravnu izjavu kojom se *Rimski ugovori* iz svibnja 1941. – ugovori potpisani u vrijeme kad se je u NDH nalazilo 10 talijanskih divizija,⁴⁷ a NDH još nije imala izgrađenu vlastitu vojsku, i koji su se od vlasti NDH i ovako tretirali kao provizorno rješenje⁴⁸ - proglašavaju ništetinama (s djelovanjem *ex tunc*).⁴⁹ Vlasti NDH nastojale su tada odbaciti i Rapsalski ugovor iz 1920. kao i Rimski ugovor iz 1924., te tako Hrvatskoj vratiti Istru, Rijeku i Zadar, dakle krajeve koje je Italiji predala Kraljevina SHS.⁵⁰ Iako su Nijemci onemogućili faktično priključenje tih krajeva NDH, diplomatski napor hrvatskih vlasti urodili su određenim plodovima, pa su tako uz njemačko dopuštenje u Istri otvorene škole na hrvatskom jeziku, a osnovana je i istarska domobranska pukovnija.⁵¹ Vlasti NDH također su pokrenule i niz akcija da se u domovinu vrate Hrvati koji su od 1941. bili internirani i zatvoreni u talijanskim logorima i zatvorima.⁵²

Uzgred spomenimo da je nemalu ulogu u priključenju Istre Jugoslaviji – što se danas nikako slučajno prešućuje – odigralo katoličko svećenstvo u Istri, predvođeno svećenikom **Božom Milanovićem**. On je 31. srpnja 1945. inicirao sastanak u Pazinu na kojem je dvadesetak svećenika donijelo rezoluciju u kojoj se izjavljuje da «*Istra iz etnoloških, geografskih i ekonomskih razloga mora biti definitivno priključena DF Jugoslaviji*». Milanović je bio ispitivan pred Savezničkom komisijom za razgraničenje između Italije i Jugoslavije u Parizu, a toj komisiji uručio je i dokument pod nazivom «Spomenica hrvatskog svećenstva u Istri Savezničkoj komisiji za razgraničenje Julijanske krajine».

Porečko-pulski biskup **Radossi** na tu je spomenicu reagirao na način da je u opšir-

noj okružnici pobijao tvrdnje te spomenice. Župnik u Baderni i jedan od potpisnika spomenice **Miroslav Bulešić** u pismu biskupu dokazima je pobijao njegove tvrdnje u toj okružnici. Podatke koje su prikupili i savezničkoj strani dostavili istarski svećenici predvođeni Milanovićem, bili su jedan od glavnih razloga što su zapadni saveznici odlučili Istru priključiti Jugoslaviji, a ne Italiji. Prigodom boravka u Parizu na radu Mirovne konferencije, Milanović je od francuskoga

u priključenju Istre Jugoslaviji zahvalile tako što su na brutalan način likvidirale Miroslava Bulešića – jednoga od potpisnika spomenice koja je odigrala ključnu ulogu u priključenju Istre Jugoslaviji. Riječ je o prilično ilustrativnome primjeru kako su od strane jugoslavenskih «antifašista» prolazili neboljševički borci protiv fašizma.

Tito je, međutim, kao glavni arbitar u svim važnijim unutarpolitičkim pitanjima svakako zaslужan za to što je Hrvatska

poslije rata prilikom povlačenja granica ostala bez svojih teritorija. Crna Gora je tako prilikom razgraničenja dobila Boku kotorskou koja je povijesno, etnički, konfesionalno i kulturno pripadala Hrvatskoj. BiH je dobila Neum i pristup Jadranu, iako je u njemu živjelo blizu 100 % Hrvata – katolika.⁵⁴ Istodobno je, međutim, izgubila drugi izlaz na more koji je austrogarska BiH imala, onaj u Sutorini. Time je uspostavljena hrvatsko-crnogorska granica u Boki kotorskoj, što je u perspektivi ugrozilo hrvatski suverenitet na Prevlaci. Na istoku je Hrvatska također teritorijalno okljaštrena, jer je zahvaljujući radu tzv. *Đilasove komisije* ostala bezistočnoga Srijema.⁵⁵ Tomu valjda dodati i činjenicu da je iz sastava tadašnje NR Hrvatske istrgnuto 27 sela i pripojeno Sloveniji.⁵⁶ Iako su dijelovi BiH po *Sporazumu Cvetković-Maček* pripadali Hrvatskoj, te iako je cijela BiH bila u sastavu NDH, ona je nakon rata ustrojena kao posebna republika. S druge pak strane, iako je nakon rata u Vojvodini bilo više Hrvata i Madžara nego Srba, zahtjevi da se Vojvodina ustroji kao zasebna republika bili su onemogućeni.⁵⁷

Time je BiH trajno odsječena od Hrvatske, dok je daljnji slijed događaja doveo do toga da je Vojvodina postala sastavnim dijelom Srbije. Bilo je također i pokušaja da se od Hrvatske izuzme Dubrovnik i Ploče, no oni su na sreću propali.⁵⁸

(svršetak u idućem broju)

Ivan Franić kao pravnička uzdanica JNA

katoličkog novinara **Waltera Eberharda** dobio sljedeće pitanje: «*Zašto vi svećenici želite radite dospjeti pod komunističku Jugoslaviju, nego pod katoličku Italiju?*». Na to mu je Milanović odgovorio «*da se državne granice određuju za stoljeća dok se režimi mijenjaju, a pod Italijom je u opasnosti život našeg naroda*». Komunističke vlasti – čiji se relikti danas eufemistički nazivaju «antifašistima» – katoličkim su se svećenicima u Istri za doprinos

snaga tada mogao uspješno uprostaviti, kao i to da se Mussolini tom prilikom nije pozivao ni na kakve prije rata preuzete Pavelićeve obvezе (T. JONJIĆ, «Razgovor s dr. Milom Blažekovićem. S optimizmom gledam u hrvatsku budućnost!», *Politički zatvorenik*, 7/1997., br. 60, Zagreb, ožujak 1997., 7.-10.).

50 Dragutin PAVLICEVIĆ, *Povijest Hrvatske*, četvrti, dopunjeno izdanje, Naklada Pavlić, Zagreb, 2007., 430.

51 Ivan GRAH, *Istarska crkva u ratnom vijoru (1943.-1945.)*, Pazin, 1998., 59.-62.

52 Nikica BARIĆ, «Napori vlasti Nezavisne Države Hrvatske za povratak Hrvata iz talijanskih logora i zatvora u domovinu nakon kapitulacije Kraljevine Italije u rujnu 1943. godine», u: *Hrvatska između slobode i jugoslavstva*, 293.-318.

53 Opš. u: Frano GLAVINA, «Pogled u slovenska presezanja na hrvatski teritorij u povijesti (2). Svećenici u obrani hrvatske Istre», *Glas Končala*, 48/2009., br. 3 (1804), Zagreb, 18. siječnja 2009., 25.

54 D. PAVLIČEVIĆ, *Povijest Hrvatske*, 473.

55 Isto, 474.

56 Armando ČERNJUL, «Ne smije se ponoviti izdaja iz 1955.», *Vijenac*, 17/2009., br. 393, Zagreb, 26. ožujka 2009., http://www.matica.hr/Vijenac/vijenac393.nsf/AllWebDocs/Ne_smije_se_ponoviti_izdaja_iz_1955. pristup ostvaren 27. ožujka 2010.

57 D. PAVLIČEVIĆ, *Povijest Hrvatske*, 474.

58 Isto, 474, 476.

47 Vjekoslav VRANČIĆ, *Brani smo Državu*, knjiga 1., HB Press Washington DC, 2006., 273.

48 To jasno od isticne pokazuje pisanje tiska u vrijeme NDH. Tisak u NDH – koji je bio pod cenzurom vlasti i utoliko zastupao njezina stajališta – u svakoj je prilici naglašavao hrvatsvo anektiranih krajeva, to ne samo onih anektiranih 1941., već i onih koje je monarhistička Jugoslavija 1920. odnosno 1924. predala Italiji za račun stabilizacije prve jugoslavenske države. Opš. o tretriranju anektiranih krajeva u tisku NDH vidi: Tomislav JONJIĆ, «Jadranske teme u Hrvatskom narodu od travnja 1941. do rujna 1943.», *Spomenica dr. Jere Jareba - Časopis za suvremenu povijest*, Hrvatski institut za povijest, 40/2008., br. 3, Zagreb, 2008., 911.-932.

49 Nije pritom nevažno – kao što primjećuje dr. Milan Blažeković – da je Mussolini sa svojom Talijanskom Socijalnom Republikom odbio priznati raskid Rimskih ugovora, čemu se je Pavelić zbog promjenjenih odnosa

CRTICE IZ HRVATSKE FINANCIJSKOPRAVNE PROŠLOSTI (X.)

Piše:

Prof. dr. sc. Nikola MIJATOVIĆ,
Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

U svojim *Putopisnim criticama iz Bosne* **Gjuro Pilar** precizno opisuje vremenski redoslijed svoga putovanja, kao i svoje dojmove u svezi s običajima, ljudima i krajolicima s kojima se susretao tijekom putovanja. Tako na str. 94. spominje i svoje putovanje iz Livna do Duvna i nazad. S tim u svezi kaže kako je po povratku u Livno 20. kolovoza 1879. iste večeri saznao „da je izmedju Kaića i mjestne oblasti nastao konflikt, koji se je napeo do brzjavne pritužbe kod vlade u Sarajevu, da se naime Kaićem nepravda čini bezkonačnim ukonačivanjem častnika u njihovih kućah. Korien te razmirice leži u obiteljskih i vjerskih odnosačih kod Turaka po cijeloj zemlji i kod kršćana po gradovih. Kršćanin je točno plaćao svoj porez (naglasio N. M.) zato mu je Turčin ostavio pun užitak kućne slobode i obiteljskog mira. Englez ima za tu slobodu ljepe riječ. On veli My home, my castle, a i u našem jeziku ima rečenica: „Moja kućica, moja slobodica““

Nadalje Pilar ističe kako su se Turci znali izboriti za svoja prava dolaskom austrijske vojske. Oni bi, naime, kada im je koji austrijski časnik bio poslan na koncište u njihovu kuću, „napustili bi ju posvema, radje nego da s kršćanom pod jednim krovom ostanu“. Stoga je austrijska vlast, vidjevši takvu reakciju Turaka, odustala od slanja svojih časnika u turske kuće. Umjesto toga, stala ih je u većoj mjeri smještati u kršćanske kuće, što je dovelo do novoga problema na ljudskoj (muško-ženskoj) razini. Naime, Bosanci bi još kako tako i podnosili smještaj austrijskih časnika u svoje kuće, međutim, „u kući je žena i djevojaka, a te su kršćanu Bosancu netaknjiva svetinja kao i Turčinu. Sad si pomislite fetiranog (neurednog, smrdljivog, napomena N. M.) austrijskoga časnika sa svojimi običaji i nazori postavljena u to osinje gnezdo.“ Stoga nije niti čudo da je do konflikta došlo, te Pilar štoviše navodi da je na svoje uši čuo, „da je potonji razlog jedini, koji ukonačivanje čini Bosancu toli tegotnim nametom.“ Iako Pilar navodi plaćanje poreza koje je zaувrat značilo nepovredivost kršćanskih domova, ne govori ništa pobliže o tom poreznom obliku (nazivu poreza, poreznoj osnovici, poreznom obvezniku...). Tako-

đer nema nikakvih podataka kako je taj spor završio.

Pilar nadalje na str. 114. govori o zakupu glasovite kiseljačke kisele vode. Kaže on kako „u Kiseljaku ima glasovita kisela voda, kojoj domaće pučanstvo upravo nekakovu čudotvornu moć pripisuje... U neposrednom susjedstvu, na suprotnoj (lijevoj) obali Lepenice, sagradjena je, po orientalnom ukusu, upravo velebna sgrada za goste, tako zvani „Kurhaus“. Od najnovijega vremena ima ta kiselica svoja zakupnika, koji vodu u etiketiranih bočah po Bosni razašilje... Neki Sarajevski trgovci, većinom Španjoli, tužili su se, da sadašnji zakupnici velikimi cienami uporabu ljekovite vode za kupanje skoro nemogućim čini. I stanovničtvu stegnuto je pravo uporabe kisele vode. Nikomu nije dozvoljeno više nego jedan vrč vode odnjeti. Sve te, do najnovijega vremena nečuvene ustanove, čine se pučanstvu upravo očita povrjeda njegovih prirođenih prava. Jedan bolestnik priповjedao mi je žalobno, kako su nekoč konje na ovom vriju napajali, pa kako konji nijednu drugu vodu tako rado pili nisu kao ovu, a sadju jedva ljudi rabiti smiju koliko hoće bez tutje dozvole.“

Iz Pilarova pisanja razaznaje se da je javni izvor ljekovite vode u Kiseljaku u to doba dan privatniku na iskoristavanje, a zauzvrat je taj privatnik plaćao zakupninu (današnju koncesiju). Ne govori se ništa o visini zakupnine niti čiji je prihod bila (vjerojatno kiseljačke općine na čijem se području izvor nalazio), ali je očito da je zakupnik vješto koristio i naplaćivao pravo punjenja kiseljačke vode, prodajući ju potom po visokim cijenama, na što su se bunili (sarajevski) trgovci. Očito da ugovor o zakupu kiseljačke vode nije sadržavao i stavku o njezinoj cijeni po kojoj će se prodavati dalje. Stoga je zakupnik monopol punjenja kiseljačke vode vješto koristio prodajući je po iznadprosječno visokim cijenama. Također upada u oči da, iako je koristenje izvora dano u zakup privatniku, to istodobno nije značilo i isključivanje stanovništva od njegova korištenja. Međutim, unatoč tome što je sta-

novništvu bilo dano pravo koristiti izvor, u stvarnosti je stanovništvo to pravo bilo ograničeno na vrč vode, čime je ono, zapravo, bilo isključeno od prava na korištenje ljekovite vode koju ju ne tako davno neograničeno koristilo, štoviše, čak i za napajanje stoke.

Ivan Krstitelj Tkalcic: O staroj zagrebačkoj trgovini i obrtima, Dom i svijet / Državni arhiv u Zagrebu, Zagreb, 1999.

U zajedničkom izdanju Doma i svijeta i Državnog arhiva u Zagrebu objavljeno je djelo **Ivana Krstitelja Tkalcića** (1840.-1905.), povjesničara i prebendara zagrebačkog Kaptola, pod nazivom *O staroj zagrebačkoj trgovini i obrtima*. Riječ je o svojevrsnom pretisku Tkalcićeve rasprave o staroj zagrebačkoj trgovini (izvršene su određene jezične prilagodbe), objavljene 1909. godine. Prije objave, taj je isti tekst dana 18. listopada 1893. godine Tkalcić čitao na redovitoj sjednici JAZU (danasa HAZU).

Uvodno pišući o zagrebačkim obrtnicima i trgovcima, njihovim zadružama, cebovima, upravi i nadzoru, Tkalcić nastavlja govoreći o putnim pravcima zagrebačke trgovine. U okviru toga spominje i maltarinu ili mitničku pristojbu (str. 31. i dalje). (Bratoljub Klaić maltarinu određuje kao pristojbu „koju su feudalni gospodari, gradovi, samostani i sl. ubirali za robu i vozila kad su ova stupala na njihovo zemljište ili kad su prelazila njihove ceste i vode“. Riječ maltarina dolazi od malta (njem. Maut), što znači carina (carnarica) odnosno mitnica ili brklja (brana, rampa) na ulazu glavnih cesta u grad. Prema: Klaić, B.: Rječnik stranih riječi, Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb, str. 838.)

Povod tomu bila je rasprava Hrvatskog sabora održana u Zagrebu 22. veljače 1481. godine, na kojoj je, između ostalog, opunomoćenik zagrebačke gradske općine **Ivan Požegaj** optužio neke pleme (Stjepana Frankapana, Dujma Frankapana, Ivana Frankapana ...), koji su na svojim područjima kojima su sezali putovi zagrebačke trgovine od zagrebačkih trgovaca tražili plaćanje maltarine, iako su trgovci s područja zagrebačke općine zahvaljujući kraljevskim povlasticama bili oslobođeni obveze njezina plaćanja.

Nadalje Tkalčić, opisujući putne nezgode zagrebačkih trgovaca, spominje (str. 36.) navadu zagrebačkih trgovaca koji su odlazeći na tuđa sajmišta „rado izbjegavali onim suvišnim maltam (naglasio N. M.)“, te se događalo „da su ih brižni malarci u tom zatekli i pljenili“, pri čemu im je često bio oduziman i novac koji su im sugrađani dali da za njih nešto kupe na drugim sajmištima, kao i roba koju je namjeravao prodati na tim sajmištima. Ako bi se tim povodom radi odštete povela rasprava na domaćem sudu, domaći bi trgovac uvijek bio osuđen i proglašen krivim te je bio dužan štetu nadoknaditi. Međutim, ako je „trgovac sudrug sa tudjeg sajmišta tjerao kući ili marvu svoga sudruga ili vozio robu i maltarinu (naglasio N. M.) platio, pa ... je maltaru pokazao i prolaznicu slobodnu za volove ili robu, pa mu je ipak vlastelin, čija je bila malta, silom oteo ili jedno ili drugo, takov

Zlatnom bulom od 23. veljače 1267. godine Zagreb proglašio slobodnim kraljevskim gradom, odredivši pritom „da su gradjani zagrebačkoga Gradeca u zemljama ugarske krune oprošteni od plaćanja mitnice i brodarine (naglasio N. M.), i to ne samo za sebe, već i za svoju robu; „Item tributa infra regalis terminos in nullo loco solvere teneantur“. Na tu su povlasticu zagrebački trgovci i obrtnici pazili „kao na zjenicu svoga oka, pak svaku, makar i najmanju povredu, da ne zastari, dojavili ili kruni ili domaćoj vlasti, tražeći u nje zaštitu.“

Oslobodenje zagrebačkih trgovaca od plaćanja mitnice i brodarine kasnije je kroz stoljeća višestruko bilo potvrđivano. Tako je na zahtjev zagrebačkog gradskog poglavarstva, spomenuti oprost plaćanja maltarine zagrebačkim trgovcima obnovio i kralj **Karlo Robert**, naloživši 17. lipnja 1333. godine (str. 40.) „tadanjemu

maltarina, kad prolaze sa svojom robom. Tim je povodom 30. ožujka 1505. godine kralj **Ladislav** iznova utvrdio „da se ni jedan vlasnik malte ne usudjuje od Zagrepčana tražiti išto u ime maltarine (naglasio, N.M.), a ni pljeniti ih“, te je banu, podbanu, velikom županu i plemičkim sudcima naložio da zagrebačke trgovce svim sredstvima brane od prijestupnika (str. 45.). Poslije poraza na Mohaču (1526. godine), na vlast u Hrvatskoj dolazi habsburška loza, te kralj **Ferdinand I.** dne 6. prosinca 1526. godine donosi ispravu kojom potvrđuje sloboštine kraljevskoga grada Zagreba u obliku neplaćanja mitničke pristojbe za svoju trgovinu.

Iako Tkalčić na više mjesta opširno govori o maltarini ili mitničkoj pristojbi, plaćanja koje su bili oslobođeni zagrebački trgovci, nigdje je govori o visini te maltarine odnosno u čemu se ona uopće sastojala. Ipak, na str. 49. nudi jedan precizniji podatak koji govori o obvezi plaćanja pristojbe u visini jedne tridesetine robe koja se prenosi preko područja. Naime, godine 1316. Karlo Roberto na brdu Podsused odmah uz Savu sagradio je grad pod istim nazivom Podsused, namijenivši mu „da bude tridesetnicom (naglasio N. M.) za robu, što je onim putem dolazila u Hrvatsku iz njemačkih i mletačkih pokrajina.“

U dijelu pod nazivom *Zagrebački sajmovi i tržne pristojbe, borbe i nagodba o trgu među Kaptolom i gradskom općinom* Tkalčić na više mesta govori o maltarini odnosno drugim oblicima javnih prihoda pod raznim nazivima. Na str. 63. govori o obvezi plaćanja raznih tržišnih pristojbi na svu robu i marvu koja se dovezla i prodavala u Zagreb (iz „izvanjskih pokrajina, kao i Njemačke, Mletačkem Italije itd.“). Najprije se plaćala tridesetnica (*tricesima*, narod ju je zvao *harmica*), tj. procijenila bi se vrijednost robe, te se od tako procijenjene vrijednosti plaćao trideseti dio gotovim novcem (bilo u srebru, bilo u zlatu). Ako je vrijednost robe bila manja od forinte, tridesetnica se nije plaćala. Prihod tridesetnice pripadao je kraljici.

Dalje se navodi kako „glavno i najstarije sijelo hrvatske tridesetnice bijaše Zagreb, a najstarija podružnica... bio bi Podsused za robu i stoku, što je dolazila iz njemačkih pokrajina... za pomorsku robu, koja je doplovila iz Italije ili iz pokrajina mletačkih na Rijeku ili u Senj i odavle išla spram Zagreba, plaćala se tridesetnica u Modrušima. U povjesnim

Središnji zagrebački trg krajem XIX. st.

trgovac svojim sudrugom nije morao nadoknaditi štetu“.

Očito je da su domaći sudovi u slučaju otimanja novca odnosno robe koju je trgovac nosio sa sobom za svoga sugrađanina dvojako postupali. S jedne strane, razlikovali su i osuđivali na naknadu štete skrivljeno ponašanje trgovaca koji bi se sami doveli u situaciju da ih „brižni malarci“ koje su kanili zaobići presretnu na putu i otmu im sve što su nosili sa sobom. S druge strane, razlikovali su i oslobođali od krivnje one trgovce koji su išli redovnim putovima, uredno izvršavali obveze maltarine i pritom pokazivali zahtijevane propusnice, ali bi im unatoč toga roba i novac silom bili oduzimani.

Znatan dio opisa putnih nezgoda zagrebačkih trgovaca Tkalčić posvećuje upravo borbi protiv maltarine (str. 40. i dalje), koju su zagrebački trgovci, odlazeći na strana tržišta i vraćajući se potom kući, vodili s raznom (naročito susedgradskom) vlastelom. Naime, kralj **Bela IV.** je

banu, vlasteli, kastelanom, plemićem i svim, koji na svojim posjedima pobiraju maltarinu (naglasio N. M.), da se ne usude od robe zagrebačkih trgovaca uzimati nikakovu maltarinu (naglasio N. M.), već ih besplatno propuštaći.“ Prema Tkalčićevim navodima, to je jedina poznata vijest o oslobođenju zagrebačkih trgovaca od plaćanja maltarine koja datira iz XIV. stoljeća.

Međutim, u kasnijim je stoljećima poznato više takvih slučajeva. Primjerice, 24. travnja 1404. godine kralj **Sigismund** je naložio „svim kolikim kraljevskim kastelanom, činovnikom, malarom pa i plemićem, koji drže malte ili imaju prijevoze, da se ne usudjuju od robe zagrebačkih trgovaca tražiti nikakovu maltarinu ili brodarinu (naglasio N. M.), a zatraže li je silom, da sami svojoj okorjelosti pripisu, ako se bude radi toga strogo postupalo protiv njih.“ U samom početku XV. stoljeća iznova su zaredale tužbe zagrebačkih trgovaca zbog protupravnog plaćanja

spomenicima XV. vijeka, a naročito u dekretu Ladislava II. od god. 1498. čl. 34., spominju se tridesetnična sijela: Zagreb, Nedelišće, Varaždin i Muraszbath; a podredjena: Vinica, Krapina, Stubica, Steničnjak, Topusko i Kostajnica; a uz ova se u domaćih listinah spominju kao područna...u Krašiću, Dubovcu, Brdovcu (selo Harmica), Samoboru i Klanjcu".

Potom se kazuje kako „dvadeset je prošlo godina, što zagrebački trgovci ne bijahu napastovani ni gonjeni na plaćanje tridesetničke pristojbe, dok glavna uprava svihkolikih ugarskohrvatskih tridesetnica ne dodje u ruke nekoga Saracena (oko g. 1365.), silnika na glasu, koji na brzo prisili zagrebačku općinu, a tim i njezine obrtnike i trgovce...da će za robu, ako ju i izvoze, ipak plaćati tridesetničnu pristojbu, izuzevši jedino vino, žito i sol; a to na podlozi jedne stalne i neopozive odredbe kralja Karla Roberta, kadno je on putujući mjeseca juna g. 1333. u Napulj probavio u Zagrebu nekoliko dana, pak mu je tom prigodom, zagrebačka općina istaknula svoju vjernost i koliko je za to nastradala prigodom ukonačivanja vojske za prošlih kraljevih vojna, predočivši mu, kako su joj dohoci maleni, da ne može svoj grad onako utvrditi kako bi trebali, i tako utvrđen uzdržavati, zamolila ga, da joj dozvoli pobirati tržišnu pristojbu od žita, vina i soli, koju će u ovoj općini na trgu prodavati ne samo inostranci, već tko mu drago, a tržnu pristojbu odredi i pobire gradska općina.“ Budući da je tridesetnica predstavljala veliki teret, dolazi do širenja krijumčarenja, „koje bijaše takodjer povod svakavih izgreda, jer trgovci, da izbjegnu tridesetnici, unašahu, kriomice kojekakvim zakucima inozemsku robu u Zagreb, ali im često kriomčarenje ne podje za rukom, pa kad bi tridesetničari po svojim uhodama doznali za to, pak im zaplijenili svukoliku robu, bilo je opet svadje i krvi.“

Pored tridesetnice, „teže i nesnosnije bilo je plaćanje carine (maltarine) i pijacovine, to bijaše onaj svakidanji pravi kamen smutnje, povod trovječnoj, a često i krvavoj borbi medju Kaptolom zagrebačkim i općinom grada Zagreba,“ posebice u XIII. i XIV. stoljeću. Prema Tkalčiću (str. 78.), „carina ili maltarina plaćala se kod gradske malte ili mitnice za robu, koja se izvana dovezla ili unesla u Zagreb, ili da se onđe prodaje ili da se samo mimo Zagreba proveze ili pronese na drugi koji trg.“ Nasuprot tome, pijacovina se plaćala za „mjesto na trgu, kad je ili domaći

čovjek ili stranac svoju robu javno prodavao na trgu.“ Visinu carine i pijacovine određivao je „kralj suglasno sa saborom, pak se stoga i novčani prihod jedne i druge pobirao za krunu, a ona ga je često ili čitav ili djelomično ustupala ili gradu ili pojedincu, bilo za njegovu korist, bilo za popravak glavnoga druma, mostova, prijevoza ili broda.“

Iako nema podataka otkada je Zagreb sajmišno mjesto, sigurno je da je osnovanjem biskupije (1094. godine) Zagreb postao i središtem županije, te se u njemu trgovalo. Kralj Ladislav, osnivač biskupije, odredio je da dvije trećine prihoda cijelokupne zagrebačke pijacovine pripada Kaptolu na ime finansijske pripomoći, a preostala trećina zagrebačke pijacovine pritjecala je kraljevskoj blagajni. Kasnije, 26. lipnja 1292. kralj **Andrija III.** jača finansijsku pomoć Kaptolu odredivši da, pored prethodno utvrđene dvije trećine pijacovine, Kaptolu pripada i ostala trećina pijacovinskih prihoda (tributi fori), tj. cijelu pijacovinu.

Međutim, ubiranje i pripadnost pijacovine izazvalo je sukobe između Kaptola i gradske općine (vidi str. 80. i dalje). Naime, iako je kralj Robert u svome pismu od 28. lipnja 1318. utvrdio da „Kaptol u zagrebačkoj općini od vajkada uživa pravo biranja pijacovine“, te da mu ono i dalje ostaje, uz istodobnu zabranu kome drugome na uvođenje kakove nove tržne daće, gradska je zagrebačka općina uvela novu pijacovinu u svoju korist. Nova se pijacovina ubirala na sol (ova tržna pristojba zvala se starom; star je bio drvena mjera za sol i žito) odnosno ostalu robu (ova tržna pristojba zvala se filjaršinom). Spor između Kaptola i gradske općine povodom novouvedenih pijacovina stara i filjaršine privremeno je okončan saborškom presudom od 21. kolovoza 1321. godine, kojom se Kaptolu zagrebačkomu dosudilo pravo na ubiranje tržne pristojbe stara i filjaršine. Takva je presuda bila povod daljim sukobljavanjima Kaptola i gradske općine, te se konačno 1339. godine Kaptol odrekao „svakoga prava na pobiranje filjaršine (naglasio N. M.), pak ju sasvim prepustio općini.“

Par riječi o načinu ubiranja tržnih pristojbi, ubiranje kojih je tijekom vremena dano u zakup pojedincima, i to onima koju su nudili bolje uvjete. Vezano za tržnu pristojbu (str. 95.), poznato je da ju je počevši od XIV. stoljeća, kad je općina dobila pravo na nju, ubirao gradski sudac ili gradski prisežnik (jer su se prihodom od

tržne pristojbe popravljale gradske ceste i mostovi), a „ubrani prihod uručivao se dan na dan gradskoj penjeznicu“ (ovaj je prihod općina prozvala „knežija“). Međutim, s vremenom su se pokazale poteškoće oko nadzora ubiranja tržne pristojbe, pa je gradsko zastupstvo odredilo da se knežija dade za gotov novac u zakup. Prvi zakup gradske tržne pristojbe (knežije) zabilježen je 1494. godine, kada je gradsko poglavarstvo dalo knežiju u zakup trgovcu **Marku Kranjcu** za 78 forinti godišnje, uz određene uvjete (vidi str. 95.). Kasnijih se godina gradska knežija davala u zakup boljem ponuditelju (vidi str. 97.).

Slično opisanome, tijekom (kasnijeg) vremena došlo je i do zakupa kaptolske pijacovine. Naime, Tkalčić (str. 94.) kazuje da je kaptolsku pijacovinu, „od koje je prihod tekao u kanoničku skupnu diobu“, ubirao kaptolski namještenik (kaptolski sudac, tributarius). Po uzoru na gradsku općinu, i Kaptol je uskoro odlučio svoju cijelu tržnu pristojbu iznajmiti pojedincu, za gotov novac (prvi put 1503. godine) (str. 98.).

Vrijedno je spomenuti i novi tržni cjenik za ubiranje carine ili maltarine što ga je gradska općina donijela 13. siječnja 1343. godine, da bi kasnije, 12. svibnja 1421. godine bio preinačen i opširnije određen (str. 85. i dalje). U uvodu novoga cjenika rečeno je da je „tržna pristojba kraljevska daća, pak se zato proteže na svakoga, a Kaptol da ju ubire samo privolom krune na podlozi najčvršćih povlastica, ali zato ju je ipak svatko dužan plaćati osim onih, koji su od nje oprošteni bilo crkovnim oprostom ili kraljevim pismom ili kaptolskom dozvolom.“ Zagrebački trgovci, putujući po Hrvatskoj, imali su „silnih boraba s veleposjednicima i plemićima“ koji su protupravno od njih naplaćivali maltarinu. Kako bi to spriječili, trgovci iz Zagreba potužiše se saboru u veljači 1481. godine na sve dotadašnje nepravde, „nanesene im od raznih plemića i na raznim maltama za robu njihovu, od koje su inače kraljevskim privilegijama oprošteni od plaćanja, i zamoliše, da se u tom nešto odredi...“ Čuvši to kralj Matijaš, naložio je sazivanje sabora kraljevine Slavonije (str. 91. i 92.). Ban Ladislav Egervari stvarno i sazove sabor početkom svibnja 1481. godine u Križevcima, te na njemu „stvorše i proglašiše mitnički cjenik za robu, koja po toj kraljevini prolazi maltom.“

(svršetak)

PROCESI ŽALOVANJA ČLANOVA OBITELJI ŽRTAVA KOMUNISTIČKIH ZLOČINA TIJEKOM ŽIVOTNIH CIKLUSA, DO STAROSTI

Ljudski je život trajno prožet doživljajima gubitaka te žalovanjem. Gubitci su posljedica čovjekove sudbine i neizbjegljivih životnih okolnosti. Nažalost, izvori nesreća su često i nasilja drugih ljudi ili grupa. Komunističko nasilje koje se provodilo u Jugoslaviji, osobito masovna ubijanja mladih ljudi tijekom proljeća i ljeta 1945., uzrokovalo je teške patnje mnogih obitelji.

Smrt člana obitelji najbolniji je gubitak zato jer su povezanost i ljubav temelj pravog života te najveća životna radost. Nasilna i prerana smrt sigurno je izvor osobito teške patnje. Takvi procesi žalovanja započinju propadanjem u duboku crnu provaliju. Kasniji pokušaji uspravljanja te tegobni hod do prvog svjetla je dugotrajan proces koji masivno iscrpljuje čovjekove resurse.

Ljudi su uvijek bili zaokupljeni razmišljanjem kako podnijeti patnju te koji je uopće smisao patnje. O tome govori srž naše vjere, narodna kultura i sve grane umjetnosti. U zadnje su se vrijeme tim pitanjima počele baviti i egzaktne znanosti, ispitujući traume preživjelih Židova te američkih veterana. Zahvaljujući novim tehnologijama, prvi je put čak bilo moguće slijediti događanja i promjene u samom mozgu ili npr. utvrditi djelovanje neurohormona – kateholamina, epinefrina, serotoninu, kortizola, itd. Također su utvrđeni prediktori koji utječu na uspješno ili na nepovoljno proticanje žalovanja. Uspješnim žalovanjem drži se proces koji je moguće okončati integracijom bolnog iskustva, a neuspješnim proces koji se produžuje, kompenzira i umanjuje kvalitetu života reaktiviranjem patnje - u obliku strahova, osiromašenja osjećajnog života, depresije, nemira, kognitivnih i tjelesnih teškoća itd.

Nova su znanja omogućila pružanje stručne pomoći. Jedno od relevantnih zajedničkih terapijskih razmišljanja različitih psihologičkih škola je npr. nužnost hitnog uspostavljanja osnovnog osjećaja vlastite sigurnosti pogodenih ljudi, kao preduvjeta prve krhke stabilnosti.

Piše:

Maja RUNJE, prof.

Gospođa M. međutim kaže: *Uz našu su kuću u lipnju prolazile kolone zarobljenih hrvatskih vojnika koji su svi bili veoma ispačeni. S užasom sam primjećivala da te kolone nestaju u našim šumama. Put ih sigurno nije mogao odvesti nikamo dalje. - Odlazila sam u naš šljivar i tamo potajno i očajno plakala. Nisam željela da me vide roditelji, jer su sami puno patili, a nikako si nisam smjela dopustiti da me vide susjedi i sumještani. Do mene su naime s više strana stizale prijetnje da i mene treba*

sve nužno za konfrontaciju s novom stvarnošću te za prvo verbaliziranje i komunikaciju.

Gospođa T. kaže pak ovo: *Bili smo potpuno sami u svojoj boli. Ljudi su se bojali dolaziti k nama. - A uvijek je jako boljelo da brata nikada nismo pokopali, da ne znamo kako je umro i gdje mu je tijelo. - Njegovo je zadnje poznato mjesto boravka bila kaznionica na Savskoj cesti. Kada su pedesetih godina tu zgradu srušili, bilo mi je teško jer sam to mjesto doživljavala nekom vrstom njegova groba.*

Gospodin Ž. kaže: *Nije nam ostala никакva materijalna uspomena na braću. Majka se jako bojala da će odvesti još koga od nas djece. Palila je pisma, pa i*

KBC Split - ekshumacija i identifikacija žrtava

ubiti, „da sam ista kao brat“ – iako tada nisam imala još ni 14 godina.

Gospođa S. pak kaže: *Od straha nismo o bratu među sobom ništa govorili. Otac me samo znao tihо pitati, kada bih se vratio iz grada, „Ima li što nova?“ I nikada ništa više. To me pitao i u kolovozu 1948., nekoliko sati prije negoli je umro.*

Psihijatrija i psihologija, isto kao i ljudsko iskustvo, naglašavaju, dalje, važnost emocionalnih i društvenih mreža u podršci ljudima u žalovanju. Sve kulture poznavaju iskazivanje empatije te snažno ritualiziranje rastanka – ispraćaj, sprovod, pokop, podušje, ckrvene obrede itd. - a što je

osobne dokumente naše braće. Spalila je sve njihove fotografije.

U procesima žalovanja složeni osjećaj krivice redovito je jedna od tema. U tragičnim slučajevima nasilnih smrти ovaj osjećaj ima osobitu težinu. Gospođa Š. kaže: *U svibnju 1945. dva su mi brata bila u logoru u gradiću G. Muž mi je bio zatvoren u Zagrebu u Petrinjskoj, a ja sam bila trudna. Željela sam putovati u G. te pokušati doći do braće, no nisam tada za to imala snage. Svih ovih godina, i dan danas, opterećuje me strašan osjećaj krivice, da nisam ništa učinila za njihov spas.*

Gospođa L. pak kaže: *Moj je brat bio student, domobran, nije se povlačio, no u lipnju 1945. javio se vlastima, kao što su tražili. Kad se nije vratio kući, uspjeli smo nekako saznati da ga je preuzeila Trinesta srpska proleterska brigada. Čuli smo da su iz Zagreba produžili u Istru. Moj je otac odmah krenuo pješice u Istru, no ništa nije uspio saznati. Strašno si predbavljem da kasnije, kada je bilo moguće, nisam išla u Srbiju tražiti vojnike te Trinestu srpske brigade. Možda bih bila našla nekoga tko bi mi mogao nešto reći.*

U isto vrijeme jugoslavenski je režim sa svoje strane žrtvama nametao osjećaj političke krivice. Srećom, taj je propagandni postupak, čini se, imao obrnuti učinak. Gospodin S. tako kaže: *Gоворили су страшне stvari o ljudima koje su ubili, no nikada nisam imao osjećaj da to ima ikakve veze sa životom i idealima moga ubijenog oca. Što god su говорили predstavljalo je za mene generator bunta i snage te dodatnog nutarnjeg otpora nepravednom režimu.*

Demokratska hrvatska država u prvim je godinama pokušala komunističkim žrtvama ukazati počast i poštivanje te dati prostora za žalovanje, no društvena se klima kasnije mijenjala, i to do te mjere da je službena politika zadnjih godina ubojice gotovo rehabilitirala. U međuvremenu su mnogi pogođeni ljudi neutješeni umrli - mnoge su se obitelji potpuno ugasile - a drugi su ostarijeli te se nameće pitanje kako se sada žrtve nose sa svojim velikim teretom. Neka novija njemačka istraživanja uočila su naime učestalost psihičkih bolesti u velikoj skupini žena koje su u istočnim pokrajinama doživjele sustavna silovanja sa strane ruskih vojnika, te u skupini žrtava savezničkih bombardiranja njemačkih gradova, a

što je dovelo do zaključka da starost produbljuje i otvara rane traume.

Uistinu, postoje brojne indicije da teško traumatizirane osobe u razdoblju starenja doživljavaju pogoršanje ili iznenadni razvitak posutraumatske simptomatike. Ovdje vođeni biografski razgovori potvrđili su, osim u jednom slučaju (Gospođa V.: *Radujem se susretu s ocem na onom svijetu. Nisam više očajna radi onoga što se dogodilo njemu i nama. Vjernički opraštam.*) ovo opažanje. Gospođa B. tako kaže:

Moja je rana danas potpuno otvorena i bola. Teže mi je negoli ranije. Osjećam intenzivnu žalost. Svaki dan mislim na brata. Često ne mogu spavati. Mislim što se s njime dogodilo, kako je umro. Također mislim o tome da je moj život te život moje obitelji mogao biti potpuno drugačiji da njega nisu ubili.

Prva razmišljanja stručnjaka govorila su o interferiranju žalovanja radi ranih gubitaka te žalovanja radi gubitaka koje redovito donosi sama starost - gubitka snage, zdravlja, bračnog druga, društvenog statusa, profesionalnog života, novaca, itd. – no pretpostavke su se pokazale krivima. U međuvremenu je naime poznato da depresije te psihičke bolesti nisu učestalije u starosti te da stari ljudi načelno ne gube sposobnost svladavanja

teškoća. Starost, naravno, ostaje težim životnim razdobljem zato što je naše posljednje životno razdoblje, no potpuno je sigurno da čovjeku pruža razvojne mogućnosti poput svakoga drugog ranijeg razdoblja. Čovjek uvijek ima životnog posla. Trajna je životna zadaća raditi na svom identitetu i psihičkoj koherenciji.

Koji su, dakle, razlozi učestalog reaktiviranja traumatskog iskustva u kasnijoj životnoj dobi, ako starost sama po себи nije rizik?

Jedini odgovor može biti činjenica da rani životni razdoblja nisu omogućila adekvatno žalovanje, a da za okončanje žalovanja i danas ne postoje uvjeti, budući da je izostala opća osuda zločina i zločinaca. Usto, procesi su sigurno svojedobno bili prekriveni i uobičajenim intenzivnim životnim aktivnostima u mlađoj i srednjoj dobi. Moguće je također pridodati i okolnost da ljudi i društvo žalovanja i načelno umanjuju i pozuruju, težeći osjećaju snage i kontrole, a da se to u Hrvatskoj radi opće klime naglašeno događalo.

Potresno je zato kada gospođa B. kaže: *Manje sam za bratom tugovala u Jugoslaviji negoli otkako je stvorena Hrvatska država. Devedesetih sam naime saznala na kakve su sve načine jugoslavenski partizani ubijali ljudi. Otada stalno mislim: „Da je barem bio samo metak!“ Danas sam nesretna i žalosna, jer se počinitelje uzdiže, makar nismo u totalitarizmu. Osjećam revolt, ljutnju i bijes. Ne mogu se smiriti.*

Gospođa G. kaže: *Moja rana i dalje neizmjerno боли. Ne mogu podnijeti nepravdu da su mi ubili muža te da sada govore da su te ubojice naši izbavitelji. U meni je toliko bijesa da mislim da bih mogla ubiti onoga tko mi je ubio muža, mada sam stara.*

Najveći izazov starosti sigurno je prihvatanje toka vlastitog života, s njegovim tamnim i s njegovim dobrim iskustvima. Čovjek svim svojim iskustvima treba dati smisao, jer jedino takva vrsta zrelosti može u starosti pomoći u podnošenju novih gubitaka, te čak donijeti radoš i zadovoljstvo.

Ali kako dati smisao činjenici da je dvadesetgodišnji brat u nekoj strašnoj jami, a da ubojice i njihovi potomci uživaju priznanja, i sada, u uređenom i slobodnom društvu!

Problem reda ljudskih vrijednosti i dalje ostaje izazovom hrvatskog društva. Također i izazovom za svakog poštenog čovjeka.

Izvori:

Biografski intervjuji (12)

Bessel A. Van der Kolk, Alexander C.McFarlane, Lars Weisaeth: Traumatic Stress; Junfermann Verlag, Paderborn 2000.

R. S. Lazarus: Psychological stress and the coping process, New York 2006.

Eckhard Frick: Psychosomatische Anthropologie; Kohlhammer, Stuttgart 2009. •

KVALITETA ŽIVOTA STARIJIH LJUDI

Pojavama starosti treba se prilagoditi i to životno doba oplemeniti i učiniti što kvalitetnijim, a pojavu bolesti što više odgoditi zdravim životnim navikama.

U napređenjem standarda, novim dostignućima u znanosti, pojačanom brigom o kvaliteti života i zdravlja ljudi, došlo je do produženja životnoga vijeka. Starenje je prirodan biološki proces. Međutim, sklonost preranom starenju ili smrti može biti uzrokovana i nepravilnom prehranom i lošim navikama.

Najčešće bolesti koje se javljaju kod starijih osoba su srčane bolesti, bolesti sustava za kretanje, probavnog sustava, bolesti žlijezda s unutarnjim lučenjem i

metabolizma, promjene organa osjeta, prvenstveno vida i sluha. Ne smiju se zaboraviti i gotovo redoviti problemi sa zubalom.

Značajnu ulogu u sprječavanju i smanjenju rizika za razvoj nekih kroničnih bolesti u kasnijoj životnoj dobi, ima prehrana, pri čemu se misli na poremećaj ravnoteže u energetskoj opskrbi organizma i odnosa pojedinih energetskih izvora u prehrani te deficit esencijalnih prehrabeni tvari, vitamina i minerala. Starije osobe naročito su osjetljive na prehrabene poremećaje. U pogledu energetskih potreba, treba znati da se starenjem smanjuje mišićna masa, a time i bazalni metabolizam, pa su i potrebe za ukupnom energijom smanjene. I tjelesna je aktivnost smanjena, često i više nego što organizam može odraditi.

Piše:

Dr. Ivan OBRANIĆ

Osim toga, prehrana starijih ljudi često je manjkava i monotona. Razlozi tome mogu biti ekonomske restrikcije, nepoznavanje osnovnih načela pravilne prehrane ili nemogućnost i nezainteresiranost za spravljanje hrane. Najteži problemi prehrane javljaju se kod starijih ljudi sa smanjenom pokretljivosti, odnosno onih koji

Pravilna prehrana najbolja je obrana protiv tjelesnog i duševnog starenja. Ona se treba sastojati od prirodne, neprerađene hrane, koja sadrži sve neophodne hranjive tvari. Treba uzimati dovoljno žitarica, povrća i voća, obrano mlijeko, svježi sir i sireve s manjim sadržajem masti, kisele mliječne proizvode, ribu i bijele vrste mesa, ponekad jaja. Od masnoća preporučuje se maslinovo ulje. Jake začine i prekomjerno soljenje hrane treba izbjegavati. Hranu treba jesti kuhanu ili pirjanu, a ne pečenu ili prženu. Jesti treba u miru, a hranu dobro sažvakati.

Preporučuju se tri obroka i dva međuobroka na dan. Doručak je obvezan, a večerati treba 2-3 sata prije spavanja. Dnevno treba unositi dovoljno tekućine, a ako je potrebno, ukućani trebaju osobu podsjetiti na pijenje, jer centar za žeđ kod starijih osoba oslabljeno reagira pa lako dođe do dehidriranosti.

Umjerena tjelesna aktivnost povoljno djeluje na sve organe i organske sisteme. Rekreacija je odličan lijek protiv svih tegoba koje starenje može uzrokovati. Tjelesna aktivnost kod starijih ljudi podržava fizičku i mentalnu kondiciju te odgada degenerativne procese, pruža nove sadržaje zadovoljstva i radosti, sprječava umor i donosi svježinu. Veže starije ljude za sredinu kojoj pripadaju, a taj je osjećaj društvene pripadnosti najvredniji osjećaj starijih ljudi. Redovito treba biti dnevno aktivan najmanje 30 minuta. Ako starija osoba nije prije bila aktivna, treba početi postupno i svaki dan produžavati i intenzivirati vježbanje, a ako je potrebno, prije početka posavjetovati se s liječnikom. Treba izabrati onaj sadržaj koji će se odraditi sa zadovoljstvom, a ne postati prisila i mrska obveza. •

POMOĆ ZA POLITIČKI ZATVORENIK

Od sredine svibnja do sredine srpnja 2010., svojim su prilozima daljnje izlaženje ovog mjeseca nesebično pomogli:

Tomislav	Cvetnić	Zagreb	300,00
Drago	Sudar	Zagreb	300,00
Ivica	Karamatć	Posušje	200,00
Goran	Morić	Split	900,00
u k u p n o			1.700,00

Zahvaljujemo se darovateljima, te se i ubuduće preporučujemo njihovoj susretljivosti. (Ur.)

MAKARSKA: SPROVODNI OBRED ZA BEZIMENE ŽRTVE ZLOČINA

Poslije prošlogodišnjeg ukopa posmrtnih ostataka 29 žrtava Drugoga svjetskog rata i porača, ekshumiranih na sjevernoj strani makarskoga Gradskog groblja Sveti Križ, a pokopanih na sami blagdan sv. Marka, 25. travnja, i ove je godine, 12. lipnja, Makarane zapala još jedna tužna, ali i sveta dužnost ukopa zemnih ostataka devetoro bezimennih žrtava, koje su jugoslavenske partizanske ubojice *likvidirali* najvjerojatnije u rujnu ili u listopadu 1943. Njihovi su zemni ostaci pronađeni u Jankovu Docu, masovnoj grobnici (jednoj od mnogih) na Biokovu, koji danas pripada općini Podgora.

Ekshumacija je, po pisanju novinarke **Ane Dragičević**, izvršena 16. lipnja 2009. uza samu cestu prema Sv. Juri, na mjestu zvanom Staza, koje se 20 godina obilježavalo molitvom, cvijećem i svijećama. Dragičevićka svjedoči: «Prema usmenoj predaji o zločinu na Stazi na Biokovu, za koje je govoren da se radilo o mladim domobranima prethodno zatočenima u staroj školi u Podgori, izvršeni su (16. lipnja 2009., op. p.) iskopi. Premda se očekivalo više žrtava, iskopane su kosti devetorice osoba. Ekshumaciji je nazočio **dr. Antonije Alujević**, patolog, koji je ostatke prenio na splitsku patologiju, gdje je izvršena čak i DNK analiza. Na žalost, uzorci krvi obitelji koje potražuju svoje pretke nisu se poklopili s njednom od devetorice žrtava. Kosti su bile dosta oštećene zbog glinastog terena i već prožete korijenima borova ispod kojih su ležale, ali se ipak uspjelo iz zubi i dijelova manje oštećenih kostiju izdvojiti DNA uzorak. Na patologiji je utvrđeno da se radi o muškim osobama starosti od 20 do 40 godina, na lubanjama i po prsištu su vidne prosrtijelne rane, kao i nasilni prijelomi kostiju. Uz kosti su pronađene vojničke cokule, i dijelovi odjeće, kao i manji predmeti. Istragu ubijenih žrtava predvodio je sudac **Stanko Grbavac**, a ekshumaciju je inicirala gradska Komisija za žrtve rata i porača.»

Prema saznanjima istražnog suca, na Biokovu su pogubljena 24 pripadnika domobranske satnije u Mostaru. Hrvatska se vojska iz Mostara kretala na odmor preko Zagvozda, gdje ih je zatekao pad Italije. Zarobljeni su i dopremljeni u gornju Pod-

Piše:

Petar VULIĆ

goru. U staroj školi držali su ih 15-ak dana, a onda su ih odveli na Biokovo na stratište. Prema sjećanjima, likvidirani su početkom listopada 1943. godine. Ovih devet spomenutih žrtava (od ukupno njih 80), strijeljali su pripadnici zloglasnoga Osmog partizanskog korpusa, tada smještenog u Makarskoj. Do danas nema spoznaje gdje su završila, tj. baćena i pokopana tijela preostalih žrtava iz ove skupine hrvatskih mučenika.

Msgr. dr. Ivan Čubelić predvodi susavljeni misu

Koncelebriranu sv. Misu zadušnicu, ispred samog ulaza u novu gradsku mrtvačnicu predvodio je **msgr. dr. Ivan Čubelić**, generalni vikar Splitsko-makarske nadbiskupije, u susavlju s dekanom Makarskog dekanata, **don Pavlom Banićem** - katedralnim župnikom ovdašnje župe sv. Marka, te **don Alojzijem Bavčevićem** - upraviteljem svetišta Gospe Lurdske u Vepricu, **dr. sc. fra Božom Norcem Klajnom** - profesorom na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Splitu, uglednim hrvatskim povjestničarom **dr. fra Karjom Jurišićem**, gvardijanom franjevačkog samostana u Makarskoj **fra Miljenkom Odrljinom**, gvardijanom i župnikom samostana sv. Križa u Živogošću **fra Petrom Rastočićem** i s još 12-ak subraće svećenika iz Makarskog dekanata.

U svojoj je propovijedi msgr. dr. Ivan Čubelić, između ostaloga, podsjetio da nazočimo sprovodu «ljudima koje nismo poznavali. Ipak, znamo da ih je netko volio i da je očekivao njihov povratak kući. Znamo da su i oni bili nečiji sinovi, muževi i očevi. Znamo da je netko gorko plakao kad je shvatio da se nikada više ne će vratiti. Znamo, također, da su njihovi najmiliji morali skrivati svoju bol i plakati

samo kad ih nitko ne vidi. Nikomu nisu smjeli ispričati svoju tugu, kao ni istinu zašto se ne vraća njihov sin, muž, otac... Jer, baš njihovi ubojice preuzeli su vlast, pokazujući da ne će biti milosrđa prema onima koji su se usudili biti drukčiji, koji su se usudili sanjati Hrvatsku i njezinu nezavisnost.»

I dalje: «Sprovod ovih ljudi neznana imena, kasni šezdeset i pet godina. A, nažalost, nije ovo jedini sprovod u našoj domovini Hrvatskoj, kao ni širom Europe, koji se obavlja s tako velikim zakašnjenjem. No, netko ipak zna tko su ovi ljudi i zašto kasni njihov sprovod tako dugo.

Netko još uvijek pamti onaj zadnji pogled u smrtnom strahu i prekljinjanje da im se poštodi život. Netko zna zašto su ugledni Hrvati i iskreni domoljubi, pri koncu i nakon Drugoga svjetskog rata, potajice odvođeni i zvijerski ubijani po Biokovu, kao i po drugim šumama i gorama naše zemlje ponosne. Netko zna koje su i kakve bile cete što na takav način *slavu borbe pronose*. Netko sve to dobro zna i pokušava u sebi skriti to nečovječno ponapanje koje razdire savjest i ne da mu mira noću. A i Bog sve to dobro zna... (...)

Za sigurnu budućnost i istinsku radost našega hrvatskog naroda potrebna nam je istina. Kako ona o uspjesima pojedinaca i čitavog naroda, tako i cjelovita istina o tamnim stranicama naše povijesti i o mrljama na savjesti pojedinaca i partija koje su usjekle duboke podjele i pritajenu mržnju u životvorno biće našeg naroda. Samo nas istina može oslobođiti! A službene laži i dalje će nas samo razdvajati, žalostiti te, kao olovni utezi, držati zarobljene i izgubljene na stranputicama prošlosti.

Ne možemo zamisliti zdravi odgoj mlađih generacija na veličanju zločina i zločinaca, na nostalgiji današnjih državnih moćnika za diktatorskim političkim sustavom i na emitiranju propagandnih filmova koji potiču ponovnu mržnju, osvetu i nacionalnu neslogu. Mladima trebaju hrabri ljudi koji će svjedočiti istinu, kako se zlo ne bi ponavljalo i širilo. Nemojmo dopustiti da nas i danas zavode oni koji su glasniji i samo zato što posjeduju sredstva za popravljanje svoje promašene prošlosti!» •

SPOMEN-SKUP "JAZOVKA 2010."

ODRŽAN 22. LIPNJA 2010. U ĐAKOVU I NA ŽUMBERKU

P rema izjavama svjedoka, nakon ulaska u Đakovo, 17. travnja 1945., Jugoslavenska armija (komunistički partizani 21. srpske i 6. ličke divizije) počinila je strašne zločine. Iz kuća su izvodili mirne građane, koji su saslušavani u OZN-i te su, bez mogućnosti obrane, noću strijeljani i pokopani u zajedničku grobnicu. U gradu je nastala prava panika. O tome se mnogo pričalo, ali zbog straha koji je u mjestu zavladao, nakon toga nije poduzimana nikakva istraga. Premda tek sada izlazi u javnost, priča o partizanskim stri-

S đakovačke komemoracije

jeljanjima i komunističkim zločinima Đakovčanima nije nepoznata.

Prostor iza župne crkve Svih svetih u središtu Đakova, na Vijencu kardinala Alojzija Stepinca, nekad nazivan Župna bašta, Parokova livada ili Župni voćnjak, na kome je podignuta zgrada spomen-doma, tzv. "komiteta", spominje se po rokovima koji su služili za obranu, a u koje su zakapana tijela ubijenih Đakovčana. Prema izjavama svjedoka tu se i danas nalaze tijela oko 80 osoba, pripadnika Hrvatskih oružanih snaga i civila. Još 14. travnja 1999. Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava sastavila je o ovim strašnim zločinima i ovome grobištu zapisnik, no 2001. je Komisija ukinuta, pa je i ovo grobište, na žalost, do danas ostalo neistraženo.

Upravo na tzv. Dan antifašističke borbe, na mjestu stradanja okupila se sku-

Piše:

Sanja ROGOZ-ŠOLA

pina građana na poziv đakovačkoga krila Hrvatskog obrednog zdruga "Jazovka". Predsjednik toga krila, **Pero Šola**, pročitao je prosvjedni zahtjev HOZ-a "Jazovka" vlastima Republike Hrvatske kojim se traži priznavanje i osuda komunističkih zločina.

Nakon polaganja vijenaca kod spomenika, sv. misu zadušnicu za sve nevine

žrtve u crkvi Svih svetih u Đakovu služio je profesor biblijskih znanosti na Katoličkome bogoslovnom fakultetu u Đakovu, **mons. Luka Marijanović**, uz koncelebraciju **vlč. Petra Šokčevića**. Prof. Marijanović je u svojem uvodnom govoru istaknuo kako i održavanje ove komemoracije odnosno prikazivanje svete mise za naše pobijene sugrađane, znači svjedo-

čenje da se «nismo svrstali na stranu ubojica, već smo izabrali stranu ubijenih. Jer i oni su prije svega naši. To su bili naši djedovi, očevi, braća i sestre. (...) I danas ćemo na sve strane čuti kako još ima onih koji se bez srama svrstavaju na stranu ubojica, i još traže da im se takvi izjednače s onim braničnjima iz Domovinskog rata, da im se povise mirovine. Našim stradalnicima se nije sudilo ni na kakvom sudskom procesu, osim možda onom komunističkom, prema paroli: 'Hrvati moraju umrijeti da bi Jugoslavija živjela!' To je bila

zemlja koja je bila stvorena na leševima i krvi nedužnih ljudi.»

U homiliji je prof. Marijanović je pozvao na praštanje i naslijedovanje Evanđelja i Kristove zapovijedi ljubavi, jer «ako ih budemo slijedili, dat će nam pravilnu moć razlikovanja, rasuđivanja i odlučivanja. Ne će nam padati na pamet, da se pa ni u ratu, pogotovo nakon svršetka ratnih operacija, bezobzirno i nečovječno, upravo svinjski ponašamo prema poraženima. Štoviše, mi kao kršćani, vjernici, nikako ne ćemo reći: Nisam ništa loše ili nažao učinio, nego naše će geslo biti: Ja sam tebi nešto dobro učinio i to držeći se kriterija, Isusova mjerila ljubavi. To neka nas nadahnjuje, a ne onaj postupak zločinaca, srbočetnika i dr., iz prošlosti, naročito onih iz Drugoga svjetskog rata, ili nedavnog našeg Domovinskog rata. Uvijek se držimo Isusovih načela.»

Izaslanstvo đakovačkoga krila HOZ-a "Jazovka", predvođeno dopredsjednikom **Tomislavom Čurićem**, hodočastilo je na strahotnu žumberačku jamu Jazovku, gdje je obilježena 20. obljetnica otkrića jame Jazovke u spomen i čast svima mučenicima, koji sebe žrtvuju braneći Domovinu Hrvatsku. Ovogodišnju sv. misu na Jazovki predvodio je uzoriti kardinal mons. **Vinko Puljić**, nadbiskup i metropolit vrhbosanski. •

Misa u crkvi Svih Svetih

DAKSA - STRATIŠTE UGLEDNIH DUBROVČANA

Povijesno i kulturno značenje Dakse

Mali otočić Daksa, smješten na ulazu u Grušku luku, ima višestoljetnu bogatu povijest, posebno značajnu za vjerski život stanovnika grada Dubrovnika i okoline. Dubrovački plemić Sabo Getaldić još je u 13. stoljeću ostavio otočić dubrovačkim franjevcima. Tu je zavedena pobožnost Križnog puta, koji su obavljali samo franjevci kao posebnu povlasticu odobrenu od Svetе Stolice. Glasoviti pjesnik Đivo Gundulić tijekom godina obavljaо je duhovne vježbe na Daksi. Tu je dobio nadahnuće za spjev „Suze sina razmetnoga“. Moglo bi se nabrojati mnogo toga o kulturi i vjerskoj prošlosti Dakse. (Vidi časopis „Politički zatvorenik“, br. 213)

Daksa stratište

Međutim, otok je pred završetak Drugoga svjetskog rata doživio Golgotu. Dolaskom jugoslavenskih partizana u Dubrovnik 18. listopada 1944. godine, od krvničke su ruke završili svoj život mnogi nedužni sugrađani. Daksa je tada postala jedan od simbola stradanja nedužnoga hrvatskog naroda. Pretvorena je u stratište. Mnogi ugledni građani smaknuti su bez suda i suđenja, a nekakva izmišljena presuda napisana je znatno kasnije.

Od prvih likvidacija koncem listopada 1944. pa nadalje, još nekoliko mjeseci vršila su se ubijanja na Daksi. (Vidi knjigu **Joška Radice**: „Sve naše Dakse“, i list „Vjesnik“ od 12.-29.11.1999.)

Ovim povodom objasnio bih neke pojedinosti, koje do sada nisu poznate. Sin svjetioničara s Dakse, **Ante Radman**, po zanimanju učitelj, rođen 30. lipnja 1927., a umro 26. veljače 2009., na moju je molbu ispričao 1. veljače 2002. sljedeće:

Obitelj njegova oca, tj. otac, majka i sestra dolaskom partizana od listopada mjeseca 1944. dva puta su se udaljili s otoka u Gruž, u neki skromni smještaj. Kaže da su ih prvi put udaljili 17 dana, a drugi put 10 dana, i to na način „Spremite se za dvadeset minuta!“. To su naredili partizani koji su došli jednim leutom, i doveli ljude za strijeljanje na Daksi. Govori da na otoku ima nekoliko grobnica-stratišta, jer su znali dovoditi po 7-8 ljudi za likvidaciju. To se događalo prema njegovom kazivanju u 10. i 11. mjesecu.

Grupica KNOJ-evaca, predvođena **Franom Radetićem**, rodom iz Donjeg Sela sa Šolte, sjedila je u prostorijama

Piše:

Dr. Augustin FRANIĆ

svjetioničara i pila alkohol. Kad bi doveli skupinu za likvidaciju, dao bi zapovijed za izvršenje zadatka. Nakon što su se čuli rafali, vratili bi se natrag i čekali druge uz pijučkanje.

Dana 31. listopada 2004., uoči Svih Svetih, susreo sam se s Radmanom na vratima groblja na Boninovu i priputao, je li Frane Radetić bio oficir. On to nije znao odgovoriti, ali je ustvrdio da je bio na čelu spomenute grupice likvidatora. Napomenuo je, da je rodom sa Šolte, odakle je i njegov otac. U oba slučaja je napomenuo kako ne želi da se čitav slučaj

To se i potvrdilo prilikom sadašnje ekshumacije, jer ovo djelomično iskapanje na Daksi već pokazuje, da se u dvije jame našlo ono što je ponovno sahranjeno na jednom mjestu (grobu) na Daksi.

Ekshumacija na Daksi

Godine 2007. „Udruga Daksa 1944./45.“ podnijela je kaznenu prijavu i zahtjev za ekshumaciju pogubljenih. Dopusnjenjem istražnog sudca **Zlatka Vranješa**, datiranim 22. rujna 2009., započelo se s istražnim radovima dana 24. rujna iste godine. Sudjelovali su, uz predstavnike udruge, policija, patolog **dr. Igor Borić**, specijalist za sudsku medicinu, sudac istražitelj, uz pomoć radnika koji su iznosili posmrtnе ostatke i obavljali fizičke radnje. Rezultat spomenute djelomične ekshumacije bio je sljedeći:

Hodočasnici kraj jame na Daksi

s Radetićem javno kaže, jer se ne bi htio pojavitati na sudu, vjerojatno da ne bi imao nekih neugodnosti (kako je rekao „da se poteže po sudu“).

U knjizi **Davora Jurišića** „Bolje je voljeti manje“, autor opisuje susret i razgovor sa svojim suseljaninom **Ivicom Č.**, iz Vručice (navodno umro kasnije u USA). na Stradunu poslije ulaska partizana u Dubrovnik. Na pitanje, gdje se nalazi, odgovorio je, da radi u kancelariji KNOJ-a, gdje vrši s drugima čišćenje suradnika okupatora, pripadnika ustaške vlasti i ustaške organizacije. Na pitanje: „Kakvo čišćenje, i je li to fizička likvidacija?“ odgovorio je: „Da, fizička likvidacija, odvodimo ih na Daksu, i svaku noć po nekoliko strijeljamo.“ (str. 155. i 156.)

Dakle, informacija koju je ispričao pok. Radman, odgovarala je stvarnom stanju.

pronađena su 53 kostura, dobiven je uzorak od 28 pogubljenih za DNK analizu, pa se identificiralo 18 pogubljenih, i to:

**BARBIJERI, STIJEPO,
BREŠKOVIĆ, ANTE,
CRNJAK, BALDO,
KNEŽEVIĆ, IVO,
MATIĆ, JURE,
MILOŠEVIĆ, MAKSIMILJAN,
MILIĆ-KALAFATOVIĆ, MATO,
svećenik
MOSTARČIĆ, ANTUN,
OBRAĐOVIĆ, NIKO,
PEKO, IVO,
PERICA, PETAR, svećenik Družbe Isusove,
POKOVIĆ, BALDO,
RAČEVIĆ, MATO,
REGJO, VIDEO,
TASOVAC, ANTE,**

**TOMIĆ, MARTIN,
VOJVODIĆ, FRANO,
VOKIĆ, MARIJAN.**

Postupak DNK analize vodila je docentica **dr. Davorka Sutlović**, stručnjakinja za DNK genetiku Odjela sudske medicine Zavoda za patologiju, sudske medicinu i citologiju splitske bolnice.

Pogreb posmrtnih ostataka

Dana 19. lipnja 2010. g. u prijepodnevnim satima pokopani su posmrtni ostaci ekshumirane 51 žrtve na Daksi, i to poznate i nepoznate. Samo jedan dio je imao žive srodnike nakon 65 godina od izvršenog zločina.

Taj dan Daksa je primila najviše hodočasnika. Pored građana Dubrovnika, rodbine i prijatelja, bilo je oko stotinjak sudiionika iz Makarske, sa svojim pjevačkim zborom, sastavljenim pretežno od mlađih, te iz drugih krajeva.

Posmrtni ostaci u jednakim ljesovima položeni su podno postojećeg spomenika, gdje se i do sada nalazila nekolicina žrtava.

Na samom početku predsjednik Udruge Daksa, **M. Račević**, pozdravio je prisutne i ukratko opisao što se sve moralno poduzeti da bi se došlo do trenutka kršćanskog pogreba. Sv. misu je vodio delegat apostolskog upravitelja **msgr. Mirko Maslać**, uz koncelebraciju brojnih svećenika. On je održao slijedeće kratko slovo:

„Smrt bilo kakova, prirodna ili nasilna nije kraj, nego je početak vječnosti.

Obavio sam mnogo sprovoda. Bio sam na sprovodu, gdje je bio ljes do ljesa, iz jedne kuće, a isto tako, gdje su bila tri ljesa, jedan do drugoga, iz iste obitelji. A ipak, ovo je najveći sprovod kojem prisustvujem, ja, a mislim, i Vi: 51 od strijeljanih na Daksi, gdje su njihovi ljesovi poredani jedan uz drugoga, a svi su na pravdi Boga pobijeni.

Ovdje je bilo najviše katolika, a i nekoliko pravoslavaca, i svi su oni imali istog neprijatelja-zločince obučene u partizanske odore, a zadojene komunizmom.

Takove i slične, iz najviše vlasti nazivaju antifašistima, ne razlikujući prave od zločinaca.

Pred puščanim cijevima nisu bili nikakvi fašisti, nego sedmorica svećenika, a ostali časni, ugledni i pošteni Dubrovčani, a i oni koji su držali puške ne bijahu antifašisti, nego bijahu komunistički krvnici, koji ubijaju. Partizani pobiše 21 svećenika i redovnika iz naše Biskupije.

Plodovi "antifašističke" pobjede: kostur na Daksi

E, kad bi ovo bio jedini zločin što ga počiniše?! Bože moj, koliko je ovakovih stratišta? Ovako je poginulo na desetke tisuća, možda i stotine tisuća, a sve od komunista-partizana.

Njemački list *Bild* kaže da je znakovito kolike su zločine i patnje uzrokovali ljudi, koji su se kitili idejama „bratstva i jedinstva“ i ostalim šupljim komunističkim parolama. U spomenutom listu navedeni su najveći zločinci, i to 10 njih. Među njima je i **Josip Broz**, za kojeg se navodi da je ubio milijun ljudi, pretežno Hrvata. Tu se nalazi 663 svećenika, redovnika, bogoslova, i sjemeništara. Ukupna brojka svih deset ubojica iznosi 143 milijuna.

U sjemenišnu gimnaziju sam došao 1951. godine, kad su bile još svježe rane s Dakse, te se nagađalo tko je ubojica.

Tih dana sam susreo gđu **Mariju Karlović**, iz Srebrenog, čiji je muž bio predzadnji gradonačelnik Dubrovnika, koja mi je govorila da je njezin muž, **Ivo Karlović**, strijeljan na Daksi. Poslije toga, išla je od vrata do vrata i pitala: „Zašto je moj muž strijeljan?“. Na koncu joj je jedan odgovorni rekao: „Drugarice, Vaš muž nije ništa kriv, on je žrtva revolucije, a svaka revolucija jede i svoju djecu!“

Na dalje, supruga barkariola, koji je morao voditi žrtve na Daksu, pripovijedala mi je, kako su njezinu mužu rekli: „Ili vozi, ili ćeš dobiti metak u čelo!“

Neki su od ovih ovdje strijeljanih identificirani, a neki nisu, neke je pak more odnijelo, ali su svi pred Bogom identificirani, i On će njihovu žrtvu nagraditi. Zločinci su pred Bogom identificirani i odgovarati će za svoja nedjela. Naši pokojnici su umirali s molitvom na ustima, kao ono u prva kršćanska vremena u arenama.

Mi vjernici, s ovog mjesta i drugih stratišta ne smijemo otici s mržnjom u srcu, ali zaboraviti ne smijemo, niti možemo,

niti hoćemo. Poslije nas doći se mladi, koji će se ovog spominjati, i o ovome govoriti, ali kad i njih ne bude, kamenje će govoriti o zločinu koga ovdje počinile komunisti iz partizanskih redova.

Prošlo je 65 godina od stradanja ovih mučenika i 20 godina od demokratskih promjena, i tek se sada okupismo na ovom mjestu, da im odamo dužnu počast i pružimo kršćanski ukop. Blagoslovimo stoga grob, pomolimo se za njihove duše i preporučimo ih milosrdnu Božijem. Pokoj vječni daruj im, Gospodine!»

Poslije spomenutog slova, rodbina, prijatelji i ostali, te Udruga Daksa 1944./45. položili su cvjeće i zapalili svijeće, a pripadnici crkvenog zbora iz Makarske, dominikanske župe Sv. Križa, iz Gruža i Dubrovačke Katedrale pratili su misu pjesmom, i na kraju su zajedno s prisutnim pukom odpjevali „Zdravo, djevo“, što je djelo pok. isusovca Petra Perice.

Istog dana u 19.00 sati, u katedrali se je služila sv. misa zadušnica za sve žrtve Dakse. Misu su vodili msgr. Mirko Maslać, **fra Marijo Šikić** i **fra Stipe Nosić**, a koncelebriralo je još osam svećenika i redovnika. Katedrala je bila znatno popunjena. Prisutni vjernici su se pomolili za pokoj duša stradalnika, i završilo se pjesmom „Rajska djevo, Kraljice Hrvata“, napuštajući crkvu.

Posmrtni ostaci dvojice identificiranih, i to isusovca Petra Perice i zadnjeg donačelnika Frana Vojvodića, izdvojeni su prema zahtjevu rodbine. Tadašnjeg donačelnika, Dr. Niku Koprivicu, ubili su na Daksi i bacili u more, pa ga je more donijelo u uvalicu Zaorsan, u Suđurđu, na Šipanu, a njegov posmrtni ostaci su 18. listopada 2008. pokopani u grobnicu na Dubrovačkom groblju Boninovo.

Rodbina padre Petra Perice i isusovci imali su ozbiljni razlog za posebni ukop na Boninovu tjedan dana kasnije, 26. lipnja 2010., jer se, zbog njegovih svetačkih svojstava, može očekivati da bude proglašen mučenikom, a u tom slučaju da se pokrene postupak za beatifikaciju.

Pogreb padre Petra Perice

Pogreb je započeo u 11.00 sati spomenutog dana sv. misom, koju je služio voditelj pogreba, superior isusovaca u Dubrovniku, pater **Petar Nikolić**. Koncelebriralo je deset svećenika. Nikolić je u na govoru u kapeli spomenuo, da je trebalo 65 godina da se izvrši ekshumacija i dostojanstveno pokopa P. Pericu. U nastavku

pozvao je na molitvu za one koji su zločin počinili. Pjevači su odpjevali pjesme za pokojnike. Posmrtnе ostatke padre Perice podnijeli su subraća isusovci i svećenici Dubrovačke biskupije.

Nad otvorenim grobom u prisutnosti pokojnikove rodbine progovorili su isusovac o. **Roko Prkačin**, i don Stanko Lasić. Otac Roko Prkačin je izložio sažeto sljedeće:

„Poštovani prijatelji i draga rodbino o. Petru Perice!

Stojimo pred posmrtnim ostacima o. Petra Perice, koji je prije 66 godina mučki likvidiran na otoku Daksi. Na ovaj sprovod se je čekalo 66 godina. Hvala Bogu, da ga evo možemo kršćanski obaviti. Isusovac o. Petar Perica bio je rođeni pjesnik, nadasve svećenik po Srcu Isusovu i konično, po sudu suvremenika svjedok vjere, Kristov mučenik.

1. Rođeni pjesnik.

Rodio se 27. lipnja...1881. u mjestu Kotišina, koje se nalazi iznad Makarske, u uzornoj kršćanskoj obitelji. Po obitelji je baštinio pjesnički talenat. Već je u osnovnoj školi, koju je pohađao u Makarskoj, slagao stihove i zaželio biti svećenik. I kao đak 5. razreda u Travničkome sjemeništu spjevao je pjesmu „Do nebesa nek' se ori“ (1900.) Bila je to pjesma posvetnika hrvatskog naroda Srcu Isusovu. Osvojila je hrvatsku dušu, a i danas je osvaja - Za krst časni i slobodu zlatnu.

Godine 1901. stupio je u Družbu Isusovu. I kao mlad isusovac, dok je bio odgojitelj u Travničkom sjemeništu, ispisjevao je pjesmu „Zdravo Djevo, svih milosti puna“ (1904.) I ova pjesma Gospina postala je najpjegnija pjesma katoličkog puka.

Po te dvije pjesme, a ima dosta i drugih, o. Petar Perica bio je stalno prisutan na svim našim svečanostima i crkvenim procesijama. Već i po njima zaslužuje da ga nikako ne zaboravimo.

2. Svećenik po Srcu Isusovu,

Od malih nogu želio je biti Kristov svećenik. Za svećenika u Družbi Isusovoj je zaređen 1914. godine. Na mladomisničku sliku je stavio program svoga svečeništva: „Sve veća slava Srca Isusova.“ Većoj slavi Srca Isusova i spasenju duša, tome treba služiti njegovo svečeništvo i njegov pjesnički talent. Kroz desetljeća je djelovao kao duhovni vođa katoličkih organizacija mladih u Splitu. Svojim duhovnim vježbama, svojim nagovorima, svojim propovijedima, svojim isповijedima, on nije bio samo vjerski in-

Pred ukop posmrtnih ostataka

formator nego je bio srcem i dušom formator u vjeri i ljubavi prema Bogu i narodu. U Šibeniku je bio duhovnik u Biskupskom sjemeništu kroz četiri godine i duhovno formirao buduće svećenike u evanđeoskim vrednotama i ljubavi prema svome narodu.

3. Svjedok vjere,

U Dubrovnik dolazi 1937. godine. Postaje superior isusovačke zajednice i duhovnik u Biskupskom sjemeništu. Uz to je duhovno vodio crkvene organizacije križara i križarica, te razne Marijine kongregacije. Također je i socijalno djelovao, pa je pomagao potrebnima, osobito mlađima. Svojim propovijedima i nagovorima, ali i svojim skromnim i uzornim životom, oživljavao je vjeru i nadu, osobito kod mlađih.

U noći 22. listopada 1944. dvojica vojnika su došla po njega u Biskupsko sjemenište, gdje je bio duhovnik. Kroničar je zabilježio da je u torbu stavio nešto rublja, redovničko raspelo, slike Srce Isusova i Marijina, i sv. Josipa, i stavio ga u svoju torbu; da je uzeo sa klecalo svoje redovničko raspelo, te kleknuvši kazao: „Srce Isusovo, ako je to žrtva za Te, neka bude, rado je primam.“ Zatim je sve zamolio za oproštenje i oprostio sa subraćom. U svome redovničkom odijelu, s velikom krunicom o pasu koju je uvijek nosio, pošli su u prizemlje sjemenišne zgrade, gdje su vojnici čekali. Izlazeći, svima je doviknuo: „Ne zaboravite na me!“

Vojnici, koji su bili naoružani do zuba, odveli su ga u dubrovački zatvor, gdje su bili i drugi zatvorenici. Nisu znali zašto su zatvoreni. Nije bilo nikakva ispitivanja ni suđenja. Upravo iz zatvora Karmen imamo zadnji glas o o. Petru Perici. U pismu koje je ujutro 24. listopada 1944. g. Ante Brešković napisao i skriveno poslao po zatvorskom čuvaru Vladu Skejiću obitelji, uz ostale zatvorenike u čeliji, spominje se i padre

Perica, kako su ga Dubrovčani uvijek zvali. Iz zatvora Karmen imamo još jedno svjedočanstvo. Svjedok iz čelije 5, Vinko Filičić, jedini od stanovnika zatvora Karmen koji je ostao živ, u razgovoru je 16. svibnja 1991. kazao, da im nije bilo rečeno kamo ih vode, i da je u toj neizvjesnosti i strepnji o. Petar Perica dao svima odrješenje. Svi su ga primili klečeći u čeliji na kamenom podu.

A nakon toga je, pripovijeda svjedok, don Duro Krečak, župnik sv. Mihajla u Lapadu, dao odrješenje o. Petru Perici (Joško Radica: „Sve naše Dakse“, str. 229). To su svjedoci vjere koji na nepravdu i mržnju odgovaraju molitvom i pouzdanjem u Boga. To su mučenici 20. stoljeća, koji se ne smiju zaboraviti. U noći 24. na 25. listopada o. Perica je, s drugima zatvorenicima, prevezen na otok Daksu. Svi su postrijeljeni metkom u zatiljak, i pobacani u jame.

Zivot i mučenička smrt o. Petra Perice za nas je primjer svjedočenja za vjeru, svećeništvo i narod. Ne zaboravimo padre Petra Perici u molitvama za njega, ali i njemu u svojim potrebama. Znajmo da u o. Petru Perici imamo jednog više zagovornika pred Bogom. Počivao u miru Božjem! Amen.»

Nakon oprštanja od pokojnika, progovorio je vlč. dr. Stanko Lasić, koji je pored ostalog istaknuo da je Perica bio sklon pišanju pjesama i drama, zauzimao se za siromahe, i potrebne u Gradu, i istakao da je vjerojatno molitva žrtava sa Dakse pomogla da u Domovinskom ratu ne strada dubrovačko svećenstvo i inteligencija. Dubrovčani bi se trebali založiti za otvarenje postupka beatifikacije za o. Pericu.

Nakon što su posmrtni ostaci spušteni u grobnicu, prisutni pjevači i puk odjevali su njegovu pjesmu „Zdravo, Djevo“.

Pokop o. Perice predvodi P. Nikolić, D. I. superior dubrovačkog samostana

PROPOVIJED MSGR. MIRKA MASLAĆA U DUBROVAČKOJ KATEDRALI

»Draga subraćo svećenici, draga braćo i sestre!

Nakon dostojanstvenog pokopa posmrtnih ostataka naših mučenika s Dakse, okupili smo se u našoj dubrovačkoj katedrali kako bismo, slaveći ovu Kristovu nekrvnu žrtvu, uputili svoje molitve Gospodinu za vječni pokoj njihovih duša. Slavimo ovu euharistiju i kao zahvalu Bogu za njihov život, za njihovu mučeničku smrt, koja bi trebala svima nama biti poticaj za neprestano zauzimanje za istinu i za pobjedu dobra.

1. „Duši je mojoj oduzet mir!“ Ova tvrdnja iz današnjeg prvog čitanja Božje Riječi odražavala je nutarnji osjećaj svih onih, koji su sredinom listopada 1944. godine privođeni, saslušavani, zatvarani i na kraju, bez sudskog procesa, pogubljeni. Kao ugledni građani, kao svećenici, kao redovnici, kao obiteljski ljudi, kao uzorni mladići – svi su se oni suočili sa stvarnošću ideologije, koja je htjela društvo bez Boga, društvo bez moralnih načela, društvo utemeljno na prividima istine, na lažnoj jednakosti, na umjetnim parolama, iz kojih se bratstvo pretvorilo u okrutni ples smrti i iza čega ostade krv nevinih, što vapi u nebo, a iza jedinstva toliki narušeni međusobni odnosi, tolike razorene obitelji, porušeni gradovi i mesta.

U društvu i životu gdje za Boga nema mesta, gdje nema poštivanja moralnih načela i vrjednota, nesavršeni čovjek postaje apsolutno mjerilo, a njegovi čini i postupci, pa makar oni bili i zli, jedina istina, za koje je uvijek moguće pronaći opravdanje.

2. „Dobrota Gospodnja nije nestala, milosrđe njegovo nije presušilo!“ Od te kobne listopadske noći 1944. godine mnogi su se u dubini duše tješili upravo ovim riječima Boga pravednoga. Grobni muk i šutnju o toj tragediji koja je obavijala naš Grad i živote naše, koja je prekrivala i samu Daksu, prekidali su jedino valovi koji su milovali Daksu i ustajne vjerničke molitve tolikih po-božnika da će Gospodin svoju dobrotu

iskazati i nad nama. A Božja dobrota se prema čovjeku najočitije pokazala ponajprije u utjelovljenju Isusa Krista, Sina Božjega i Spasitelja i Otkupitelja ljudskog roda. Božja dobrota se, nadalje, očitovala u Isusovoj muci, smrti i uskrsnuću, koji su zalog i jamac i našeg uskrsnuća. Božja dobrota se očituje u pobjedi života nad smrću, pobjedi svjetla nad tamom, pobjedi istine nad

Životna svjedočanstva i mučenička smrt svih ovih nevino pobijenih na Daksi ostaje svima nama, živućim građanima Dubrovnika, primjer, poticaj i opomena. Primjer ustrajnosti i vjernosti svojim idealima, poticaj u nastojanju svjedočkog življena svoje pripadnosti Katoličkoj Crkvi i hrvatskom narodu i opomena da u svom životu, bilo osobnom, bilo društvenom ne smijemo zabo-

Msgr. Mirko Maslać na Daksi

lažu, pobjedi pravde nad nepravdom. Tome smo svi svjedoci. Kolikogod bila duboka jama i teška zemlja, u koju se istinu želi zakopati i kojom ju se želi prekriti, ipak zrake Sunca pravde, koje Krist Gospodin, obasjavaju svaki trenutak našega života i naše povijesti.

Vjerujemo i molimo da je duboko pouzdanje u Boga naše braće i sestara, koji su stradali na Daksi, urodilo njihovim spasenjem, koje im je Gospodin darova-

raviti Boga i njegove zakone i zapovijedi.

U svojoj poznatoj pjesmi „Do nebesa nek se ori“ **p. Petar Perica**, također jedan od stradalnika na Daksi, ispjевao je i stihove: „Isukrste, Srcu tvom, s nama naš se kune dom, dušom tijelom vijek sam tvoj, za krst časni bijuć boj.“

Boj se za krst časni ne bije oružjem. Boj se za krst časni bije životom, iskrenim vjerničkim življenjem evanđeoskih vrednota, te nastojanjem oko dobra, istine, pravednosti, čestitosti i poštenja. To su i ideali, za koje su svi mučenici na Daksi živjeli i radi kojih su dali svoje životе.

Neka nam Blažena Djevica Marija, „Rajska Djeva, Kraljica Hrvata, naša Majka, naša zora zlata“ bude zagovornicom u našem odgovornom kršćanskom životu, a njezin Sin Isus Krist neka svima pokojnima daruje u svojem kraljevstvu mjesto osvježenja, svjetlosti i mira. Amen.»•

OD BLEIBURGA DO JADOVNA

Prva violina

Jedna narodna poslovica kaže da se vedar dan po jutru poznaje. Ako nju primijenimo na početak dana manda novog predsjednika Republike, bojim se da očekivanu vedrinu neočekivano poremete iznenada doneseni "oblaci" iznenađujućih postupaka i neočekivanih konstatacija!

No ne bih želio komentirati sadašnje "orkestriranje" našeg predsjednika, ali po mom sudu poneki njegov "instrument" - odnosno savjetnik - očito nije dobro razumio ili "procitao" dirigentovu partituru, pa očekivani sklad melodije poremeti neka krivo "naštimana" truba ili "nestrucno" naštimana žica jedne od "prvih" violin! I eto, tako ili zbog toga neki postupak ili izjava nekako čudno "odskoči" i poremeti zamišljenu nakanu.

U predsjedničkoj "skladbi" državničkih posjeta susjednim kolegama očito ima mnogo pozitivne mudrosti i osobne želje za potrebnim mirom i budućom suradnjom. Njegove ispriike su dočekane podijeljeno, ali nije naše da "sudimo", već da to razumijemo ili ne razumijemo!

Budući da sadašnji predsjednik nije "školovani" političar, već je, na našu sreću, iznimno naobraženi intelektualac, pravnik i glazbenik, jasno je da za obnašanje svoje odgovorne dužnosti treba imati i savjetnike. Nema sumnje da je u predsjedničkoj kampanji mnoge aktualnom predsjedniku privukla činjenica da je on intelektualac, i da je proklamirao želju da konačno zavlada pravo i pravda! No moramo shvatiti, da pravda zna biti različita ili drugačija za onog koji ju treba i traži, od onoga koji bi ju mogao, trebao ili želio dati, budući da je to vezano uz određeno odricanje ili (ne)urođenu plemenitost!

"Simfonijeta": austrijski Bleiburg - velebitski logor.

Između svih tih predsjednikovih želja i realiziranih aktivnosti, moram priznati, da me je neugodno iznenadila jedna "simfonijeta" sa stavkama pod nazivima: POKLON TEZNO - POČAST BLEIBURGU - USTAŠKI LOGOR JADOVNO...

Uz popratne riječi, izrazi tuge, vijenci, cvijeće, svijeće i poklon nevinim žrtvama učinjenog terora nad građanima Hrvatske, Hrvatima i drugima. Izvršitelji zločina su bili po narodnosti i Hrvati, ali i pripadnici drugih naroda, s crvenom petokrakom na čelu ili s dvoglavim orlovima u srcu! Sve se to događalo u ime antifašizma, komu-

Piše:

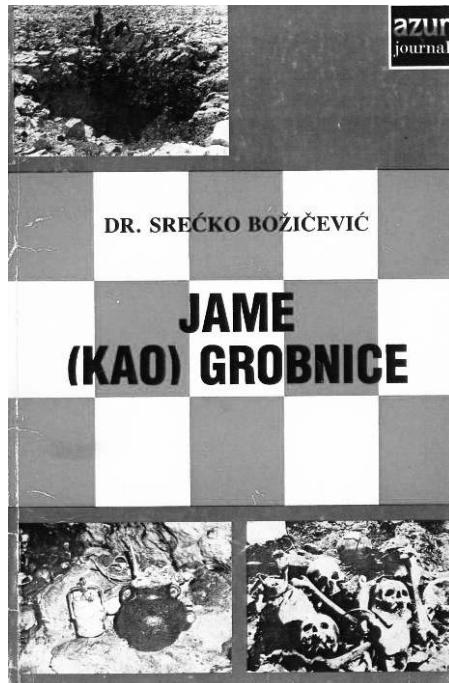
**Dr. sc. Srećko BOŽIČEVIĆ,
geolog-speleolog**

nizma ili "svete" borbe za slobodu federalne države - nove Titove Jugoslavije...

Kao suputnike na putu u Bleiburg, predsjednik **Josipović** je odabrao očito grupu istomišljenika, vjerojatno po vlastitoj želji ili po već dobro znanom ključu vjersko-nacionalne osobnosti. S osiguranjem, pratiteljima i medijima on odlazi u slovensko Tezno, pa u "prorijeđenom" sastavu nastavlja u Bleiburg. Tamo su u Teznom - kako smo vidjeli i čuli - neki njegovi suputnici odustali, a to obrazlažu nekim svojim "razlozima", ne želeći biti prisutni u Bleiburgu?!

Predsjednik je sada sam, uz crkvenog dostojanstvenika koji ga je dočekao, uz pratnju Počasnoga bleiburškog voda. Predsjednik polaže vijenac i pali svijeću tijedan dana prije uobičajene komemoracije na tom mjestu, uz obrazloženje kako ne želi na susresti neprimjerenu ustašku ikonografiju, koju austrijska policija očito ne smatra nekom ozbiljnom provokacijom. I njima je smiješno da odore i značkovlje ustaša nose djeca.

Meni je ta izlika osobno bio vrlo smješna, jer se problem očito mogao riješiti i u dogоворu s austrijskom policijom. Ako je u tome bio problem, čudi me zašto onda na **Titov** rođendan u Kumrovcu našim TV kamerama snimamo onu djecu koji stoje

Dr. sc. Srećko Božičević, dipl. ing. geologije, hidrogeolog-speleolog, viši znanstveni suradnik u mirovini. Već početkom 1950-ih godina pri istraživanju ličkog podzemlja i jama oko Ogulina naišao je na kosti ljudi bačenih u jame. Kao geolog ih nalazio i u jamama uz Buško blato, kraj Nevesinja te u Istri, Ravnim kotari-ma, na području Velebita, kopnene Dalmacije i otoka. Prvi feljton na tu temu, pod naslovom «Svjetla u podzemlju», objavio 1964. u *Večernjem listu*. Nakon što je «otkrivena» Jazovka kod Sošica, što je postalo predmetom medijske manipulacije, objavio knjigu «Jame (kao) grobnice», zalažući se za stručno istraživanje i pjetet prema žrtvama. U njoj ukazao na to da su takvi zločini počinjeni samo na području Dinarida, a ne i u drugim krškim područjima Europe i svijeta. Bio član stručne ekipe, koja je 1995. utvrdila da je u Jazovku ubačeno 447 ljudi. •

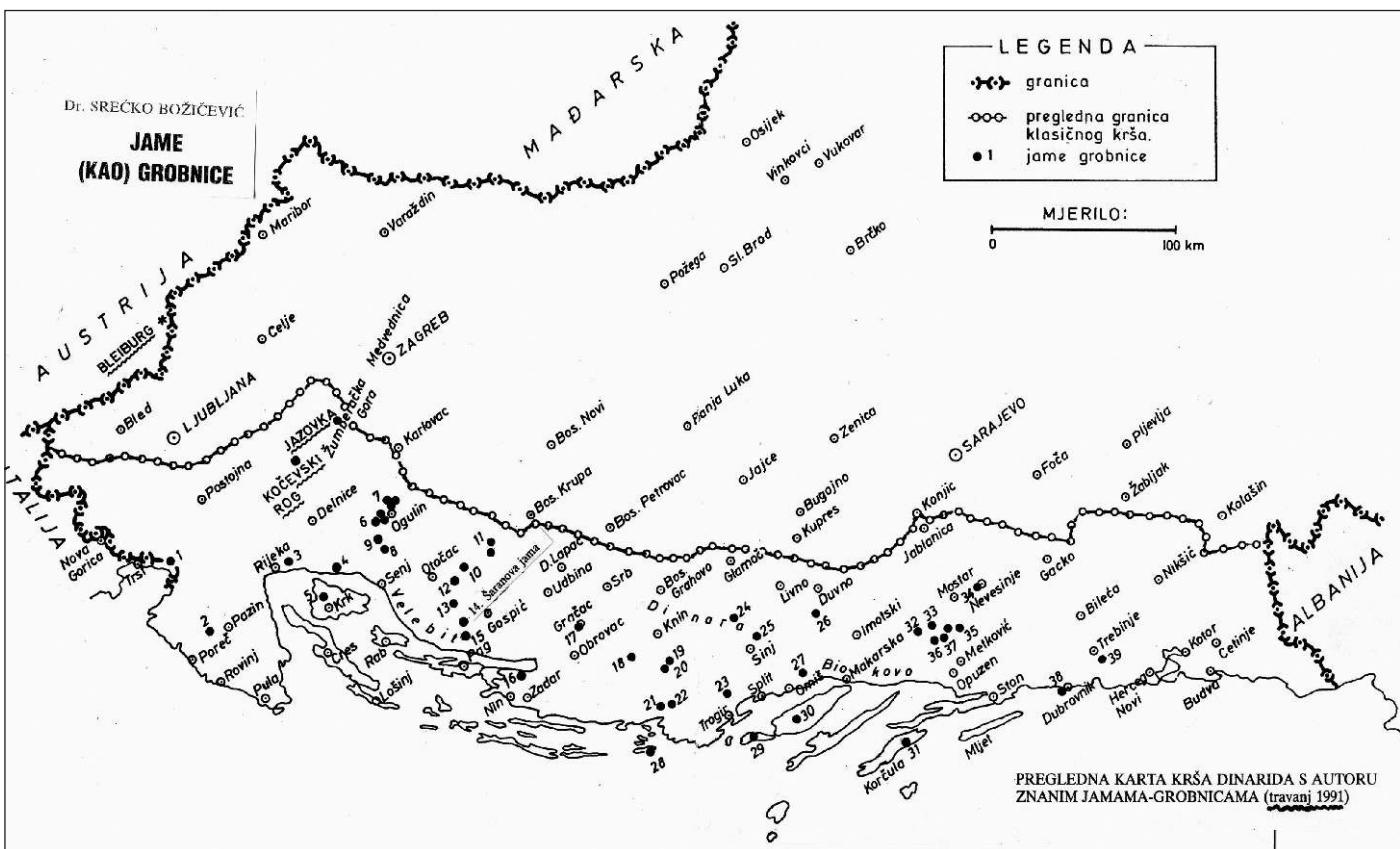
uz spomenik nama i cijelome svijetu znanog zločinca, s crvenom zvijezdom na kapu i pionirskim maramama oko vrata, tvrdeći kako je u Titovo doba bilo "ljepše i bolje"! Pa, otkud to oni znaju? Očito da je netko od odraslih, (ne)razumnih ili zaduženih za pravo, pravdu - ali i istinu - pobrkao neke pojmove i dopustio uvođenje nekih novih pravila i mjerila?! Gdje je ovdje bila naša policija?

Nakon komemoracije na Bleiburgu, predsjednik Josipović izjavljuje reporterima kako smo sada završili s "problemima" Drugoga svjetskog rata i kako smo tim posjetom Bleiburgu stavili "točku" (ili "tačku") na ovu nerazriješenu tragediju...

Vjerujem da tako ne misle još živi sudionici "križnih puteva" ili njihova još živa djeca?! Mnogi su strani i naši povjesničari kazali svoje, ali na mnoga pitanja još ne znamo odgovore. Možda ih i ne želimo znati, jer istina boli.

Jazovka i "Velebitski Jasenovac".

Kad se je već predsjednička kolona s odabranim sudionicima zaputila u Sloveniju, čudio sam se zašto tamo nisu prošli preko Žumberka, da pokraj Sošica posjeti jamu Jazovku te produže preko Svetе Gere, kako bi naš predsjednik video slovenske graničare na našem teritoriju

Lokacije jama - grobniča u kršu Dinarida, s podatcima iz travnja 1991.

(da "neriješeni" problem vidi svojim očima!), te se odande samo spuste u prijateljsku "deželu"?

Očito, da mu neka od savjetničkih "vionica ili truba" nije znala kazati, da postoji i jama Jazovka s većim brojem nevinih žrtava, kojoj se "hodočasti" sa svih prostora Hrvatske i BiH već dvadeset godina! Možda je to bio (ne)namjeran propust?

Iako sam u travanjskom broju PZ-a prošle godine naveo, između ostalog, da smo uz pomoć patologa i speleologa utvrdili kako u Jazovki leži čak 447 žrtava iz razdoblja od 1943. do 1946. godine, a da još uvijek neki spominju tisuće i tisuće u nju ubaćenih, vidim da je to već užaludno upozoravati, jer uz tu jamu ne postoji "službena" spomen-ploča! Zašto to nije učinila saborska Komisija za žrtve rata i porača?

U članku iz lanjskoga travnja napisao sam kako na toj nepokrivenoj grobniči Hrvata nije bio ni prvi, niti drugi predsjednik države, a ni vlade. Sada mogu dodati: ni treći predsjednik države! Njega, vjerujem, 1990. godine očito nisu zanimali svi oni brojni novinski i televizijski prikazi o tadanjem "otkriću" u ovoj jami-grobniči nadomak Zagreba. Ja sam tada tražio istinu o njoj, a ne da se "licitira" s desetcima tisuća, kao što se to radilo sa žrtvama Jasenovca! Znao sam njezinu du-

binu i veličinu, a obišao sam kao speleolog brojne jame-grobnice i video što se u njima događa.

Nova razočaranja i neobjašnjiva pogreška u predsjedničkom "orkestru" dogodila se kad se on pojavio na mjestu ustaškog logora Jadovno, u šumi na ličkim padinama Velebita. Gledam na TV-vijestima i pitam se: što to znači? Prije deset mjeseci ovdje je bila jedna od završnih "lakrdija" našega drugog predsjednika, predsjednika građanina! Kažem 'lakrdija', jer je on bio uz otvor Šaranove jame, a ne na mjestu nekadašnjeg logora Jadovno, koji je kilometrima udaljen od ove jame. Mesićevi "pratitelji" su tada bili neki drugi uvaženi pojedinci, a uz njih su bili "vodiči", koji su ga uputili da izgovori kako se ovdje već 1941. godine dogodio "prvi holokaust u Europi".

I tada se baratalo podatcima iz "kuhine" dr. Đure Zatezala, o desetcima tisuća dovezenih Židova, Roma, Srba, Hrvata i ostalih s područja tadašnje NDH. Zatezalo navodi da se ovdje ubijalo "kao na tvorničkoj traci" i bacalo u jame! Uz Mesića tada nije bio ni jedan svećenik, već je nakon izgovorene i održane komemoracije zaorila pjesma prisutnog "pučka", s čašama i flašama u rukama. U našem časopisu za srpanj-kolovoz 2009. god. reagirao sam na to događanje član-

kom: JADOVNO I ŠARANOVA JAMA - O ŽRTVAMA BEZ PIJETETA s priloženim nacrtom Šaranove jame, duboke svega 42 m, s nakupinom ljudskih kosti na dnu koja ima jedva 2 m, te je danas prekrivena ubaćenim smećem i otpadom!

Nitko nije tada, a ni sada pri posjetu predsjednika Josipovića, spominjao što se je ovdje uz Šaranovu jamu događalo 1945., kada su ovamo dolazili iz Gospića brojni kamioni što su ih vozili partizani sa zvijezdom petokrakom, dovozeći i likvidirajući zarobljene i "osudene" iz gospičkog zatvora! Još danas ima živih Ličana s podnožja Velebita na njegovoj kopnenoj strani, koji to mogu posvjedočiti!

Uz predsjednika Josipovića sad su bili srpsko-pravoslavni svećenici, koji su vjerojatno održali opijelo žrtvama, ali ovima ovdje - a ne onima u spominjanom ustaškom logoru Jadovno. Mitomanija se nastavlja!

Iz nacrtu Šaranove jame u spomenutom članku pokušao sam na jednostavan način objasniti koliko je "fizički" moglo stati dovedenih žrtava, što odudara i negira Zatezalovo "dokumentiranje". Zar to nije mogao ili trebao znati netko iz "orkestra" današnjeg predsjednika? Zar možda njegovi odlikovani Titovi generali iz Drugoga svjetskog rata, odnosno parti-

zani (antifašisti) nisu imali pojma o ovoj lokaciji? U to zaista ne mogu povjerovati!

Uz Josipovićev posjet Šaranovoj jami pisalo se i govorilo o "incidentu" s nekom djevojkicom, koja je udaljena s ovog skupa kao provokator i kažnjena novčanom kaznom na gospičkom sudu! Drugi dan vidimo i čitamo da ju brani naš Odbor za ljudska prava i obvezuje se platiti njezinu kaznu, jer je onaj grb na njenoj kapi – kažu – bio grb države Srbije, a ne "četnički", kako su izjavili mediji! Pitam se sada: kad će se taj grb početi nositi u Vukovaru ili na području nekadašnje tzv. SAO Krajine? Možda se pojavi i na nekom okupljanju "naroda" na Jelačićevu trgu u Zagrebu? Što će tada učiniti naša policija, hoće li to smetati našeg

predsjednika, kao što ga je zasmetalo ustaško znakovlje na Bleiburgu?

Što se mene tiče, protivim se svim pokazivanjima znakovlja u određene "promotivne" ili "ekhibicionističke" svrhe, a domoljublje ili rodorublje ne će dokazati ni prešutno trpljenje sve nižih plaća, ukinutih invalidskih povlastica i drugih nametnutih poreznih ili bankovnih "harača".

Jedino nas volja i vjera u istinu oplemenjuju i ispunjavaju zadovoljstvom.

Da je to točno, proizlazi iz jedne vijesti ovih dana, koja, nažalost, dokazuje i činjenicu da Drugi svjetski rat još nije završen. Spličanin **Petar Tomaš** (82), koji je preživio Bleiburg, nakon 68 godina neizvjesnosti u jednoj jami na Mosoru prona-

šao je kosti svoje majke, koju su jedne noći 1942. ubili jugoslavenski partizani. Slijedeći trag svjedoka, saznao je što su sve činili članovi nekad poznatoga Mosorskog odreda, te je došao i do podatka da mu je i otac skončao jednako kao i majka! Godinama je uz pomoć stanovnika na Mosoru, poznatih mu speleologa i patologa - sudskog vještaka obilazio otkrivene Jame te silazio u njih. Na koncu je u Zubiću jami, u predjelu zvanom Kučinski dolac, prepoznao predmete koji bi mogli biti majčini. Nakon stručne ekshumacije i učinjene DNK-analize njegove krvi i analize izvađenih kostiju, potvrđeno je da se radi o ostacima njegove majke.

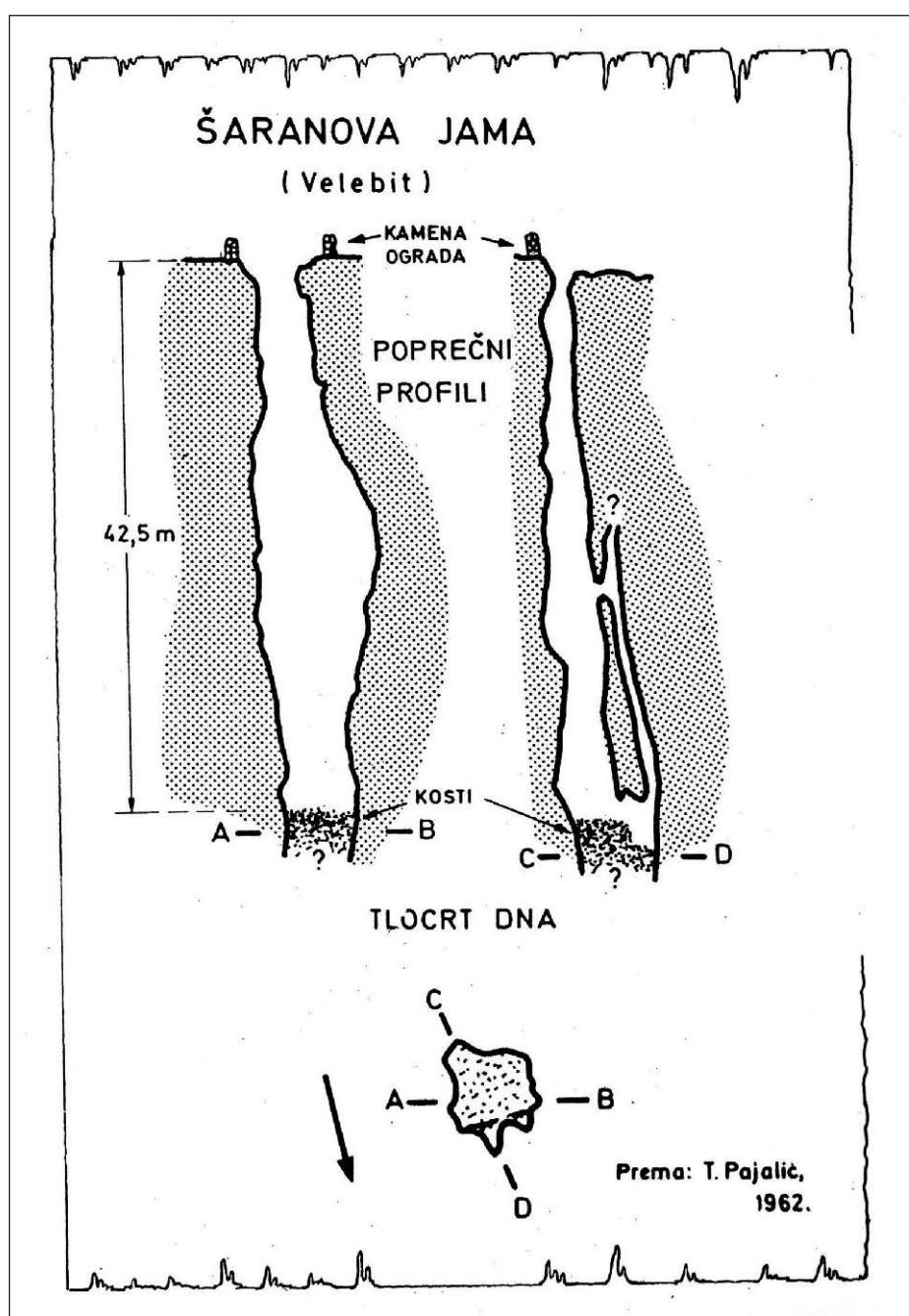
Hrvatski građanin Petar Tomaš sada je sretan što će kosti svoje majke dostoјno pokopati u obiteljsku grobnicu, pa dalje nastavlja tražiti očeve kosti!

Eto, za njega, naš predsjednički prava i pravednosti, Drugi svjetski rat još nije završio!

U glavi i mislima ovog čovjeka još uviđek odzvanjaju taktovi posmrtnog marša, a osobno znadem da on nije jedini Hrvat za koga je to činjenica, a ne fikcija nekoga varljivog pomirenja i "nepotrebno" prekapanje po ostacima iz prošlosti!

Znadete li za taj slučaj, poštovani predsjedniče, i zaslužuje li ta jedna poznata žrtva svoj znamen uz tu jamu, i Vaš poklon, uz cvijeće i svijeće? Pogledajte priloženu kartu s lokacijama meni znanih "jama-grobnica", napravljenu u travnja 1991.! A današnja je karta, samo u granicama Hrvatske, iznenađujuće "pretrpana" novim saznanjima!

Tražio sam pijetet za mnoge od navedenih lokacija, a posebno za jamu Jazovku, jer se i s njom kod njezina "otkriva" počelo postupati kao s Jasenovcem! Još od 1991. postoji rješenje na temelju raspisanog natječaja, da se otvor Jazovke natkrije kapelicom i da se žrtvama iskaže pijetet, uz naznaku koliko ih je u njoj. Zar 447 ljudskih lubanja s tisućama polomljenih kostiju koje sada leže u vječnom mraku, samo 50 metara ispod naših nogu, nisu to zasluzile? Zar dvadeset godina čekanja nije dovoljno, da im se iskaže ljudsko poštovanje, kao što je iskazano žrtvama od Ahmića preko Jasenovca do Kočevskog Roga, Tezrog i Zubića jame, te čitave abecede boli, patnji, tragedija i traženja? Hrvatski narod zaista je "gladan" prava i pravde, ali i istine o onom što nam se dogodilo u toj našoj borbenoj i obrambenoj prošlosti...•

Presjek Šaranove jame

HRVATSKE I SRPSKE ŽRTVE 1941.-1945.: DEMOGRAFSKA STUDIJA (I.)

Potaknuti predstojećim popisom stanovništva (2011.) i podsjećanjem predsjednika HDPZ-a Alfreda Obranića, na važnu činjenicu da je to jedna od zadnjih, ako ne i zadnja prigoda da se sustavno, objektivno i temeljito popišu sve žrtve Drugoga svjetskog rata i porača (usp. predsjednikov uvodnik iz br. 219, lipanj 2010.), uz prethodni pristanak autora odlučili smo se na objavljivanje studije prof. Kazimira Katalinića o hrvatskim i srpskim žrtvama od 1941. do 1945. godine, koja je izvorno objavljena u časopisu *Republika Hrvatska*, koji je od pokretanja 1951. do preseljenja u Domovinu (1991.) izlazio u Buenos Airesu, kao središnje glasilo *Hrvatske republikanske stranke* (u Hrvatskoj: zajednice) i jedan od najrenomiranih političkih časopisa cjelokupne hrvatske političke emigracije.

Zašto je to i danas važno, i zašto Katalinić?

Pitanje broja ratnih i poratnih žrtava nije samo izraz naše frustracije, koju vlast – uz primjerenu pratinju onog smjera u historiografiji koji političku korektnost prepostavlja istraživanju činjenica – tretira tako što dopušta da se o toj temi uglavnom nesputano govori u niskonakladnim časopisima i marginaliziranim tribinama (kao što je, uostalom, i ovaj mjesecišnik). To je naša moralna i pravna obveza, ali ujedno i politička nužda. O tome nam zorno govori i najnovija naša povijest. Nije, naime, jednoipolstoljetna velikosrpska propaganda bila dovoljna da zaludi većinu srpskoga življa u hrvatskim zemljama; samo je na temelju *crnih legendi* i fantastičnih laži o Hrvatima bilo moguće potaknuti stotine tisuća na pobunu, razbojstva i, napokon, na agresiju na Hrvatsku, popraćenu zvjerstvima i masovnim krvoprolićima.

Jasenovačka laž je hrana na kojoj se održavao velikosrpski imperijalizam, ona je ideološko gorivo snaga koje su svoje pravo lice pokazale u Vukovaru i u Škabrnji. Zato će samo naivni i neupućeni podcjeniti najnovije ideološko-političke rovove koji se i iz hrvatske vlade – iz redova koalicijskih partnera vladajuće stranke – kopaju oko Jadovna. Mit koji hoće nastati oko toga stratišta, nema sumnje, u supstancialnome smislu ne bi bio drugaćiji od onoga jasenovačkog, pa makar se – za-

Piše:

Kazimir KATALINIĆ, prof.

sad – morao zadovoljiti skromnijim (?) plodovima od onih koji su pola stoljeća ubirani u Jasenovcu.

Zato je, dakle, pitanje broja ratnih i poratnih žrtava važno, sve i da ne postoji naša moralna obveza svakoj žrtvi priznati pravo na grob i sjećanje, i naša pravna obveza, suočiti se sa svakim zločinom i tražiti kažnjavanje svakog zločinca.

Prof. Kazimir Katalinić

A pitanje broja žrtava još uvijek je otvoreno, iako se u našoj javnosti hoće stvoriti dojam da je ono raščišćeno (jer je raščišćen način na koji je Vladeta Vučković svojedobno došao do zlokobnih 1,7 milijuna, koji su od demografskih žrtava posljete žrtvama rata!), i da su brojke koje navodi Vladimir Žerjavić znanstveno verificirane i pouzdane. No da je Žerjavić – a s njim i autor koji se tom problematikom bavio prije Žerjavića i na način koji je po metodologiji i rezultatima upravo začuđujuće sličan (da ne sugeriramo nešto drugo!), srpski pravnik i ekonomist dr. Bogoljub Kočović – sve prije nego pouzdan, pokazali su popisi obavljeni u Sloveniji, koje je za hrvatsku javnost prva prikazala povjesničarka **Jerca Vodušek-Starić** («Kako se čistila Jugoslavija», *Gordogan*, 2(21)/2004., br. 4-5 (48-49), ljeto-jesen 2004., str. 36.-49.).

Naime, unatoč brojnim otporima, slovenske su demokratske vlasti započele utvrđivati činjenice odmah nakon pobjede na prvim demokratskim izborima. Tijekom kratkotrajnog rada općinskih povjerenstava (ugašenih 1994.), utvrđeno je da se najveći broj zločina ima pripisati Jugoslavenskoj armiji, i da je najveći broj žrtava posljedica poratnih likvidacija: «*Gubitak stanovništva (je) bio veći (12, 6 %) od onoga koji su navodili dotadašnji izračun (Žerjavić: oko 2,7 %) s demografskim gubitkom*». Egzaktni podatci, dakle, demantiraju Žerjavića i kod slovenskih žrtava u odnosu na koje, kao što je općepoznato, nisu postojali tako snažni politički interesi kao što su postojali kod manipulacije brojem srpskih i hrvatskih žrtava.

Opisujući političke otpore i ideološke izgovore kojima se pokušalo spriječiti utvrđivanje činjenica, dr. Vodušek-Starić piše: «Kad je vlada najavila da će prebrojavanje žrtava povjeriti privatnoj tvrtci, napokon se probudio i Institut za suvremenu povijest u Ljubljani i 1997. predložio i počeo izvoditi projekt popisa žrtava Drugoga svjetskog rata i žrtava vezanih uz rat, koji traje još i danas. Parcijalni, još ne konačni rezultati tog popisa bili su objavljeni 2002. u reviji Instituta. Oni računaju s brojem od oko 80.000 žrtava za Sloveniju. Sjetimo se, Žerjavićeva je procjena bila oko 40.000, s uračunatim demografskim gubitkom.» (Isto, 47.) Slijedom tih istraživanja, zaključuje ona, «valja očekivati da će se i broj žrtava iz Hrvatske bitno podići iznad brojeva koje je izračunao dr. Žerjavić» (Isto, 48.)

Popisi provedeni u Sloveniji pokazuju, dakle, da su sve procjene, pa i ona Žerjavićeva, nepouzdane i da je samo egzaktnim istraživanjem moguće s približnom točnošću utvrditi broj žrtava, njihov identitet i počinitelje zločina.

A zašto Katalinić?

U razgovoru s **Mirkom Galićem**, spomenuti je Kočović istaknuo kako je njegova rasprava o žrtvama rata izazvala brojne osvrte, među njima i s hrvatske strane: «Na srpskoj strani najvrednija je bila kritika Vladete Vučkovića, univerzitetskog profesora iz SAD koji je kao student radio na računanju brojke od milion i 700 hiljada ratnih žrtava u nas. Bilo je kritika s hrvatske strane: u 'Novoj Hrvat-

skoj' **Tihomil Rađa** pisao je dosta povoljno, ali bez udubljivanja, a profesor [Kazimir] Katalinić iz Buenos Airesa je najozbiljniji kritičar.» (M. Galić, *Politika u emigraciji*, Zagreb, 1990., str. 21.)

Zato, dakle, prof. Kazimir Katalinić. I po priznanju svog oponenta, Katalinić je «najozbiljniji kritičar», ali su njegove analize u Hrvatskoj redovito – prešućene, kako to obično biva. Katalinić (Sušak, 4. ožujka 1927.) je hrvatski politički emigrant od 1945. godine. Nakon trogodišnjeg boravka u Italiji, 1948. odlazi u Argentinu gdje ostaje do početka devedesetih godina XX. stoljeća, kad se na dulje vrijeme vraća u domovinu. U Buenos Airesu je 1960. diplomirao kemiju. Od 1958. je tajnik Hrvatske republikanske stranke koja je osnovana 1951. u Buenos Airesu. U domovini je bio predsjednik te stranke koja djeluje pod nazivom Hrvatska republikanska zajednica. S velikim brojem glasova je tri puta biran u Sabor Hrvatskoga narodnog vijeća, a 1977. je izabran tajnikom Sabora HNV-a. Objavio je veći broj političkih, historiografskih i socioloških rasprava u emigrantskom tisku, a neke od njih prevedene su na velike svjetske jezike. Priredio je više izdanja knjige izabranih tekstova Ivana Oršanića (*Vizija slobode*), kao i *Organizacijski priručnik HRS te knjige Argumenti: NDH, BiH, Bleiburg i genocid i Rađanje države: NDH, Tito, hrvatsko proljeće i 1991.*, koje su sve izišle u više izdanja. Živi u Buenos Airesu. (T. J.)

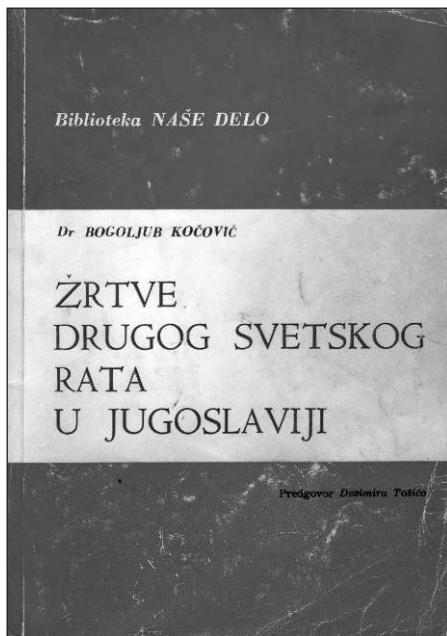
* * *

HRVATSKE I SRPSKE ŽRTVE 1941. - 1945.

I. Uvod

Svaki imperializam traži svoje opravdanje, pa je to pokušavao i srpski imperializam. U prvoj Jugoslaviji koristio je tezu da su oni balkanski Pijemont, da su oslobođenci južnoslavenskih naroda i da im, prema tome, prirodno pripada vodeća uloga u državi. U drugoj Jugoslaviji njihovom je imperializmu kao opravdanje služila, između ostalog, teza o genocidnosti hrvatskog naroda. Ratna stradanja koja su, dakako, postojala na svim stranama, krivo su se prikazivala i potencirala. Trebalo je proturiti u vanjskom svijetu tvrdnju da Hrvati nemaju pravo na vlastitu državu, jer bi ta nužno značila genocidno ubijanje Srba, a isto je tako trebalo

stvoriti uvjerenje kod samih Hrvata o sveopćoj narodnoj krivnji da bi se što lakše moglo s njima vladati i iskoristavati ih.

Naslovница Kočovićeve knjige, koju je Katalinić podvrgnuo kritici

U dugom razdoblju Titove vladavine Hrvati su u emigraciji nastojali razbijati te laži i širiti istinu o Hrvatskoj, a slična su nastojanja postojala i u domovini. Posebno treba istaknuti Brunu Bušiću, koji je u zagrebačkom *Hrvatskom književnom listu* (g. 2., br. 15) objavio godine 1969. članak "Žrtve rata". U njemu je, na temelju podataka Republičkog zavoda za statistiku SR Hrvatske, utvrđeno da su sveukupne žrtve na području SR Hrvatske iznosile 185.327, a da je u logorima poginulo 51.534 Srba, Hrvata i pripadnika drugih naroda i narodnosti. Ovaj je članak odjeknuo kao prava bomba, jer je dokazao neutemeljenost svih dotadašnjih jugoslavenskih službenih tvrdnja, pa je zato bio jedan od glavnih razloga posebne "ljubavi" režima prema Bušiću, a vjerujem da je dobrano pridonio da je ubijen u Parizu.

Drugo nam je iznenađenje priredio nešto kasnije dr. Franjo Tuđman sličnom objavom podataka. O tome će još biti riječi u ovom članku. On je svoje svjedočanstvo za istinu morao platiti sudskim progonom.

No knjiga dr. Bogoljuba Kočovića, srpskog antirežimskog političkog emigranta, koja je pod naslovom "Žrtve drugog svetskog rata u Jugoslaviji"¹ objav-

ljena u Londonu 1985. godine, značila je prvi sveobuhvatni statistički studij žrtava svih naroda Jugoslavije.

Prva je vijest o toj knjizi prodrla u Hrvatsku u vrijeme kad se u Zagrebu sudilo dr. Andriji Artukoviću. Tada je o njoj govorio u svom intervjuu sa zagrebačkim tjednikom *Danas* (od 18. 2. 1986.) slovenski povjesničar dr. Dušan Biber. Bilo je to doba kad su se ponovno u Jugoslaviji i u svijetu uveličavali brojevi srpskih žrtava i time nastojalo osuditi Hrvate kao genocidani narod.

Knjiga dr. Kočovića primljena je s velikom pažnjom također i u emigraciji. Mene je ona posebno zainteresirala i potaknula me je da i sâm obradim statistički tu problematiku, posebno obzirom na žrtve Srba i Hrvata. Stoga sam bio s dr. Kočovićem i u pismenoj vezi, unatoč našim očitim političkim neslaganjima.

Tako je u lipnju 1986. došlo do moje rasprave "Hrvatsko-srpski sukob u svjetlu brojaka".²

U srpskom emigrantskom časopisu *Nasha reč* u Londonu, dr. Kočović je objavio u ožujku 1987. odgovor svima koji su se bili osvrnuli na njegovu knjigu. Dobrim se je dijelom zadržao na mom članku, odbivši većinu mojih zamjerki, ali i prihvaćajući poneku. U knjizi "Kontroverze iz povijesti Jugoslavije",³ koja je 1989. objavljena u Zagrebu, povjesničar dr. Ljubo Boban prenosi u cijelosti taj Kočovićev odgovor, tako da je isti lako dostupan zainteresiranim.

Godinu dana nakon toga (tj. 1988.) objavio sam drugu raspravu pod naslovom "Hrvatske i srpske žrtve 1941. - 1945."⁴ ali na nju se dr. Kočović nije više osvrnuo, možda zato što se je kolo povijesti na našim prostorima počelo odveć brzo okretati.

Knjiga ing. Vladimira Žerjavića

Cetiri godine nakon izlaska Kočovićeve knjige (a tri godine nakon moje prve rasprave te godinu dana nakon moje druge rasprave) objavio je u Zagrebu ing. Vladimir Žerjavić knjigu "Gubici stanovništva Jugoslavije u drugom svjetskom ratu".⁵ Ing. Žerjavić slijedi istu metodologiju kao i dr. Kočović, te dolazi do veoma sličnih zaključaka. Prema njemu broj nastralih Hrvata nešto je manji, a Srba čak i veći od onog što je bio izračunao dr. Kočović.

1. Dr. Bogoljub KOČOVIĆ, *Žrtve drugog svetskog rata u Jugoslaviji*, izd. Biblioteka Naše reči, London, 1985., 204 str.

2. Rasprava je objavljena u časopisu *Republika Hrvatska*, Buenos Aires, br. 153, lipanj 1986., str. 17.-58.

3. Ljubo BOBAN, *Kontroverze iz povijesti Jugoslavije*, knj. 2, izd. Školska knjiga, Zagreb, 1989., str. 401.-406.

4. *Republika Hrvatska*, Buenos Aires, br. 160, 10. travnja 1988., str. 15.-63.

5. Vladimir ŽERJAVIĆ, *Gubici stanovništva Jugoslavije u drugom svjetskom ratu*, izd. Jugoslavensko viktimološko društvo, Zagreb, 1989. XVI + 191 str.

Premda brojke do kojih dolazim u svojim izračunavanjima nisu iste kao Žerjaviceve, smatram veoma korisnom njegovu knjigu ne kao konačan zaključak već kao mogućnost da drugi svojim dopunjavanjem i kritikama dođu do rezultata koji će se više približiti istini. Na sljedećim stranicama (posebno u III. i IV. dijelu) spominjat ću tu knjigu i vidjet će se što prihvaćam a što odbacujem od Žerjavicevih zaključaka.

Međutim, kako dr. Kočović tako i ing. Žerjavić upadaju u istu temeljnu pogrešku. Naime, ne nastoje svladati ogromnu prepreku, koju predstavljaju nesigurni i netočni brojevi od kojih polaze. Premda svi znaju i prihvaćaju da su popisi pučanstva bili netočni, niti dr. Kočović niti ing. Žerjavić ne pokušavaju se uhvatiti u koštac s tim problemom. Istina, u popisu od 1948. uočavaju neke čudnovate rezultate, pa zato vrše neke ispravke, ali ne diraju u popis pučanstva od 1931. A ovaj je najvažniji, jer od njega polaze sva njihova (pa djelomično i moja) izračunavanja, te ako ne pokušamo otkriti tada počinjene prevare, svi će naši rezultati, ma kako bili matematski ispravni, zapravo biti netočni.

U svom drugom članku pokušao sam se uhvatiti u koštac s tom poteškoćom, pa sam otkrio prevare počinjene u Makedoniji i Kosovu s brojem Albanaca, a isto tako i prevare s brojem Mađara u Vojvodini, dok sam također naslutio da su postojale i prevare u pogledu muslimana. Moji ispravci brojeva popisa iz 1931. godine smanjuju broj srpskih gubitaka u Bosni i Hercegovini za svega 16.000, a za 8.000 na području Hrvatske, dok za ista područja povećavaju za 2.000 odnosno za 11.000 broj hrvatskih žrtava.

Važnost "Šematizma" i izvještaja Ulema Medžlisa

Dok sam radio na raspravi o postanku Banovine Hrvatske,⁶ došla mi je u ruke knjiga dr. Mladena Lorkovića "Narod i zemlja Hrvata",⁷ koja je za me bila pravo otkriće, jer u njoj Lorković donosi broj Hrvata na 1. 7. 1937. za područje Trojednice (Hrvatske, Slavonije i Dalmacije) te Bosne i Hercegovine, kao i broj muslimana u Bosni i Hercegovini, pri koncu 1938. godine.⁸

Broj Hrvata izračunava Lorković na temelju broja katolika koji se nalazi u

"Općem Šematizmu Katoličke crkve u Jugoslaviji",⁹ koji je 1939. priredio dr. Krunoslav Draganović, dok broj muslimana preuzima iz službenog izvještaja Ulema Medžlisa u Sarajevu o broju muslimana krajem 1938. u pojedinim kotarima.¹⁰

Kad sam pročitao te podatke, shvatio sam da se radi o ključu koji nam omogućava doći do pravog broja za godinu 1937. i 1938., te tako svladati poteškoću koju predstavljaju falsifikati sadržani u popisu od 1931. godine.

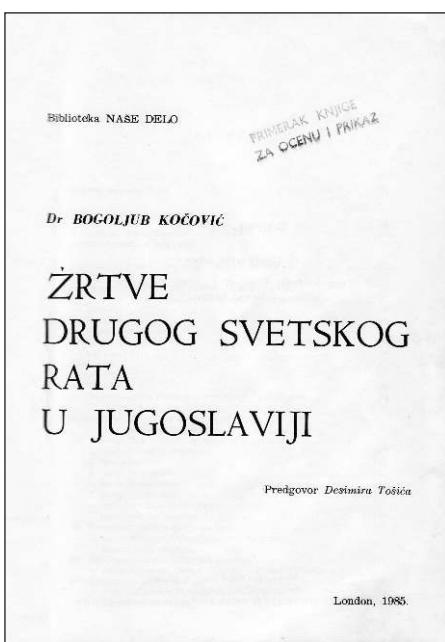
Za nas, koji smo živjeli u emigraciji gdje nismo mogli doći do sve postojeće literature, razumljivo je što nismo uzimali u obzir Šematizam ili navedeni popis muslimana. Sjećam se da sam morao putovati u Washington da bih u tamošnjoj biblioteci Kongresa mogao pronaći popis pučanstva od 1931. i od 1948. godine, jer ga u Argentini nisam mogao naći. No nije mi jasno kako ing. Žerjavić, koji si je dao toliko truda, te čiji je "istraživački rad kroz gotovo tri godine savjetodavno pratilo aka-

pristup brojnim arhivima i drugim izvorima, gdje mu je posvuda bio susretljivo olakšan golemi posao",¹³ ako je "u toku četiri godine rada (...) konzultirao impresivnu količinu literature",¹⁴ onda je valjda trebao u najmanju ruku uzeti u obzir i djelo iza kojeg stoji autoritet Katoličke crkve, a ne nekakvi općinski partizanski komiteti.

Proučavajući taj Šematizam vidiš sam s koliko je ozbiljnosti pisan i sastavljen. Citiram iz "Uvodne riječi" što o pripremnom radu piše urednik Šematizma, tadašnjeg tajnik sarajevskog nadbiskupa dr. Krunoslav Draganović:

"Naša je namjera bila, da donešemo *što točnije podatke* (podcrtao dr. Draganović, m. o.), čuvajući se svakog umanjivanja ili uvećavanja činjenica. I zato smo nastojali, da poslani materijal prije štampanja kritički odvagnemo i odstranimo barem krupnije netočnosti. Tu je stvar bilo većim dijelom moguće i provesti, jer smo raspolagali s raznim, međusobno neovisnim statistikama iz crkvenih i državnih vrela ne samo za izvjesne biskupije nego i za čitave pokrajine. Osim o broju stanovništva imali smo pri ruci i točne podatke o prirodnom kretanju stanovništva barem za razdoblje od zadnjeg državnog popisa 1931. Na temelju svega toga nije bilo odviše teško, makar da je zahtijevalo mnogo truda, jer se radilo o stotinama župa, da otvrijemo gdje i znatnije netočnosti. A one su znale u izvjesnim slučajevima prelaziti iz Šematizma u Šematizam, a da ih nije niko zapazio. Mi smo onda dostavili dotičnom župskom uredu putem njegovog ordinarijata naše opaske i tražili, da ponovnim brojenjem ili kojim drugim načinom ustanovi točan broj stanovništva. U pojedinim slučajevima tražili smo, da se i korigirani broj ponovno provjeri. Tako se znalo dogoditi, makar i rijetko, da je broj vjernika bio smanjen za 30 do 50 % prema ranijim iskazima. Događalo se i protivno pa je u izvjesnim Župama ustanovljeno, da imade za više stotina ili tisuću duša i više preko ranije iskazanog broja. Uvjereni smo, da nam je tako uspjelo doći do podataka, koji u znatnoj mjeri odgovaraju stvarnosti. A to nam je i bio cilj."¹⁵

Dakle, kao što se vidi, postojala je velika ozbiljnost, sigurno puno veća nego pri-

demik Vladimir Stipetić, predsjednik Odbora za demografiju JAZU",¹¹ nije sam, ili zahvaljujući drugima, doznao da je 1939. "prema mandatu preč. Episkopata Jugoslavije"¹² izišao "Opći Šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji". Ako se ing. Žerjavić potudio da pabirči po raznim partizanskim propagandističkim pisanjima i da ih smatra vrelom ili potvrdom svojih matematskih operacija, ako je "imao

6 Prof. Kazimir KATALINIĆ, «Bosna između Srbije i Hrvatske», Republika Hrvatska, Buenos Aires, br. 166, listopad 1989.

7 Dr. Mladen LORKOVIĆ, *Narod i zemlja Hrvata*. Redovno izdanje Matice Hrvatske, Zagreb, 1939., 244 str.

8 Isto, str. 229-231.

9 Opći Šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji. Prema mandatu preč. Episkopata Jugoslavije izradio dr. Krunoslav Draganović, izd. Akademije «Regina Apostolorum», Sarajevo, 1939., 615 str.

10 LORKOVIĆ, nav. dj., str. 231.
11 ŽERJAVIĆ, nav. dj., Slavko Goldstein u «Napomene urednika», str. XIII. i XIV.

12 Opći Šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji, str. 1. Također, prema str. 3, gdje stoji na latinskom «De mandato Rev. mi Coetus Archiepiscoporum Jugoslaviae exaratus est praesens 'Schematismus generalis Ecclesiae Catholicae in Jugoslavia', et quidam iuxta data officiosa accepta ab

13 ŽERJAVIĆ, nav. dj., str. XII.

14 Isto, str. XIV.

15 DRAGANOVIĆ, nav. dj., str. 4. i 5.

godom bilo kojeg popisa pučanstva, pa sve i da su državne vlasti vršile popise bez prevara i krivotvorena. Stoga ovim podacima trebamo povjeriti mnogo veću pažnju nego li podacima popisa pučanstva iz 1931. godine. No ipak sam se potrudio da istražim podatke Šematizma. Tako sam zamjetio da su neki brojevi župljana zaokružene brojke, dakle brojke koje su završavale s nulom ili s dvije, pa nekoliko čak i s tri nule. Zbrojio sam sve takve brojeve i izračunao sam koji je postotak vjerojatnih pogrešaka koji predstavlja takvo zaokruživanje brojeva, pa sam došao do rezultata da vjerojatna apsolutna pogreška za područje Hrvatske, učinjena prigodom popisa od 3.083.157 katolika, iznosi manje od 13.940. tj. manje od 0,45 %. Na području Bosne i Hercegovine pronašlo se svega 651.615 katolika, te je vjerojatna apsolutna pogreška manja od 1.600, a relativna manja od 0,25 %.

Vjerojatan broj poginulih

Nemoguće je doći do točnog broja poginulih na temelju bilo kakvog izračunavanja, no ipak se može doći do vjerojatnog broja.

U mojim prijašnjim člancima došao sam do određenih brojeva, ali sam na temelju novih saznanja izradio novu tablicu ratnih gubitaka za područje Hrvatske kao i za Bosnu i Hercegovinu. Rezultati ove nove tablice ne razlikuju se bitno od rezultata do kojih sam došao u članku iz 1988. godine, jer se broj poginulih (za oba područja) poviše za 38 tisuća kod Srba i Crnogoraca, za isto toliko kod Hrvata-katolika, a za 24 tisuće kod muslimana, dakle za 62 tisuće kod Hrvata-katolika i muslimana zajedno.

Želim napomenuti da, poput dr. Kočovića, i ja donosim zajedno (a ne zasebno kao ing. Žerjavić) broj srpskih i crnogorskih gubitaka, jer su i jedni i drugi bili 1941.-1945. neprijatelji hrvatske države, dakle u odnosu prema nama stajali su zajedno s druge strane barikade. Isto se tako držim stanja koje je u ono doba vladalo među muslimanima. Naime, tada su se bosansko-hercegovački muslimani smatrali Hrvatima i borili su se zajedno s ostatim Hrvatima za obranu hrvatske države. Zato ne donosim samo njihove zasebne gubitke, nego i zbroj gubitaka i jednih i drugih, a razlikujem ih kao Hrvate-katolike (premda je među ovima bilo i nekakto lika) te Hrvate-muslimane.

Jedno od brojnih izdanja Žerjavićeve knjige, također nepouzdanog priručnika

Da ne bih zamarao prosječnog čitaoca, koga ne zanimaju tolike brojke, ovdje donosim samo ovu novu tablicu vjerojatnog broja poginulih, dok će sve druge tablice, kao i razna izračunavanja iznijeti na koncu članka (III. dio), tako da malobrojni čitaoci koji to žele mogu sve pronaći i proučiti. Brojevi u zagradi su oni do kojih sam bio došao u mojoj raspravi iz 1988. godine. Svi su brojevi u tisućama (vidi Tablicu 1).

Ako usporedimo hrvatske i srpske žrtve, vidimo da su na području koje po prilici obuhvaća bivšu NDH Hrvati izgubili 154 tisuće stanovnika više nego što su izgubili Srbi, dok sam u prošlom članku bio došao do razlike od 130 tisuća, dakle do sličnih rezultata.

II. Studije izvršene u doba Jugoslavije

U nastavku ću prenijeti neka poglavlja mojih prijašnjih članaka, i to doslovce, a ukoliko sam u nekom od tih poglavlja unio neku izmjenu ili nadopunu, označit ću to bilješkom. Ako ću u nekom poglavljiju ispuštiti jedan dio, učiniti ću to samo da ne zamaram čitaoca, a ispušteno ću označiti s tri točkice unutar zagrade.

Poglavlja br. 1 do 9, te poglavje 11, izvađena su iz članka "Hrvatsko-srpski sukob u svjetlu brojaka" iz 1986., dok su iz članka "Hrvatske i srpske žrtve 1941.-1945." iz 1988. godine prenijeta poglavlja 10 i 12 do 20.

1. Rušenje mitova

Zahvaljujući dugom štrajku argentinske pošte tek sam pred mjesec i nešto dana dobio knjigu "Žrtve Drugog svetskog rata u Jugoslaviji" koju je napisao dr. Bogoljub Kočović. Pisac je Srbin, rođen 1920. u Sarajevu. Jedan je od osnivača Saveza "Oslobodenje", čije je glasilo londonski mjesecičnik *Naša reč*. Unutar srpske emigracije, ova skupina spada među sljedbenike Draže Mihajlovića, protivnici su Ljotićevaca (čije je glavno glasilo mješecičnik *Iskra*), a među njima se nalazi i sin Milovana Đilasa, Aleksa.

Knjiga obrađuje demografske gubitke i stvarne žrtve Drugog svjetskog rata na području Jugoslavije. Pod stvarnim žrtvama podrazumijevaju se oni koji su zbog rata izgubili glavu, dok demografski gubitak pokazuje razliku između očekivanog broja stanovnika i broja koji se dobio prilikom popisa pučanstva. Demografski gubitak uključuje ne samo one koji su poginuli, nego i izbjeglice te prisilno iseljene kao i one koji se zbog ratnih prilika nisu rodili, a bili bi se prema statističkim računima rodili da nije bilo rata.

Pažljivo sam pročitao, a nadam se i proudio, ovu knjigu. Dužnost mi je prije svega odati priznanje piscu za njegov trud. Unatoč nekim ogradama, odnosno kritikama, o kojima će biti kasnije riječ, smatram da treba pohvaliti nastojanje pisca da, kako sam kaže, "pruži jedan okvir u traženju *relativne istine*" (podcrtao on). (...)

Pisac si je postavio veliki zadatak, rušenje nekih mitova, što doista nije lagan posao i zato ga u potpunosti razumijem kad se, u završnom dijelu knjige, i sam pita:

"Da li ću uspeti da 'uništim' neke mitove koji su duboko ukorenjeni u narodima, među političarima čak među naučnicima? Mitovi imaju tvrd život: mit o 1.700.000 ubijenih, ako ne i više; mitovi da se žrtve nalaze uglavnom u jednom jedinom narodu, ili da su žrtve delo samo jednog jedinog naroda. Nadam se da će među čitaocima biti ljudi koji će bar posumnjati, posle ove studije, u neke gore navedene mitove - i to bi bio već dobar početak i veliki uspeh. Još će veći uspeh biti ako čitalac dođe do saznanja da ono što se desilo između naših naroda za vreme Drugog svetskog rata - ne bi smelo nikada više da se ponovi u budućnosti."¹⁶

"Za mene, pak, ostaje žalosna činjenica da je za celokupnu Jugoslaviju bilo oko

Tablica I. - Vjerojatan broj poginulih

	Hrvatska	Bosna i Hercegovina	Oba područja	
Srbci+Crnogorci	115 (85)	158 (150)	273	(235)
Hrvati-katolici	225 (182)	82 (87)	307	(269)
Hrvati-muslimani	3 (0)	117 (96)	120	(96)
Hrvati svih vjera	228 (182)	199 (183)	427	(365)

1.985.000 demografskih i, u okviru demografskih gubitaka, 1.014.000 stvarnih žrtava.¹⁷

Pisac s pravom ističe da postoje i druge žrtve, koje nisu uključene ni među stvarne žrtve ni u demografski gubitak:

"Trebalo bi u zaključku podvući i istaknuti druge žrtve koje nismo obuhvatili i koje je teško brojčano označiti. Koliko je bilo invalida, koliko udovica i udovaca, koliko siročadi? Koliko upropšćenih brakova, rasturenih ognjišta i porodica? Koliko porušenih ili spaljenih kuća, javnih zgrada i crkava? Koliko uništenih kulturnih i umetničkih vrednosti? Koliko pobijene stoke? I to su sve žrtve Drugog svjetskog rata. I kako teške žrtve!"¹⁸

Što da reknem, doli - NE PONOVILO SE! Jer, i kada ne bismo imali ljudskih osjećaja, dakle kad bismo se vodili samo zločinačkim računima međusobnog uništavanja, nakon ovih brojki morali bismo doći do jedinog logičnog zaključka: politika noža i krvi nije nikakvo rješenje i ne koristi nikome, jer niti ćemo mi zatući Srbe niti će Srbi zatući nas. Umjesto te barbarske i zločinačke "politike", vrijeme je da shvatimo da nam je suđeno živjeti jedni do drugih, pa i izmiješani. A da bismo mogli živjeti u ljudskim odnosima, potrebno je da svatko bude gospodar na svome, dakle svaki u svojoj suverenoj državi, i da svatko jamči punu slobodu i sva prava onim pripadnicima drugog naroda koji će se zateći na njegovu području, uz prirodno očekivanje da će te i sve druge narodne manjine biti lojalni građani države u kojoj će živjeti.

Vidim, međutim, da nisam jedini politički protivnik autora koji priznaje vrijednost barem dijela njegove knjige. Dr.

Dušan Biber, poznati povjesničar iz Ljubljane, koji dakle ne spada u političku emigraciju, izjavio je u razgovoru sa zagrebačkim tjednikom *Danas*:

"Dr. Bogoljub Kočović objavio je prošle godine u Londonu studiju 'Žrtve drugoga svjetskog rata u Jugoslaviji' u emigrantskoj izdavačkoj kući. Ne ulazeći

Prof. Kazimir Katalinić: HRVATSKO-SRPSKI SUKOB U SVJETLU BROJAKA

Idejni okvir

MOJIM USTIMA Crkva, riječima deklaracije *Nostra aetate*, oplakuje mržnje, progonstva i sva očitovanja antisemitizma upravljenog protiv židova u svako doba i bilo od koga, ponavljam bilo od koga."

Papa Ivan Pavao II. prigodom posjeta rimskoj sinagogi u travnju 1986.

"Dogodile su se stvari, koje se nikada dogoditi smjele nisu, i Bog da prosti svima krivima, i Bog nagrada nek bude svima pravednim. Bog, svevaljda svijeta, za koga su svjedi jednaki po daru života i dugu smrti.

U svojoj molitvi Očenašu zajednički nas je Gospodin Isus Krist učio da molimo oprostjenje jedni drugima svakog dana. Kad je bismo, dakle, oprštali i ne bismo molili, da nam se oprosti, ne bismo smjeli moliti Očenaš, niti bismo bili vrijedni da jedemo kruh naš svagdanji, niti bismo ikad bili dostojni da blagujemo Tijelo Gospodnjie."

Biskup dr. Duro Kokša prigodom posvete pravoslavne crkve u Jasenovcu, 2.9.1984.

"Braćo, da praštamo — moramo, ali da zaboravimo — ne možemo. (...)

Pravoslavna decu naša, vi živate ovde zajedno sa braćom našom Hrvatima rimokatoličke vere. Burna i mnogostradalna prošlost naša, i jednih i drugih, izmešala nas je ovde i uputila da zajedno živimo. Neka Jasenovac bude velika i jeziva opomena, koja jasno govori da ljubav i slogan treba da budu zakon našeg budućeg zajedničkog života."

Patrijarh Srpske pravoslavne crkve, Nj. Sv. German, prigodom posvete pravoslavne crkve u Jasenovcu, 2.9.1984.

"Od 1918. godine pa sve do danas na području pod

— 17 —

Katalinićev izvorni članak (*Republika Hrvatska*, br. 153)

u analizu njegovih političkih poruka, kao kuriozum navodim da je taj pisac demografskom analizom došao do brojke odnosno procjene 487.000 Srba ubijenih ili umrlih prirodnom smrću u drugom svjetskom ratu, u najrazličitijim ratnim okolnostima; ne samo od ustaškog genocida, već i od masovnih okupatorskih stri-

jeljanja, "od strane samih Srba, bombardiranja i Njemaca i saveznika itd. Nadajmo se da će naučne inicijative kod nas urodit plodom, bez politizacije tih problema. (...)"¹⁹

Treba uzeti u obzir da je ove riječi Dr. Dušan Biber izrekao u samom Zagrebu u vrijeme kad je tamo stigao izručeni Dr. Andrija Artuković i kada se u jugoslavenskom tisku baratalo monstrouznim brojkama kao na primjer o preko 700.000 ubijenih u Jasenovcu, ne uzimajući u obzir još ekstremnije, kao što je protosinđel dr. Atanasije Jevtić koji govori čak o miliđunu jasenovačkih žrtava.²⁰ Navoditi u takvoj klimi broj od 487.000 ubijenih Srba i pozivati na razbor i na "naučne inicijative", "bez politizacije tih problema", predstavlja visok stupanj građanske hrabrosti.

2. Statističke poteškoće

Doista nije lagan zadatak koji si je postavio dr. Bogoljub Kočović. Sâm je svjestan velikih poteškoća koje mu stoe na putu. U prvom redu zadnji predratni popis pučanstva izvršen je godine 1931., a prvi poslijeratni tek 1948. godine. Nikome nije poznat broj stanovnika predratne Jugoslavije 1941. godine.

Međutim, kako i sam pisac dobro ističe, "mnogo veći problem predstavlja verodostojnost samih popisa, kako Prve tako i Druge Jugoslavije".²¹ Pa zatim navodi da su se u Crnoj Gori "kao Srbi izjasnili 1948: 7.000, a 1971: 40.000, da bi 1981. godine njihov broj spao na 19.000. Prema popisu od 1948. godine, bilo je u Crnoj Gori ukupno 1.124 Muslimana, a 1971. 70.236. (...) Kako objasniti da je u Užoj Srbiji bilo 1948. 93.000 Vlaha, a 1971. samo 15.000?"²² Mogli bismo tome dodati daljnje dokaze da su popisi nepouzdani: Turaka je god. 1948. bilo na Kosovu 1.315, a god. 1953., dakle samo nakon 5 godina, njihov se broj popeo na 34.583. Zar je moguće pretpostaviti da se broj Turaka na Kosovu u roku od pet godina uvećao za 25 puta? A u Makedoniji se u istom razdoblju broj Turaka također pretjerano povisio, pa je od 95.940 skočio na 203.938, tj. na više nego dvostruko.

Nešto slično dogodilo se i sa Židovima, kojih je u čitavoj Jugoslaviji bilo 1961. samo 2.110, a 1971. više nego dvostruko,

17. Isto.

18. Isto, str. 131.

19. *Danas*, Zagreb, 18. 2. 1986., str. 71-72.

20. *Danas*, Zagreb, 9. 4. 1986., str. 27.

21. KOČOVIĆ, nav. dj., str. 24.

22. Isto, str. 25-26.

tj. 4.811, da bi 1981. spali na 1.384, dakle na manji broj nego što ih je bilo 1961.

3. Vjerovatan broj demografskih gubitaka i stvarnih žrtava

Dr. Kočović izračunavanjem dolazi do zaključka da demografski gubici za područje bivše (a ne sadašnje) Jugoslavije iznose 1.985.000 osoba, dok kao broj stvarnih žrtava za isto područje navodi 1.014.000 duša. Mislim da možemo ove dvije brojke smatrati veoma vjerovatnim. Pogotovo jer su do sličnih rezultata došli i mnogi drugi statističari.

Danas je već poznato kako je došlo do pretjeranog jugoslavenskog broja od 1.700.000 stvarnih žrtava. U londonskoj *Našoj reči* za listopad 1985. godine Vladeta Vučković u članku "žrtve rata" otkriva kako je došlo do toga:

"Kao student matematike (1946-49) bio sam zaposlen u Demografskom odelenju i u Odelenju statističkih mašina Saveznog statističkog ureda Jugoslavije od jeseni 1946. do sredine 1948. godine. Negde u proleće 1947. godine dobio sam zadatak od direktora Ureda Dolfe Vogelnika i njegovog pomoćnika Alojza Debevcia da izračunam za druga Kardelja gubitke jugoslovenskih naroda prouzrokovane ratom. Kardelju je trebalo da tim podacima potkrepi zahteve Jugoslavije za reparacijama na konferenciji u Parizu. Dobio sam tačno dve nedelje da svršim taj posao; jedino uputstvo je bilo da broj treba da bude značajan, ali naučno-statistički fundiran.

Tek kad sam počeo da radim na tom problemu, shvatio sam zašto su ga dva profesionalna statističara, Vogelnik i Debevec, natovarili na grbinu jednom početniku, studentu druge godine matematike: nije se imalo gde početi. (D. Tasić, načelnik Demografske statistike, statističar starog kova, za koga su postojale samo četiri racionalne računske operacije, odbio je da se angažuje u projektu, ali mi je bio od velike pomoći sa numeričkim podacima. Imao sam utisak da on poznaje stanovništvo svakog naselja u prste, uključivši i domaće životinje. Čudim se zašto je on, u analizi popisa 1948. godine, procenio demografske gubitke na dva i po miliona. Godine 1947. on se bio slagao sa mojom procenom.)

Za predratnu Jugoslaviju postojala su samo dva popisa, 1921. i 1931. godine.

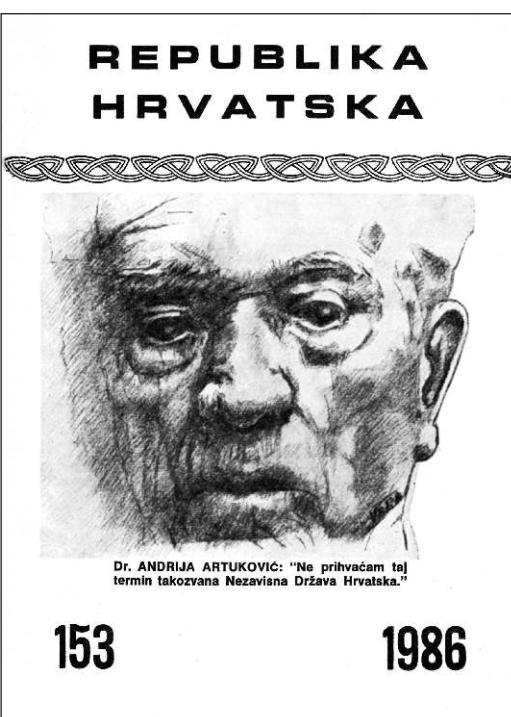
Statistički to se svodi skoro ni na šta. Otvoreno je također bilo pitanje aktuelnog broja stanovništva 1945. godine; na sreću, bilo je nekih kakvih-takvih uzoraka. Nije mi ostalo ništa drugo već da koristim izvanredne statistike susednih zemalja za zadnjih 8 godina (na primer austrijskih za Sloveniju i Bosnu-Hercegovinu, mađarskih za Vojvodinu i Hrvatsku, albansko-italijanskih za Kosovo, Metohiju i

venskih ratnih žrtava, nego i kako se u Jugoslaviji stvaraju statistički podaci: Vladeta Vučković je dobio upute da "broj treba da bude značajan, ali naučno-statistički fundiran". Dakle: postavi se unaprijed cilj tobožnjeg statističkog studija, a onda se samo treba "naučno-statistički fundirati" unaprijed određenu izmišljotinu. Jedino što me pri svemu tome čudi je da Vladeti Vučkoviću nije nakon svega toga jasno zašto je D. Tasić kasnije znanstveno dokazivao kako je broj demografskih gubitaka dva i pol milijuna, dok se 1947. godine slagao da je taj oko 1.700.000. I Tasić i Vogelnik znaju da se sistemu treba služiti, ako se želi sačuvati ne samo "lebac" nego i glavu. A tko to ne shvaća, tko misli da je u Jugoslaviji važna istina, taj svršava na robiji, makar bio bivši general, poput dr. Franje Tuđmana. Kada je Tuđman godine 1965. dokazivao da je broj od 700 do 900 tisuća ljudi, koji su ubijeni u Jasenovcu, van svake mogućnosti, tada mu je, kako izjavljuje prigodom sudjenja, "jedan od najodgovornijih političkih ljudi Hrvatske rekao službeno: 'Što se tiče Jasenovca i ratnih žrtava u pravu si, ali imaj na umu, da su odnosi takvi, da ti CK SKH ne može dati javnu potporu. To je tako delikatno političko pitanje, da bi mi njegovim potezanjem izazvali teškoće drugu Titu, a to ne smijemo, jer ih i onako ima dosta.' (...)

Da bih ukazao na svu apsurdnost tvrdnje, da je samo u Jasenovačkom logoru ubijeno 700-800.000 ljudi, odgovornima sam predocio da bi to značilo da je svakog dana ubijeno i pokopano 500 ljudi, dotično 600 ako se ne računaju blagdani, ili 20 do 25 ljudi svakog sata.²³

Uzalud su svi računi i sve statistike. Režim prihvata i tvrdi ono što želi i dok to želi. Uzalud je čak i Dušan Breznikar, jedan od članova odbora Srpske akademije nauke i umetnosti (SANU), koji radi na utvrđivanju gubitaka srpskog stanovništva u zadnjem ratu, izjavio beogradskim *Novostima*²⁴ da je "Jugoslavija u Drugom svetskom ratu dala 1.100.000 do 1.150.000 života, ili za 500.000 do 600.000 manje od prve, zvanične posleratne brojke." Uzalud se ta brojka skoro potpuno slaže s brojem do kojeg dolazi dr. Kočović, a prije njega I. Lah, I. Klauzer i Amerikanci Hoffman i Neal. Jugoslavija će i nadalje tvrditi ono što želi.

(nastavit će se)

Naslovica "Republike Hrvatske" br. 153 (1986.)

Dalmaciju, bugarskih za Istočnu Srbiju i Makedoniju) i da na osnovi njih konstruišem trendove razvoja raznih etničkih grupa i geografskih jedinica. (...)

Tako sam došao do rezultata da je gubitak stanovništva Jugoslavije 1941-45. godine bio 1.700.000 duša. Jasno, to je bio demografski gubitak. Međutim, Kardelj je, valjda po nekoj učiteljskoj semantici, reč "gubici" istolkovao kao "žrtve", pa je s tim brojem operisao na konferenciji u Parizu. I jasno, jednom prihvaćen od "najvišeg rukovodstva", taj broj je postao zvanični broj žrtava rata, a ne gubitak u stanovništvu.

Tako se stvaraju mitovi.

Za svoj rad sam bio čak pohvaljen i nagrađen od D. Vogelnika."

Uz članak objavljen je i faksimil potvrde o nagradi, potpisani po dr. D. Vogelniku dne 22. ožujka 1947. god. u Beogradu.

Iz ovih riječi dozajemo ne samo kako je došlo do tog mita o 1.700.000 jugosla-

²³ Dr. Franjo TUĐMAN, «Na branu povijesne istine». Dokumenti sa sudjenja 17.-20. veljače 1981. u Zagrebu, izd. Bokatron, Švedska, str. 22-23.

²⁴ Novosti, Beograd, 22. lipnja 1985.

JUGOSLAVENSKI POKOLJI HRVATA: POPIS RUŠEVSKIH ŽRTAVA

Objavljujemo popis ruševskih žrtava, najavljen u br. 18 (svibanj 2010.):

1. **AMBRUŠIĆ, MIJO – MIŠO** iz Kućaca, Hrvat, potkraj rata sklonio se u Đakovu kod ujaka Karaka; nakon pada Đakova odveli ga partizani s ciglane zajedno s Ivanom Fratrićem i braćom Humbalom, te 17. 4. 1945. ubili u Ruševu;

2. **BARIĆ, IVAN** iz Đakova (otac Vinko, majka Elizabeta), rođen 7.6. 1916. u Đakovu, Hrvat, četkar, otac jednog djeteta, domobran, zarobljen nakon pada Đakova, strijeljala ga OZN-a 10.5.1945. u Ruševu;

3. **BAŽAJ, STJEPAN** iz Preslatinaca (otac Mijo, majka r. Lukić), rođen 19. 9. 1926. u Preslatincima, Hrvat, pripadnik pučko-ustaške postrojbe, ubili ga jugoslavenski partizani sredinom travnja 1945. u Ruševu;

4. **BECKER, JOSIP – SEPIKA** iz Đakova (otac Adam), rođen 1922. u Đakovu, Nijemac, domobran, nakon pada Đakova odveli ga jugoslavenski partizani, te 17. ili 18. 4. 1945. navodno masakrirali i ubili u Ruševu;

5. **BOLARIĆ, MILAN** iz Đakovačkih Selaca (otac Antun, majka Amalija), rođen 1921. u Vrhu, Vinogora, Pregrada, Hrvat, domobran, odvela ga OZN-a, te je navodno masakriran i ubijen 1945. u Ruševu;

6. **BOLARIĆ, VJEKOSLAV-SLAVKO** iz Đakovačkih Selaca (otac Antun, majka Amalija), rođen 1924. u Vrhu, Vinogora, Pregrada, Hrvat, domobran, odvela ga OZN-a i ubila 1945. u Ruševu;

7. **BRKANOVIĆ, MATO** iz Ruševa (otac Stjepan), rođen 1922. u Ruševu, domobran, poginuo u borbi s partizanima 1945. u obrani Ruševa;

8. **BRKIĆ, ANDRIJA** iz Gorjana, rođen u Drenju, Hrvat, dimnjačar, ubijen 1945. u Ruševu;

9. **CIGIĆ, PETAR** iz Ruševa, rođen 1912. u Ruševu, pripadnik Hrvatskih oružanih snaga, poginuo u borbi s partizanima 1945. u obrani Ruševa;

10. **CVANČIĆ, VLADO** iz Beketinaca, (otac Pavo), rođen oko 1921. u Beketincima, Hrvat, jugoslavenski partizani ga zarobili i ubili 1945. u Ruševu;

11. **ČEŠNIK, STJEPAN** iz Đakova, rođen 1907., Hrvat, trgovac, partizani ga vezali zajedno sa stolarom Šafauzerom i ubili ga 1945. u voćnjaku župnog dvora u Đakovu, ili je prema drugim navodima ubijen u Ruševu.

12. **DURAKOVIĆ, BOŽO** iz Đakovačkih Selaca (otac Stjepan, majka Bara r.

Piše:

Sanja ROGOZ-ŠOLA

Valjetić, rođen 15. 8. 1923. u Đakovačkim Selcima, Hrvat, ratar, pripadnik Ustaške vojnica, jugoslavenski partizani ga uhitali kod kuće i odveli, te masakrirali i strijeljali 18. 4. 1945. u Ruševu;

13. **EMIĆ, PETAR** iz Ruševa (otac Imra), rođen 1914. u Ruševu, domobran, jugoslavenski partizani ga mučili i kastrirali, potom ubili 1945. u Ruševu;

ga jugoslavenski partizani s ciglane zajedno s braćom Humbalom i Mišom Ambrušićem, te 17.4.1945. ubili u Ruševu;

20. **GLAVAŠEVIĆ, JOSIP - JOCA** iz Đakovačkih Selaca (otac Josip, majka Matijka r. Nikolić), rođen 2. 4. 1919. u Đakovačkim Selcima, Hrvat, domobran, uhitali ga kod kuće i odvela OZN-a, masakrirali ga i ubili jugoslavenski partizani 11. 11. 1944. u Paučju, ili prema drugim navodima 1945. u Ruševu;

21. **HAJCMAN, ANTUN** iz Đakova (otac Gustav, majka Betika r. Reit), rođen 10. 6. 1912. u Đakovu, Hrvat, trgovacki pomoćnik, domobran, odveli ga jugoslavenski partizani iz Đakova u Vinkovce, zatim u Ruševu, gdje mu se u svibnju 1945. gubi trag;

22. **HAJDUKOVIĆ, (m)** iz Đakova, Hrvat, kći mu je bila udana za nekog Gregića, ubijen 1945. u Ruševu;

23. **HAJLING, IVICA** iz Đakova, Hrvat, ubijen 1945. u Ruševu;

24. **HUMBAL, MATO** iz Đakova (otac Vinko, majka Sofija r. Palajac), rođen 1915. u Đakovu, Hrvat, domobran, nakon pada Đakova odveli ga jugoslavenski partizani iz podruma na ciglani Fratrić s bratom Nikolom, Ivanom Fratrićem i Mišom Ambrušićem, te 17. 4. 1945. ubili u Ruševu;

25. **HUMBAL, NIKOLA** iz Đakova (otac Vinko, majka Sofija r. Palajac), rođen 1917. u Đakovu, Hrvat, domobran, nakon pada Đakova odveli ga jugoslavenski partizani iz podruma na ciglani Fratrić s bratom Matom, Ivanom Fratrićem i Mišom Ambrušićem, te 17. 4. 1945. ubili u Ruševu;

26. **JAKAB, STJEPAN - PIŠTA** iz Đakovačkih Selaca (otac Josip, majka Agneza r. Eke), rođen 6.11.1912. u Đakovačkim Selcima, Mađar, otac 1 djeteta, supruga Bara r. Horvat, ratar, pripadnik oružništva NDH, jugoslavenski partizani ga uhitali, masakrirali i strijeljali 18. 4. 1945. u Ruševu;

27. **JAPARIĆ, NIKOLA** iz Ruševa (otac Stjepan), rođen 1933. u Ruševu, preminuo od posljedica ranjavanja kao dijete 1945. u Ruševu.

28. **JELAKOVIĆ, ANDRES (ANDRI-JA)** iz Đakova (otac Rochus - Roko, majka Katarina r. Buljan), rođen 19. 11. 1876. u Selniku, Ludbreg, Hrvat, otac osmero djece, viši hidrotehničar, odveli ga kao civila jugoslavenski partizani i likvidirali 17. 4. 1945. u Ruševu;

Ruševska komemoracija 18. travnja 2010.

14. **ERDELJIĆ, TOMO** iz Đakovačkih Selaca (otac Antun, majka Marija), rođen 1915. u Budrovčima, Hrvat, supruga Agica r. Kovačević, ratar, masakrirali ga i ubili jugoslavenski partizani 18. 4. 1945. u Ruševu;

15. **ERDELJIĆ, STJEPAN** iz Đakovačkih Selaca, rođen 1916. u Budrovčima, Hrvat, ubili ga jugoslavenski partizani 1945. u Ruševu;

16. **ERGOTIĆ, IVAN** iz Đakovačkih Selaca (otac Božo, majka Marija r. Glavić), rođen 14. 10. 1925. u Đakovačkim Selcima, Hrvat, domobran, skrio se kod kuće, uhitali ga i odvela OZN-a, te ga ubili jugoslavenski partizani 18. 4. 1945. u Ruševu;

17. **ERGOTIĆ, ŠIMO** iz Đakovačkih Selaca (otac Marko Živković, majka Manda Ergotić), rođen 9. 9. 1912. u Đakovačkim Selcima, Hrvat, pripadnik ustaške vojnica, uhitali ga jugoslavenski partizani kod kuće, odveli i ubili 18. 4. 1945. u Ruševu;

18. **FILIPović, JOZO** iz Vuke (otac Mijo), rođen 1914. u Vuki, Hrvat, masakrirali ga jugoslavenski partizani 1945. u Ruševu;

19. **FRATRIĆ, IVAN** iz Đakova, rođen 24. 8. 1902. u Vukovaru, Hrvat, supruga Katarina r. Werner, otac 2 djece, suvlasnik ciglane u Đakovu, nakon pada Đakova odveli

29. **JELIĆ, VINKO** iz Ruševa (otac Jozo), rođen 1922. u Ruševu, domobran, jugoslavenski partizani ga zarobili, mučili i kastrirali, potom ubili 1945. u Ruševu;

30. **JOSIPOVIĆ, LUKA** iz Malog Nabrda (otac Jozo, majka Milka), rođen 13. 6. 1924. u Malom Nabrdju, Hrvat, otac jednog djeteta, domobran, poginuo kad su jugoslavenski partizani ušli u Zagreb 8. 5. 1944., ili su ga prema drugim navodima ubili partizani u Paučju, ili pak u Ruševu u svibnju 1945. nakon pada Đakova;

31. **KLAIĆ, BOŽO** iz Širokog Polja (otac Ivo), rođen 1920. u Širokom Polju, Hrvat, ubili ga jugoslavenski partizani 1945. u Ruševu;

32. **KLEM (KLEMM), JOSIP (JOSEF)** iz Viškovaca, rođen 1914. u Veliškovcima, Hrvat, supruga Ivanka r. Sandukčić, općinski blagajnik, strijeljali ga jugoslavenski partizani 20. 4. 1945. u Ruševu;

33. **KLEM, NIKOLA** iz Đakova, rođen 1921. u Osijeku, Hrvat, liječnik – satnik domobranske zdravstvene pukovnije u Đakovu, jugoslavenski partizani ga zarobili nakon pada Đakova i 17. 4. 1945. ubili u Ruševu;

34. **KNEŽEVIĆ, BOŽO** iz Pake (otac Petar), rođen 1919. u Paki, domobran, ubili ga jugoslavenski partizani 1945. kod Ruševa;

35. **KNEŽIĆ, ZLATKO** iz Đakova, rođen 1905. u Đakovu, Hrvat, jugoslavenski partizani ga masakrirali i ubili 1945. u Ruševu;

36. **KOVAČEVIĆ, PERICA** iz Đakovačke Satnice (otac Franjo), rođen 1923. u Satnici Đakovačkoj, Hrvat, domobran, spalili ga jugoslavenski partizani 1945. u Ruševu;

37. **KRAJTNER, STJEPAN** iz Ruševa (otac Andrija), rođen 1913. u Ruševu, domobran, jugoslavenski partizani ga mučili i kastrirali, potom ubili 1945. u Ruševu;

38. **KRIM(M)ER (KRIEMER), IVAN (JOHANN) - JOKO** iz Đakovačkih Selaca (otac Adam, majka Ana r. Becker), rođen 29. 8. 1921. ili 1922. u Đakovačkim Selcima, Nijemac, pripadnik Ustaške vojnica, ratar, jugoslavenski partizani ga uhitili, masakrirali i ubili 18. 4. 1945. u Ruševu;

39. **KRIMER, JOSIP** iz Đakovačkih Selaca (otac Adam), rođen 1921. u Đakovačkim Selcima, Hrvat, jugoslavenski partizani ga masakrirali 1945. u Ruševu;

40. **KUZMA(N), STJEPAN** iz Trnave, rođen 1888. u Slavonskom Brodu, Hrvat, supruga Eva r. Vračević, profesor u mirovini, uhitila ga kod kuće OZN-a kao civila i ubijen je 22. 4. 1945. u Ruševu;

41. **KVINTUS, LUJZ** iz Gašinaca, rođen 1915. u Gašincima, domobran, ubili ga jugoslavenski partizani u travnju 1945. u Ruševu;

42. **MARAS, ADAM** iz Đakovačkih Selaca (otac Josip), rođen 1918. u Đakovačkim Selcima, Hrvat, jugoslavenski partizani ga ubili 20. 4. 1945. u Ruševu;

43. **MATIJAŠEVIĆ, IVAN** iz Ruševa (otac Mato), rođen 1929. u Ruševu, poginuo u borbi s jugoslavenskim partizanima 1945. u obrani Ruševa;

44. **MATIJAŠEVIĆ, PETAR** iz Ruševa (otac Mato), rođen 1918. u Ruševu, uhitili ga partizani te 1944. u logoru Ruševu izvršio samoubojstvo;

45. **MATOTA, STEVO** iz Đakova, rođen 1920. u Đakovu, Hrvat, ubili ga jugoslavenski partizani 1945. u Ruševu;

46. **NARAJ, ADAM** iz Đakovačkih Selaca (otac Adam, majka Liza r. Balaš), rođen 7. 5. 1918. u Đakovačkim Selcima, Mađar, otac 1 djeteta, domobran, odvela ga OZN-a, te masakriran i ubijen 1945. u Ruševu;

47. **NIKOLIĆ, STJEPAN** iz Đakovačkih Selaca (otac Mijo, majka Bara r. Carević), rođen 7. 3. 1927. u Đakovačkim Selcima, Hrvat, ratar, domobran, uhićen kod kuće, odvela ga OZN-a, te masakriran i ubijen 18. 4. 1945. u Ruševu;

48. **OBROVAC, TOMO** iz Đakovačkih Selaca (otac Josip), rođen 1910. u Đakovačkim Selcima, Hrvat, kao civila ga odvela OZN-a, te masakriran i ubijen u 1945. u Ruševu;

49. **PFEIFFER, ANTUN (ANTON)** iz Đakovačke Satnice (otac Jakob, majka Marija r. Božur), rođen 20. 11. 1920. u Satnici Đakovačkoj, Nijemac, ratar, pripadnik njemačkih postrojbi u sklopu ustaške vojnica (Einsatzstaffel), masakrirali ga jugoslavenski partizani 17. 4. 1945. u Ruševu;

50. **PISAČIĆ, IVAN** iz Đakova (otac Martin, majka Slavica), rođen 1920. u Drenovi, Sesvete, s prebivalištem u Đakovu, Hrvat, odveden zajedno s braćom Bolarić iz Đakovačkih Selaca i ubili ga jugoslavenski partizani 1945. u Ruševu;

51. **RAGUŽ, MARKO** iz Drenja (otac Marijan), rođen 1922. u Drenju, Hrvat, spalili ga jugoslavenski partizani 19. 4. 1945. u Ruševu;

52. **REBIĆ, (m)** iz Vrbice, rođen 1926. u Vrbici, Hrvat, pripadnik oružništva NDH, masakrirali ga jugoslavenski partizani 1945. u Ruševu;

53. **REPONJ, DANIJEL** iz Ruševa, rođen 1904. u Ruševu, domobran, jugoslavenski partizani ga mučili i ubili 1944. u Ruševu;

54. **REPONJ, IVAN** iz Ruševa (otac Ivan), rođen 1910. u Ruševu, civil, ubili ga jugoslavenski partizani 1944. u obrani Ruševa;

55. **SELTNER, MATIJA (MATO)** iz Đakova (otac Josip, majka Amalija), rođen 23. 2. 1923. u Đakovu, Hrvat, krojač, domobran, jugoslavenski partizani ga zarobili i strijeljali bez presude 19. 4. 1945. u Ruševu;

56. **SELTNER, PERO** iz Đakova (otac Josip, majka Amalija), rođen 1912. u Ruševu, Hrvat, domobranci časnik, sudjelovao u obrani Levanjske Varoši, jugoslavenski partizani zauzeli mjesto i ubili ga zajedno s ostalim zarobljenicima 1945. u Ruševu;

57. **SELTNER, TOMO** iz Đakova (majka Anica), rođen 30. 9. 1924. u Đakovu, Hrvat, vodoinstalater, domobran, jugoslavenski partizani ga strijeljali 19. 4. 1945. u Ruševu;

58. **ŠAFAUZER, (m)** iz Đakova, Nijemac, stolar, jugoslavenski partizani ga vezali zajedno s Stjepanom Češnikom i ubili 1945. u voćnjaku župnog dvora u Đakovu, ili je prema drugim navodima, ubijen u Ruševu;

59. **ŠNAJDER, FRANJO** iz Đakovačke Satnice (otac Franjo), rođen 17. 2. 1918. u Satnici Đakovačkoj, Hrvat, supruga Kata r. Labak, ratar, masakrirali ga jugoslavenski partizani 17. 4. 1945. u Ruševu;

60. **TAKAČ, MIJO** iz Đakovačke Satnice (otac Mijo, majka Suzana r. Glavanić), rođen 1918. u Satnici Đakovačkoj, Hrvat, mesar, ubijen 17. 4. 1945. u Ruševu;

61. **TOMIČIĆ, JAKOV** iz Đakova (otac Ivan, majka Manda), rođen 1924. u Đakovu, Hrvat, supruga Marija r. Došen, pripadnik ustaške vojnica, odveden iz Đakova i ubijen 17. 4. 1945. u Ruševu;

62. **TOT(H), IVAN** iz Đakovačkih Selaca (otac Franjo, majka Kata r. Paloš), rođen 3. 6. 1925. u Đakovačkim Selcima, Mađar, pripadnik 373. pješačke divizije Wehrmacht (Tiger divizije), jugoslavenski partizani ga uhitili i ubili 20. 4. 1945. u logoru Paučju ili u Ruševu;

63. **VEIĆ, MATO** iz Ruševa, rođen 1908. u Ruševu, pripadnik Ustaške vojnica, poginuo u borbi s jugoslavenskim partizanima 1944. u Ruševu;

64. **VERHAS, JOSIP** iz Osijeka (otac Andrija), rođen 10. 3. 1910. u Satnici Đakovačkoj, Hrvat, otac četvero djece (Krunoslava, Ljerka, Blaženka i Zvonko), dipl. pravnik, predstojnik pogranične policije NDH u Osijeku, boravio na liječenju u Đakovu kod punice i punca, ubili ga jugoslavenski partizani 1945. u Ruševu. •

MUČENICI I ŽRTVE JUGOPARTIZANSKOGA I KOMUNISTIČKOG ZLOČINA U ŽABIČKOJ ULICI U GOSPIĆU (III.)

Nastavljamo s popisom mučenika i žrtava:

4. Ašić, Ante (Slavko), sin Jure i Marije, rođen je 1925., pohađao je Domobransku zastavničku školu u Zagrebu. Nakon sloma NDH s pitomcima škole povlači se s hrvatskom vojskom preko Slovenije u Austriju. Dospijeva do Bleiburga. Engleza su ga s ostalim hrvatskim vojnicima i civilima izručili Jugoslavenskoj armiji - partizanima. Prošao je križni put preko Zidanog Mosta, Samobora, Bjelovara do Osijeka, gdje je dočekao prvu amnestiju. Vraćen je u Bjelovar, pa u Zagreb. Upisao se na VFŠ. Krajem 1945. došao je na praksu u Gospic, gdje je ostao raditi. U Gospicu se istakao kao vrlo vrijedan prosvjetni djelatnik. Njegov sportski rad bio je plodonosan u gimnaziji i učiteljskoj školi u Gospicu na kojima je predavao tjelovežbu. U slobodnim aktivnostima bio je vrlo aktivran. Značajan je njegov sportski rad, naročito u hrvačkom klubu "Lika", a vrlo djelatan je bio u rukometu, košarcu, skijanju i u drugim športovima. Na nesreću Gospicu, a na svoju sreću otišao je u Zagreb i od njegova odlaska nastala je stagnacija u športskom životu Gospicu, pa

Piše: Ivan VUKIĆ

i šire u Lici. Zapamćeni su sletovi u čast krvnika **Josipa Broza Tita**, ne radi veličanja tog krvnika kroz športsku aktivnost mlađeži, već zbog sportskog duha koji se razvijao, a i političkog, jer su se Hrvati natjecali s Vlasima-Srbima i nastojali su biti bolji od njih.

5. Ašić Josip (Joja), sin Jure i Marije, rođen je 1927., po zanimanju trgovac. Tijekom rata radio je u časnoj radnoj službi na iskopu rovova za obranu od partizana i ekshumaciji talijanskih vojnika ispred i u gospičkom groblju sv. Marije Magdalene, pred njihovu kapitulaciju. Nakon pada Gospicu, kad su podivljali jugoslavenski partizani ubijali sve zarobljene muškarce starije od 16 godina, a nisu bile poštovane ni žene, uvukao se u hrpu stajskoga gnoja na oranici u Rustu kraj Gospicu, koja nije bila još razastrta. Nakon toga sakriva se u šiljii ispod kamena Jajac na kupalištu Dolina na Novčici, tristotinjak metara od njegove kuće. Kada je malo jenjalo divlje

ubijanje bez optužbe, suda i prava na obranu, vratio se kući. Uhitili su ga i sproveli u gospički zatvor u kojem je vršio raskuživanje zatvoreničke odjeće. Nakon dvadesetak dana otpušten je i unovačen u JA.

6. Cajnko, Petar (Pere), sin Josipa i Kate, rođen 1920., pećarski obrtnik, hrvatski vojnik. Bio je oženjen Marijom rođ. Pavletić. Imali su troje djece: Josipa, Nikolu i Mariju. Ubili su ga mučki iz zasjede partizani-četnici 1943. iza šume Jasikovac kod Gospicu. Svjedoci kažu da je ubijen kod propusta na cesti prema Divoselu, kad je za vrijeme dopusta, s prijateljima, braćom Markom i Slavkom Živkovićem, išao kositi sjenokošu oca Ranka Šimića. Petar je smrtno pogoden s tri hitca u prsa, Slavko je bio ranjen u nogu, a Marka nisu pogodili. Braća Živkovići uspjela su se spasiti. Majka Kata, koju smo od milja zvali baba Pećarica, otišla je odmah nakon tragedije po mrtvog sina i na malim zaprežnim kolicima, koja su koristili za prijevoz pećarskog materijala, prevezla ga u Gospic i pokopala.

7. Fran, Drago, rođen 1922. ili 1923., brat je Ivice Frana, inženjera šumarstva. Bio je student. Nestao je nakon pada Gospicu 4. travnja 1945. godine.

8. Galac, Ante Milićov, (Pekar), star 39 godina, zemljoradnik, hrvatski vojnik. Ubili ga partizani 5. travnja 1945. u Kaniži kod Gospicu u Magudovu vrtu. Nakon uspostave Republike Hrvatske ekshumiran je s ostalim pobijenima i pokopan u

zajedničku grobnicu u groblju sv. Marije Magdalene u Gospicu. Bio je oženjen Mandom. Imali su petoro djece Miću, Katiku, Nanu, Marijana i Janu.

9. Galac, Ante (Braco?), ime oca priređivač nepoznato, sin Olge, rođen nevrđenog dana. Služio u domobranskom zrakoplovstvu.

10. Galac, Božo Milićev, (Boško), star 44 godine, zemljoradnik, hrvatski vojnik. Ubili ga partizani 5. travnja 1945. godine kod šume Jasikovac u Gospicu. Kad je obitelj pronašla njegovo mrtvo tijelo, pokopali su ga uz kuću uz ogradu do ulice.

Skupna grobnica ubijenih u Kaniži u Magudovu vrtu

Obiteljska kuća Jure Asića

Obiteljska kuća Cajko

Nakon uspostave Republike Hrvatske njegove zemne ostatke obitelj je prenijela u gospičko groblje. Za vrijeme Titova komunističkog režima u više navrata molili su vlastodršće da im dopuste ekshumaciju, ali uzalud. Bio je oženjen učiteljicom Jelkom. Imali su petoro djece: Boženu, Zdenku, Olgu, Milu i Jelku.

11. Galac, Ivan (Ive), Ivanov, star 30 godina, stolar, hrvatski vojnik, domobran. Ubili ga jugoslavenski partizani 5. travnja 1945. u Kaniži kod Gospića u Magudovu vrtu. Nakon uspostave Republike Hrvatske ekshumiran s ostalim pobijenima i pokopan u zajedničku grobnicu u groblju sv. Marije Magdalene u Gospiću. Neoženjen.

12. Galac, Juraj (Jure), sin Ivanov, rođen 1909., stolar, hrvatski vojnik, domobran. Ubili ga jugoslavenski partizani 5. travnja 1945. u Kaniži kod Gospića u Magudovu vrtu. Nakon uspostave Republike Hrvatske ekshumiran s ostalim pobijenima i pokopan u zajedničku grobnicu u

groblju sv. Marije Magdalene u Gospiću. Bio je oženjen Dragicom. Imali su petero djece: Ivicu, Seku, Katicu, Antu i Juru.

13. Grošić, Vladimir (Vlade, Feja), sin Paje i Pepe, rođen 1920., učitelj. Bario se amaterski fotografiranjem. Sam je razvijao fotografije. Za novac koji je dobivao od fotografiranja, kupovao je knjige. Imao je bogatu knjižnicu od preko 2.300 svezaka. Za vrijeme jedne državne proslave 1939. zapalio je srpski barjak, koji se vijorio ispred sudske zgrade. Jugoslavenski žandari su ga uhitili i zatvorili u žandarmeriju kod staroga gospičkog mosta. Nakon mjesec dana, bez podignute optužnice i presude premješten je u kaznionicu Lepoglava. U koncentracijskim logorima Lepoglava i Kruščica robijao je s istaknutim pripadnicima hrvatskoga nacionalističkog pokreta, koje je projugoslavenski režim **Mačekove** Banovine Hrvatske zatvarao bez podizanja optužnice, presude i prava na obranu. Kada je prog-

lašena NDH, pušten je iz zatvora. Vratio se kući u Gospić. Obnašao dužnost ustaškog stožernika u Gospiću u činu natporučnika. Držao je govore i povremeno išao, kao pregovarač, u Medak na razmjenu zarobljenika. Dužnost stožernika vršio je do 1943., kad odlazi u Zagreb, u Ustašku nadzornu službu (UNS) i od tada je rijetko dolazio kući. U UNS-u je imao čin bojnika, radio je u službi do ulaska partizana u Zagreb. Do zadnjeg časa spašljivao je službene spise da partizanima ne padnu u ruke. Kada su partizani već ušli u Zagreb, na motorkotaču krenuo je za civilima i vojskom koja se povlačila. Od tada mu se gubi svaki trag. UDBA je petnaest godina pozivala roditelje, braću i sestre na obavijesne razgovore. Zanimali su se za Vladimira. To je obitelji ulijevalo nadu da je Vlado živ, da se spasio od partizanskog pokolja. Kada je prestalo njihovo zanimanje, pomirili su se s tragičnom činjenicom da je Vladimir mrtav. Vladimirove

Obiteljska kuća Ante Galca (Pekara)

Obiteljska kuća Olge Galac, majke Ante (Brace) Galca

Obiteljska kuća Bože (Boška) Galca

Obiteljska kuća Ivana i Jurja Galca

knjige nakon preokreta 4. travnja 1945. partizani i njihovi simpatizeri razgrabili su, a fotografije i dokumente zapalili na podu dnevne sobe. Samo Bog je zaštitio da kuća ne izgori.

14. Grošić, Nikola (Nikica), sin Paje i Pepe, brat Vladimirov, rođen 1922., bio je domobranski poručnik. Završio je učiteljsku školu u Gospicu, te potom poslan u školu za domobranske časnike u Zagrebu. Po završetku časničke škole vratio se 1942. u Gospic. Na povratku u Gospic putovao je vlakom, koga su partizani kod Vrhovina minirali. Nikicu i još puno drugih putnika zarobili su. Batinjanjem su ga prisiljavali da prizna zašto je išao u Zagreb. Nakon ispitivanja, onako isprobijanog, zatvorili su ga u jednu mračnu štalu. Nisu mu dali jesti ni piti, samo su se navraćali tući ga. Nakon tri dana i noći zatvora u štali uspio je pobjeći. Noću se skriva u željezničku prugu. Nakon pet dana vratio se kući iscrpljen i na kraju snage. Nakon opravka javio se na dužnost. Zadužio je vojnu odoru. Promaknut je u čin domobranskog poručnika. Imenovan je za zapovjednika novačke čete koja je bila smještena u Budačkoj ulici, u današnjoj gimnaziji. Pomoćnici su mu bili potporučnici **Ivan Rukavina (Generalic)** i **Drago Šarić** iz Čanić Gaja. Podučavali su novake vojnim vještinama. Kada je postrojba bila izobražena, premještena je na položaj u Lički Novi, gdje je ostala sve do ulaska partizana 4. travnja 1945. u Gospic. Toga dana na povlačenju kroz Velebit prema Senju, ranjen je u petu.

Premda ranjen, uspio je doći do Bleiburga, gdje su ga Englezi s ostalim hrvatskim vojnicima i civilima predali partizanima. Na razvrstavanju na križnom putu kod Bjelovara rekao im je da je đak. Iz Bjelovara vraćen je u Zagreb. U Zagrebu se skriva u rujna 1945. godine. Otkrili su ga, prijavili i dali uhiti školske kolege: **Vlade Plećaš, Braco Zec i Nikica Đaković**. U listopadu 1945. doveden je u gospički zatvor. Početkom 1946. osuđen je po lažnom svjedočenju Vlade Plećaša na smrt strijeljanjem. U ljetu

1946. kazna mu je postala pravomoćna. Određen je dan i sat i mjesto strijeljanja. Roditeljima, bratu i sestrama dopustili su da se dan prije strijeljanja oproste od njega. Odobrili su također da brat Mile (Milan) može doći u 4 sata u jutro s plahtom u koju će ga zamotati nakon strijeljanja i pokopati u grob koji su dan ranije iskopali u groblju sv. Marije Magdalene.

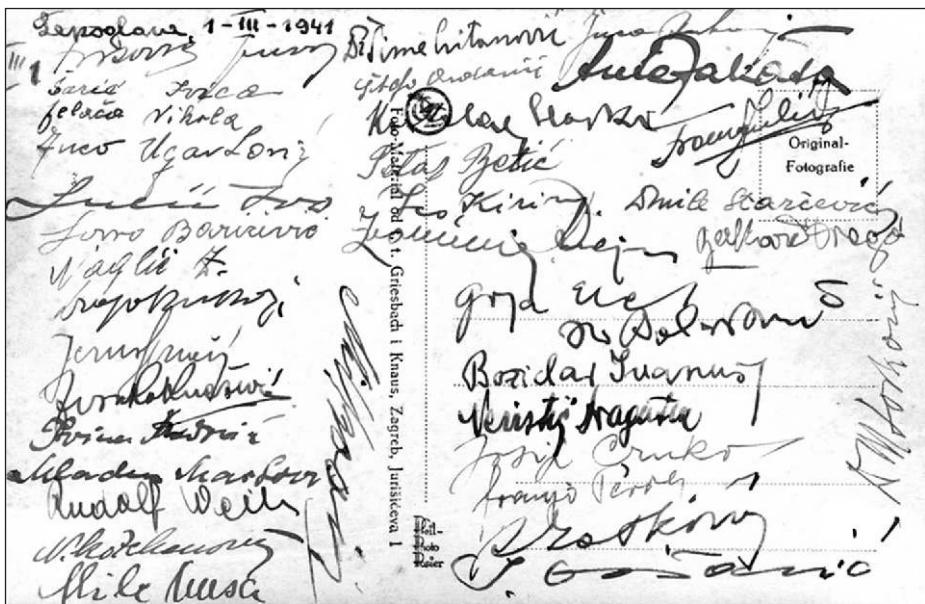
Dan prije strijeljanja u Gospic je došao **Jakov Blažević**, koji je čuo što se u gradu događa i kako je veliko negodovanje Gospičana. Dao je nalog da se odgodi Nikici-

no strijeljanje. Nikica je bez ikakve obavijesti proveo osam mjeseci u ćeliji za osuđene na smrt strijeljanjem. Prilikom odvođenja sužanja na strijeljanje, redovito su ga premlaćivali. Konačno, u siječnju 1947. doznao je da će mu biti obnovljeno suđenje. Na suđenju je ponovo svjedočio Vlado Plećaš. Ovog puta je priznao da je bio napućen da lažno svjedoči na prvom suđenju. Tom prilikom mu je pozlilo, možda i radi nečiste savjesti, jer je odgovoran za smrt mnogih nevinih Gospičana. Nikica je ipak osuđen. Izrečena mu je kazna od 12 godina strogog zatvora s prisilnim radom. U robijašnici Stara Gradiška odrobijao je osam i pol godina. Iz Stare Gradiške s ostalim robijašima pod jakom stražom slan je na rad u Lonjsko Polje, u rudnike Rašu i Labin, gdje je za jedan Božić organizirao štrajk robijaša. Vraćen je u Staru Gradišku i zatvoren u samicu.

15. Grošić, Pajo, rođen 1900. otac Vladimira, Nikice, Ankice, Vere i

Bojnik Vladimir Grošić

Potpisi hrvatskih nacionalista u Lepoglavi 1. 3. 1941.

Mile (Milana). U više navrata osuđivan i zatvaran radi svoga domoljublja i sinova Vladimira i Nikice. Premda je bio u mirovini, komunistički "osloboditelji", uskratili su mu isplatu mirovine od 1945. do 1954. Cijeli život bio je proganjan i praćen od UDBE. Sin Milan i kćeri Ankica i Vera također su bili zatvoreni i nakon oslobođajuće presude godinama proganjeni.

16. Grospić, Ankica, kći Paje i Pepe, rođena 1921., po zanimanju službenica. Radi svoga domoljublja i braće hrvatskih časnika Vladimira i Nikole (Nikice) bila je nakon ulaska partizana u Gospic 4. travnja 1945. zatvorena u gospičkom zatvoru, a nakon izlaska iz zatvora do kraja života praćena od UDBE.

17. Grospić, Vera, kći Paje i Pepe, rođena 1926., po zanimanju učiteljica. Bila je dužnosnica Hrvatske mladeži za vrijeme NDH. Radi svoga domoljublja i braće hrvatskih časnika Vladimira i Nikole (Nikice) bila je nakon ulaska partizana u Gospic 4. travnja 1945. uhićena i zatvorena u gospičkom zatvoru. Osuđena je na 4 godine strogog zatvora s prisilnim radom. Nakon robijanja, nešto više od godinu dana, žalba na presudu joj je uvažena i otpuštena je iz zatvora. Nakon izlaska iz zatvora do kraja života bila je praćena od UDBE.

18. Grospić, Mile (Milan), sin Paje i Pepe, rođen je 1928., po zanimanju dr. veterinar. Tijekom rata bio je član hrvatske mladeži, čiji je čelnik bio Joso (Josan)

školski kolega Milinog brata Vladimira, često je dolazio k njemu učiti. S Vladimirom je prijateljevalo. Bili su različitih političkih načela. Vladimir frankovac, a Naglić komunist. Milana je poznavao vrlo dobro, kao mladi, često im je išao kupiti razne potrepštine po njihovo želji. Obitelj Grospić i Naglić bile su i kumstvom povezane. No, to komunističkom vjerniku **Juri Nagliću** nije ništa značilo. Mogao je spasiti Milu (Milana) od zatvora i progona, a nije.

Nije Naglić zaštitio nikoga iz obitelji Grospić pod čijim krovom je često boravio i bio prijateljski ugošćen. Nakon tri mjeseca provedenih u gospičkom zatvoru u kojem je u isto vrijeme bio zatvoren njegov otac Pajo i sestre Ankica i Vera, pušten je na uvjetnu slobodu. Morao se svakog dana javiti skojevcu **Ivi Marasu**, koji je imao ured u dvorišnoj zgradici preko puta gospičkog kina. Tu su ga rasporedili na obvezu radnih akcija, kao vezanje snoplja žetelicama, rad na pojedinim srušenim zgradama, po kiši i hladnoći, gdje je obolio od galopirajuće upale pluća s krvarenjem. Bolest se ponavljala kroz tri godine, pa se morao ispisati iz škole. Maturirao je s pune 22 godine, za razliku od njegovih kolega, koji su maturirali s 19 godina života.

(nastavit će se)

Obiteljska kuća Paje Grospića

NASTANAK ORGANIZACIJE «TIHO» 1957. GODINE

Nedavno predstavljanje knjige dr. **Andelka Mijatovića** "BRUNO BUŠIĆ, prilog istraživanju života i djelovanja (1939.-1978.)" stavilo je na dnevni red pitanje nastanka TAJNE ORGANIZACIJE HRVATSKE INTELIGENCIJE, skraćeno nazvane "TIHO", koja je godine 1957. djelovala u širokobriješkoj i imotskoj gimnaziji.

Jedan od djelatnijih članova u toj organizaciji, čiji je cilj bio demokratska i posve nezavisna hrvatska država, bio je i pok. **Bruno Bušić**. Zbog članstva u toj organizaciji bili su kažnjeni trajnim isključenjem iz svih srednjih škola, bez prava na polaganje privatnoga razrednog ispita **Mate Babić, Bruno Bušić, Kruno Galić** i pisac ovih redaka, koji je uz to godine 1959. bio prekršajno kažnen s mjesec dana zatvora i izrečena mu je zaštитna mjera upućivanja u određeno mjesto na boravak u trajanju od dvije godine, što je proveo u koncentracijskom logoru na Sv. Grguru. Privremenim isključenjem iz svih srednjih škola, bez prava polaganja privatnoga razrednog ispita bili su kažnjeni **Andrija Biočić, Florijan Galić i Miro Grizelj**.

Na predstavljanju spomenute knjige dr. Mijatovića moglo se zaključiti, da je organizaciju TIHOinicirala UDBA, koristeći naivnost i zanos hrvatske mladeži, a jedan predstavljač je izričito rekao, da ju je osnovala UDBA. Budući da u dijelu hrvatske javnosti vlada pogubno mišljenje, da je i sve ostale pokušaje otpora hrvatskoga naroda Jugoslaviji i komunizmu inicirala pa čak i organizirala UDBA, kako bi mogla provoditi represiju nad hrvatskim narodom i opravdati svrhu svoga postojanja, to ispada da hrvatski narod ništa nije poduzimao za svoje oslobođenje. Zato je potrebno utvrditi, kada je osnovana organizacija TIHO, tko ju je osnovao i tko je njezin idejni začetnik.

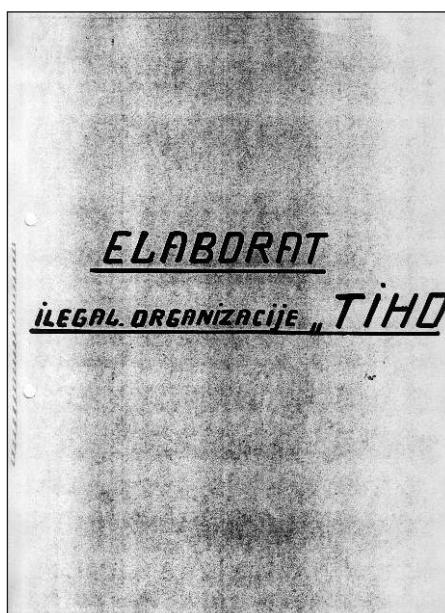
Najiscrpniye odgovore na postavljena pitanja daje nam **Radoslav Marić**, vodeća osoba u organizaciji "TIHO", godine 1957. đak 7. razreda gimnazije u Širokomu Brijegu. Na preslušanju pred mostarskom UDB-om 9. lipnja 1957. izjavio je, da je 27. siječnja 1957., dakle za vrijeme zimskoga školskog odmora, potaknut slučajno nađenim letkom na ruskom jeziku kojim se ruske žene pozivaju na organiziranu borbu protiv komunizma, otiašao k prijatelju Kruni Galiću iz Gorice, općina

Piše:

Ivan GABELICA

Grude, inače đaku 7. razreda gimnazije u Imotskom, a s kojim je i prije razgovarao o nepovoljnem položaju Hrvata u Jugoslaviji, o hrvatskoj državnoj nezavisnosti, o potiskivanju hrvatskoga jezika u Bosni i Hercegovini odnosno, kolokvijalno rečeno, Boranićeva pravopisa i sl. i da su se tom zgodom dogovorili, da osnuju Tajnu organizaciju hrvatske inteligencije, skraćeno nazvanu "TIHO", s tim da Galić radi na njezinu organiziranju među đacima u Imotskom, a Marić će u Širokomu Brijegu.

Te tvrdnje Marić ponavlja i u svojoj au-

tobiografskoj knjizi "Moja polnoćka", izšloj 2006., što znači da je i prva izjava istinita i da nije dana pod prisilom. Ovaj dogovor s Marićem je dr. Mijatoviću, kako to piše na str. 31., bilj. 59., njegove naprijed navedene knjige, potvrđio 5. svibnja 2002. godine Kruno Galić. U razgovoru sa mnjom 1. lipnja 2010. Galić nije ulazio u pojedinosti osnivanja organizacije "TIHO", ali je odlučno izjavio da je nije osnovala UDBA. S ovim tvrdnjama su podpuno u skladu izjave nekih članova organizacije "TIHO" i dokumenti UDBE.

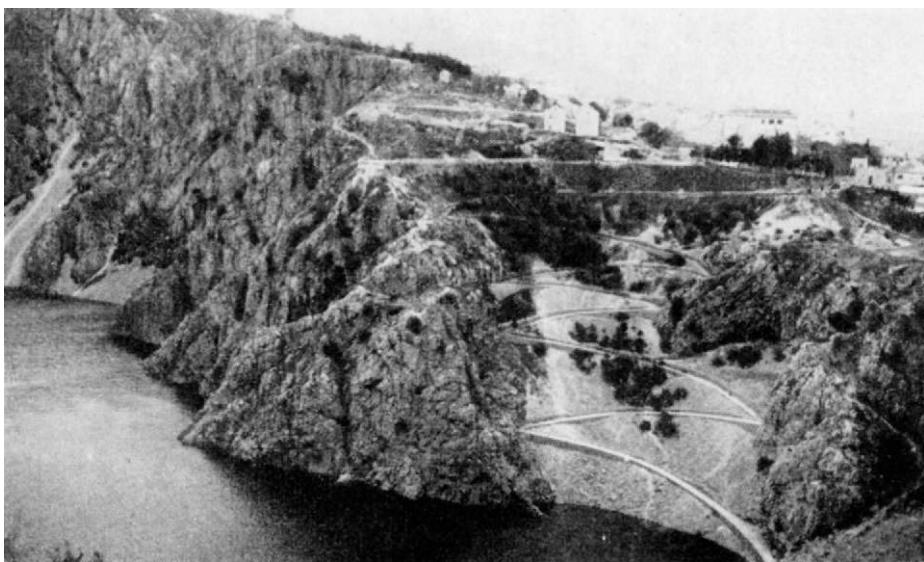
Andrija Biočić je na ispitivanju pred SUP-om Makarska - Ispostava Imotski 6. lipnja 1957. izjavio: «Ne mogu se sada sjetiti točno, ali mislim da je to bilo u

prvom ili drugom mjesecu ove godine za vrijeme velikog odmora u školi pozvao me je moj kolega iz istog razreda GALIĆ KRUNO iz Gorice, kotar Mostar, da pođem s njim u nužnik,..., i tom prilikom mi je rekao, da postoji neka organizacija,... i obzirom, da sam ja primjeran đak, da bi bilo dobro da prisustvujem (vjerojatno pogrešno umjesto: pristupim - op. I. G.) toj organizaciji. (...) Ovom prilikom ja se nisam izjasnio da ću pristupiti u tu organizaciju, obzirom, da nisam znao kakova je ta organizacija, ali da ćemo vidjeti.». To isto je izjavio i na ispitivanju pred SUP-om Makarska 11. svibnja 1959. godine.

Još konkretniji bio je Bruno Bušić, koji je na ispitivanju pred SUP-om Makarska - Ispostava Imotski, nezavisno od Biočića, 6. lipnja 1957. rekao: «U jednom razgovoru poslije zimskih praznika Galić mi je govorio o svom školskom prijatelju MARIĆU, kao i o tome, da mu je ovaj govorio o postojanju ilegalne organizacije "TIHO", koju navodno predvodi jedan doktor u Zagrebu pod imenom UTO PONY. Galić mi je kako se sjećam tom prilikom rekao, da taj doktor izrađuje statut i kada ga od Marića dobije, da će mi ga pokazati».

Dr. UTO PONY je konspirativno ime, koje je Marić, prema vlastitomu priznanju, sâm sebi dao, kako bi cijela stvar pred članstvom izgledala što ozbiljnije. Mirko Tomasović, bivši đak sjemeništa u Splitu, došao je početkom veljače 1957. u gimnaziju u Širokomu Brijegu. Kratko vrijeme po dolasku prešao je stanovati u istoga stanodavca, u kojega je stanovao i Marić. Ubrzo su se zbljžili. Tomasović je bio jedan od istaknutijih članova organizacije "TIHO" i sigurno u to vrijeme najnaobraženiji član organizacije. U razgovoru sa mnjom, 5. lipnja ove godine, rekao mi je, da je za organizaciju "TIHO" prvi put čuo od Radoslava Marića.

U elaboratu UDBE iz Makarske, pisanim 10. listopada 1957., stoji: «Početkom 1957. godine došlo je do formiranja ilegalne organizacije TIHO (Tajna organizacija hrvatske inteligencije) među srednjoškolskom omladinom gimnazije u Lištici (naziv za Široki Brijeg u vrijeme komunističke Jugoslavije - op. I. G.) i Imotskome. Inspiraciju za formiranje ove organizacije dao je MARIĆ RADOSLAV ..., tada đak VII. razreda gimnazije u Liš-

Imotski nakon Drugoga svjetskog rata

tici, a u tomu je dobio svestranu podršku od GALIĆA KRUNE ..., tada đaka VII. razreda gimnazije u Imotskome. Dakle, radom Marića i Galića formirana je ilegalna organizacija u Lištici i Imotskome, s tim što je Galić dobio zaduženje da rukovodi - oformi organizaciju u Imotskome, a Marić u Lištici.

Još iscrpniji je o početcima organizacije "TIHO" elaborat mostarske UDBE, pisan nešto ranije, u kojemu se kaže: «U februaru o. g. dobili smo depešu od UDBE za Split u kojoj su nas obavijestili da raspolažu sa podacima o postojanju organizacije TIHO u gimnaziji na Lištici. Odmah nakon nekoliko dana došli su kod nas, jedan službenik UDBE za Split i njihov saradnik "Voda", a preko kojega su oni i doznali ove podatke. Na sastanku u ovom Odjelenju, saradnik nam je dao detaljna obavještenja o postojanju ove organizacije među đacima na Lištici i u Imotskom. Organizacija je tek tada bila u začetku svoga formiranja i tek je bilo nekoliko njih koji su radili na okupljanju hrvatske klerikalne omladine. Već tada se znalo da je inicijator ove organizacije Marić Radoslav, đak VII. razreda gimnazije na Lištici, a da su mu najблиži saradnici Tomasović Mirko i Dragičević Miljenko, đaci VIII. razreda lištičke gimnazije. Još prije toga Marić se poznavao sa Galić Krunom, rodom iz Gorice - Grude, đak VII. razreda gimnazije u Imotskom. U samim počecima svoje zamisli, Marić je razgovarao sa Galić Krunom o problemima hrvatske nacije, pravopisa, stipendiranja, kao i opšte političke situacije kod nas i u svijetu. Često su slušali i komentarisali vijesti Radio-Madrida i nakon toga slagali se u ocjenama svih tih

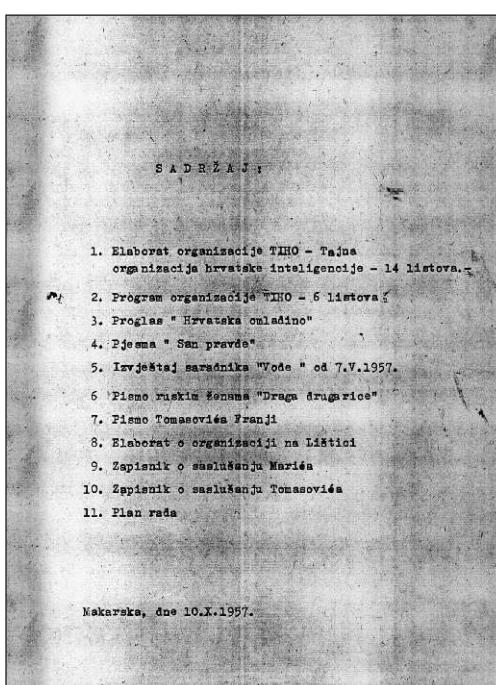
događaja i momenata, pa su prešli na konkretnije razgovore i u tom predložili da se formira organizacija koja bi, kako je to utvrđeno na sastanku Galića i Marića, nosila naziv TIHO (Tajna organizacija hrvatske inteligencije»).

Ovi elaborati makarske i mostarske UDBE sadrže njihovo znanje o organizaciji "TIHO" do jeseni 1957., pisani su za unutarnje potrebe te službe i sigurno su vjerodostojni, tim više što su u skladu s izjavama samih pokretača organizacije i nekoliko njezinih vrlo uglednih članova, s tim da je mostarska UDBA vijest o orga-

nizacije "TIHO" bili Radoslav Marić i Kruno Galić. Oni su se o njezinu osnivanju dogovorili i dali joj ime na sastanku 27. siječnja 1957. u Gorici, općina Grude. Na taj korak nije ih trebao potaknuti misteriozni letak, o kojem govori Marić, jer su mu prethodila značajna zbivanja u imotskoj i širokobriješkoj gimnaziji i krupni politički događaji u svijetu. Uspomena na Nezavisnu Državu Hrvatsku bila je i te kako živa, svijest o velikosrpskim i jugokomunističkim zločinima nad hrvatskim narodom bila je duboko urezana u misli i srca mnogih đaka, a u razredu su se danomice vodile rasprave o razlikama između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika, đaci su reagirali na svaku izgovorenju srpsku riječ, ističući da je hrvatska književnost daleko kvalitetnija od srpske i pitajući se zašto srpsku uopće treba učiti i sl. Raspravljaljalo se o nepovoljnem položaju hrvatskoga naroda u Jugoslaviji. Mađarska revolucija iz mjeseca listopada 1956., koja je kod većine ispravno shvaćena kao borba mađarskoga naroda za slobodu i državnu nezavisnost, kod mnogih je podigla borbeno raspoloženje te su bili spremni, po uzoru na njih, boriti se za slobodu hrvatskoga naroda i za hrvatsku državnu nezavisnost.

To raspoloženje bilo je sadržano u dvije parole, koje je Bruno zapisao na koricama nekoga notesića: "Živjela slobodna Hrvatska! Živjela mađarska revolucija!" Ali kada bi i bilo točno, da je neposredni povod osnivanju organizacije "TIHO" bio letak, kojim se pozivaju ruske žene na borbu protiv komunizma, to još ne znači, da je iza svega toga stajala UDBA. Taj letak je, kako piše Marić u knjizi "Moja polnoćka", pronašao njegov nepismeni ili polupismeni otac nekoliko kilometara daleko od svoje kuće, kako ga vjetar nosi po putu. Ako je taj letak bacila UDBA, što ničim nije dokazano, zar je ona mogla predvidjeti da će ga pronaći nepismeni ili polupismeni seljak, koji će ga dati svomu sinu, kojega će to potaknuti da osnuje ilegalnu organizaciju? UDBA to nije mogla predvidjeti. Postojalo je mnoštvo drugih mogućnosti, da Marić, otac i sin, postupe s tim letkom. Zato je dovođenje UDBE u uzročnu vezu s osnivanjem organizacije "TIHO" posredstvom tога letka puka fantazija.

Ali tvrdi se, da je nekadašnji udbaš u Ljubuškom Mirko Grgić izjavio, da je UDBA i uz pomč Frane Peškure osnovala ustaško-terorističku organizaciju u Ši-

nizaciji "TIHO" mogla dobiti u mjesecu ožujku a ne u veljači godine 1957. Razlozi za ovu tvrdnju navest će se kasnije.

Dakle, iz navedenih dokaza nedvojbeno proizlazi, da su pokretači i osnivači

rokomu Brijegu i ustašku organizaciju u Imotskomu i da su isključeni đaci imotske gimnazije u žalbi protiv rješenja o isključenju iznijeli, da je do osnivanja organizacije "TIHO" došlo na prijedlog Frane Peškure. Ako su ove tvrdnje istinite, onda priča o uplenosti UDBE u osnivanje organizacije "TIHO" postaje ozbiljnija, jer je Frane Peškura zaista bio odprije UDBIN suradnik pod kodnim imenom "Voda". Zato se je s tim tvrdnjama potrebno potanko pozabaviti.

U polemici hercegovačkih udbaša **Jerka Bradvice** i Mirka Grgića, začinjenoj međusobnim uvredama i optužbama, kojima jedan drugomu predbacuju da su radili protiv hrvatskoga naroda, Mirko Grgić je, prema knjizi **Bože Vukušića** "Tajni rat UDBE protiv hrvatskoga naroda" (Zagreb, 2002.), izjavio, da je analizirajući dossiere raznih osoba »došao do uvjerenja da je UDBA BiH, u Širokom Brijegu, preko UDBINOOG suradnika "Mate" tj. Pavlak Ante i Peškura Franje osnovala ustaško-terorističku organizaciju u Širokomu Brijegu i ustašku organizaciju u Imotskom. (...) Ove dvije organizacije "TIHO" i imotski "HOP" su jednu polovicu svojih članova izgubili izricanjem kazne zatvora, a druga polovica je podvrgnuta vrbovkama...»

Ove Grgićeve tvrdnje su neistinite. On kaže, da je to njegovo uvjerenje, dakle njegov sud, dobiven analizom dossiera. Načelno gledano, kao i svaki, tako i taj sud, za koji Grgić ne nudi nikakve dokaze, može biti istinit ili neistinit. **Ante Pavlak** je maturirao u Imotskomu u lipnju 1956. i, koliko je poznato iz dostupnih dokumenata, nikada se više nije navraćao i dulje zadržavao u Imotskom, pa tu nije mogao ni sudjelovati u osnivanju ilegalne organizacije 1957.godine. Nije poznato, da je ikada dolazio i zadržavao se te godine u Širokomu Brijegu. U Imotskomu su u ono vrijeme djelovale samo dvije ilegalne organizacije: godine 1957. "TIHO" i 1958./59. Hrvatska revolucionarna mladež ("HRM"), a "HOP" u doba jugokomunizma tu nikada nije postojao, niti je tko zbog sudjelovanja u HOP-u bio osuđen. Ni u Širokomu Brijegu ni u Imotskomu nitko nije bio suđen zbog sudjelovanja u organizaciji "TIHO". Samo je pisac ovih redaka, kao što je već rečeno, u prekršajnom postupku bio kažnjen s mjesec dana zatvora i upućivanjem dvije godine u koncentracijski logor na Sv. Grguru. Kako proizlazi iz elaborata i mostarske i makarske UDBE, članove organizacije

NARODNI ODBOR KOTARA MAKARSKA
ISPOSTAVA UNUTRASNIH POSLOVA
I M O T S K I
Br.str.pov. 70/56
Imotski, dne 1.VI/56g.

ODJELU UNUTRAŠNJIH POSLOVA KOTARA
DRŽAVNA BEZBEDIĆNOST

MAKARSKA

U prilogu akta dostavljamo Vam prijepis slobodnog odgovora jednog đaka iz imotske gimnazije, koje je dao pismenim putem na postavljena pitanja u zadatu. Provjeravanjem došlo se do osovine sumje da bi to mogao biti BUŠIĆ BRUNO sin Josipa, iz Vinjana Donjih, učenik VII. razreda gimnazije. Osim ove zadaće odgovora ima ih još nekoliko negativnih, ali ova naročito srši, pa je dostavljamo Vama na uvid.

Po ovom slučaju, a tako i iz niz drugih momenata dade se zaključiti da neprijatelj ima priličnog utjecaja na gimnaziju u Imotskom. Taj problem se naročito zapaža u višim razredima. ~~gimnazijom~~ na ovu činjenicu mi smo odlučili prikupiti sve osnovne podatke i napraviti plan za aktivnu razradu.

Smrt fašizmu - Sloboda narodu!

Šef Ispostave:
(Soban Ivan)

"TIHO" nisu izvodili pred sud, jer bi im time dali velik publicitet, što bi bilo štetno za jugoslavensku vanjsku politiku. Ali su zato članovi organizacije u Imotskomu kažnjeni drastičnim stegovnim kaznama - četvorica čak trajnim isključenjem iz svih srednjih škola, bez prava na polaganje privatnoga razrednog ispita. Dakle, ovako neistinite tvrdnje Mirka Grgića nisu nikakav dokaz o umiješanosti UDBE u osnivanje organizacije "TIHO".

Nije istina, da su isključeni đaci imotske gimnazije u žalbi protiv rješenja o isključenju tvrdili, da je do osnivanja organizacije "TIHO" došlo na prijedlog Frane Peškure. U žalbi se tvrdi, da ih je Peškura vrbovao, da uđu u tu organizaciju, a oni su to odbili, izmotavajući se na razne načine. Ali tvrdnje iznesene u žalbi, koju je za isključene učenike kao opuno-moćenik sastavljao **Ante Jerković**, odvjetnik u Imotskomu, ne mogu biti dokaz za istinitost činjeničnoga stanja, iznesenog u njoj. Svrha je žalbe u konkretnom slučaju bila oslobođiti učenike od kazne ili ublažiti im kaznu. Zato je odvjetnik Jerković u žalbi iznosio posve drugačije činjenično stanje nego što je u stvari bilo. To je podpuno u skladu s pravilima struke: šutjeti o svemu što može škoditi obrani i iznositi sve što joj može koristiti, s tim da se na nemoralan način ne oštećuju interesi trećih.

Šutjeti o onomu što si učinio nije kukačluk nego posve legitiman, normalan i

moralan način obrane. Da je i u ovoj žalbi tako postupljeno, dovoljno je navesti dva primjera. U žalbi se, naime, navodi, da sam, pročitavši odlomak Hebrangova pisma o Jasenovcu, bacio knjigu i revoltirano uzviknuo: "Jesu bili razbojnici", misleći na ustaše. Tko me poznaje, znade da u životu nikada tako nešto nisam izjavio, jer o ustašama imam posve drugačije mišljenje. Obrazlažući naš izostanak iz škole 10. travnja 1957., odvjetnik Jerković u žalbi tvrdi, da nismo izostali zbog obilježavanja dana uspostave Nezavisne Države Hrvatske nego zbog izbjegavanja nastave engleskoga jezika, za koji se nismo spremili. Ali mi smo bili među najboljim učenicima u razredu, a pogotovo je Mate Babić bio odličan u učenju stranih jezika, pa je očito tvrdnja u žalbi neistinita. Kao član organizacije "TIHO" odgovorno mogu tvrditi, da Peškura nikoga od nas u Imotskomu nije vrbovao u članstvo te organizacije. No, u žalbi smo to tvrdili, jer smo u to vrijeme već znali, da je on suradnik UDBE i da mu se ništa neće dogoditi, a prilikom ispitivanja pred SUP-om 6. lipnja 1957. izbjegavali smo spomenuti njegovo ime.

Dakle, kada bi i bilo točno (što nije), da se u našoj žalbi tvrdi, da je do osnivanja organizacije "TIHO" došlo na prijedlog Frane Peškure, to ne bi bio dokaz za istinitost te tvrdnje.

Ako nije bio ni inicijator ni osnivač organizacije "TIHO", Frane Peškura je ipak

u njoj odigrao zlokobnu ulogu. Kao UDB-in suradnik "Voda" ubačen je godine 1955. i 1956. u splitsko sjemenište. Tu je oko sebe okupljao sjemeništarce, šireći među njima hrvatsku i protujugoslavensku promidžbu. Mnogi su mu sjemeništarci vjerovali, videći u njemu iskrenoga hrvatskog rodoljuba, a on je svojom djelatnošću doprinio zatvaranju splitskoga sjemeništa. U misiji špijuniranja 1957. došao je u širokobriješku gimnaziju, u kojoj se je tada školovalo 19 bivših sjemeništaraca. Tu ga je 4. ožujka 1957. primio Mirko Tomasović, s kojim je u istoj sobi sprevavao, vjerujući da je častan čovjek. Tada je Tomasović rekao Mariću, da može s Peškurom o svemu slobodno razgovarati. Tom zgodom mu je Marić dao najosnovnije podatke o postojanju organizacije "TIHO" u Širokomu Brijegu i u Imotskomu. Koncem ožujka Peškura je opet došao u Široki Brijeg i Marić mu je dao ovaj put podrobnije podatke o organizaciji, uključujući i imena njezinih članova.

Zato tvrdim, da je UDBA u Mostaru mogla saznati za postojanje organizacije tek u ožujku, a ne u veljači 1957., kako piše u njezinu elaboratu. To potvrđuje i dopis Ispostave unutarnjih poslova Imotski pisan UDBI u Makarskoj 22. ožujka 1957., u kojem stoji: «Prošlog tjedna kod nas u Ispostavu došli su drugovi iz SUP-a Mostar – drug Lovro Kovačević, Granić i šef otsjeka Državne bezbjednosti i to po zadatku da proanaliziraju držanje pojedinih đaka rodom sa njihova područja, a isti pohađaju gimnaziju u Imotskom. Ovom prigodom istakli su kako kod njih postoji jedna ustaška organizacija, a član iste da je i GALIĆ KRUNO, iz Gorice, učenik VIII. razreda u Imotskom. Ovaj da je prid njihovim saradnikom izjavio kako uz njega ima još oko 20 omladinaca».

U tom dopisu od imotskih gimnazijalaca spominju se još samo **Ante Rebić** i Bruno Bušić, ali ne u smislu da bi bili članovi organizacije. Rebić to nije nikada ni bio. Vidi se, da UDBA tada još ne zna da postoji organizacija "TIHO" u Širokomu. Ona samo sumnja da bi mogla postojati. No, da je UDBA Mostar nešto o tomu znala u mjesecu veljači 1957., sigurno ne bi čekala da prođe polovica mjeseca ožujka, da o tomu izvijesti kolege u Imotskomu.

Ali, Peškura je i dalje rovario. Prikupljao je podatke, a između 4. i 6. svibnja 1957. doveli su ga Marić, Tomasović i Dragičević u Imotski gdje je upoznao tamošnje članove organizacije i tek tada je

dobio podpunu sliku o organizaciji "TIHO". Naravno, o svemu tomu je redovito izvješćivao UDBU, koja nas je 6. lipnja 1957. u Imotskomu, a dva dana kasnije u Širokomu Brijegu privela na ispitivanje.

Međutim, organizacija nije podpuno stvorena, dok nije donijela svoj ustav (statut) ili program. Organizacija "TIHO" nije imala ustav, ali je imala program. Tko je sastavljaо program organizacije "TIHO", bitno je sudjelovaо u njezinu organiziranju.

Marić i Tomasović na ispitivanju pred mostarskom UDBOM u lipnju 1957. jednoglasno tvrde, da je predložak programa u mjesecu travnju te godine sastavljaо Marić, pa su o tomu raspravljali te mijenjali i dopunjavalni ono što nije bilo dobro. Dakle, program je zajedničko djelo Marića i Tomasovića. U njemu se vide razni utjecaji, kao na pr. Radio Madrida i Ustaških načela. Nesporno je, da su oni u svoga stana davca **Stipice Galića** često slušali Radio Madrid. Iz njegovih su emisija, između ostalog, preuzeli i naziv buduće hrvatske države: Slobodna Država Hrvatska. Tri su točke gotovo doslovno prepisane iz Ustaških načela. Intelektualna razina programa organizacije "TIHO" vrlo je solidna. Na moje pitanje u razgovoru 5. lipnja ove godine, jesu li u vrijeme pisanja tog programa poznavali Ustaška načela, Tomasović mi je odgovorio, da se ne sjeća, ali da je on tada imao "Plodove srca i uma" dr. **Mate Ujevića**. A u toj knjizi se na str. 618.-620. nalaze ta Načela. Odatle su neke njihove točke Marić i Tomasović mogli preuzeti u program organizacije "TIHO". To je dokaz, da su zaista oni, a ne netko drugi pisci tog programa.

Dakle, organizacija "TIHO" je djelo isključivo đaka širokobriješke i imotske gimnazije. Nije mi poznat ni jedan dokaz, koji bi se protivio takvomu zaključku. Zato ih se ne smije promatrati kao žrtve UDBINE manipulacije nego kao mlade hrvatske idealiste, koji su već onda bili spremni boriti se za hrvatsku državnu nezavisnost. Ovaj sud o njima ne smije ni najmanje obezvrijediti činjenica, što ih je UDBA brzo odkrila i prekinula u radu. Bili su mladi i neiskusni u ilegalnoj djelatnosti. Oni su znak otpora jugoslavenskoj komunističkoj vladavini. •

KAJI PEREKOVIC

*Tebe, što si domu svoje srce dala,
Poklonila suze, bol i patnje duge,
Odnijele su zvijezde na put dug i dalek,
Budi čuvan roda, ljubi svoje ljudе.*

*Hrvatska je, Kajo, u suzama stala,
Zašutješe trenom svi grobovi naši,
Oni što su pali i svoj život dali
U stavu su mirnom.*

*A i ti si nekoć med' živuće ljudе,
Kao zvijezda naša prkositi znala,
Stijeg hrvatski dizat, za sreću rodne grude,
Širila si vjeru, do najvišeg vala.*

*Nek' Te ove suze isprate bez jala,
A Hrvatska Tvoja umirati ne će,
Još nas ima, kao rijeka koja teče,
Za Hrvatsku svoju Ti si život dala.*

*Za sve Tvoje boli, patnje, a i suze,
Tebi, Kajo, hvala!*

Bruno ZORIĆ

KUDA NAS VODE?

*Magla je prekrila njive,
planine i mala sela
ostavljujuć tragove sive
na grudu je našu sjela.*

*Kuda nas slijepci vode
osluškujuć tuđe riječi?
Istina prava bode
al' njom se rana liječi.*

Višnja SEVER

26. TRAVANJ 1944. – PRVI DAN HOLOKAUSTA MEĐIMURSKIH ŽIDOVA

«Židovi u Međimurju», naslov je knjige tiskane u Čakovcu 2006. godine. Uredio ju je **Vladimir Kalšan**, a nakladnik je Muzej Međimurja Čakovec. U knjizi se govori o vremenu dolaska Židova u Čakovec u 18. stoljeću i njihovu napuštanju Međimurja tijekom 19. i 20. st. Iznose se i činjenice o holokaustu Židova iz Čakovca i Međimurja, što su ga počinili Mađari u proljeće 1944. godine. Ovo pišem jer se u našim medijima uz tu temu uopće ne spominje činjenica, da su Židove iz Međimurja zatočili i u nacističke logore izručili Mađari. Ljaga, dakle, ostaje na Hrvatima.

Na zemljovidu Europe iz vremena Drugoga svjetskog rata, može se vidjeti da su u svim područjima Europe kojima su dominirali Nijemci, osnovani koncentracijski logori. Ne znam je li u Europi običaj, susjeda na čijem su teritoriju u vrijeme Drugoga svjetskog rata osnivani logori nazvati genocidnim, a pritom zaboraviti na vlastiti udio u tom ponašanju. Izgleda da je to kod Srba običaj, a i nedavno je jedan srpski predsjednik tražio od svijeta da se Hrvati proglose počiniteljima genocida u Drugome svjetskom ratu, pri čemu je spominjao 700.000 žrtava samo u Jasenovcu.

Gospoda **Ljubica Štefan** koja je u travnju 1993. primila u Yad Vashemu u Jeruzalemu povelju i medalju pravednika među narodima, u svojoj knjizi *Istinom i činjenicama za Hrvatsku* na str. 53. navodi: «U knjizi **Jaše Romana**, izašloj u nakladi Saveza jevrejskih općina Jugoslavije 1980. stoji: "U izvještaju **Turnera**, koji je dostavio 29. augusta 1942. zapovjedniku Jugostoka Lero /Löhru/ se navodi: 'Srbijska je jedina zamlja u kojoj je rešeno pitanje Jevreja i Cigana'. Predsjednik Jevrejske općine Beograd Jaša Almuli piše 1989. godine da je još prije toga 'Vrhovni šef službe bezbednosti Schäfer konstatošao da je Beograd jedini veći grad Europe očišćen od Jevreja, da je postao *Judenfrei!*'".»

Za djelomičnu spoznaju toga što je holokaust bio u stvarnosti, naveo bih neke činjenice koje se spominju u knjizi "Židovi u Međimurju".

Piše:

Dragutin ŠELA

«U nacističkoj Njemačkoj već je u Zagronu od 7.1.1933. u paragrafu o očuvanju čistoće arijske rase određeno "isključenje svih nearijevaca iz javne službe, svih javnih i kult. poziva /ligečnici, pisci, slikari/ i svih škola i univerziteta". Sedam godina kasnije Skupština Kraljevine Jugoslavije 5. listopada 1940. donosi dvije uredbe kojima se poništava ravnopravnost Židova. Te uredbe, prma ovoj knjizi (inače su objavljene u službenom listu Kraljevine Jugoslavije) glase:

«1. Uredba o merama koje se odnose na

Jevreje u pogledu obavljanja radnja s predmetima ljudske ishrane. Tom je uredbom praktički zabranjen rad svih veletgovina živežnim namirnicama kojima su vlasnici i suvlasnici bili Židovi.

2. Uredba o upisu lica jevrejskog potekla za učenike Univerziteta, visokih škola u rangu Univerziteta, viših, srednjih učiteljskih i drugih stručnih škola. Tom je uredbom uveden "numerus clausus", što je značilo da se broj židovskih učenika i studenata mora svesti na postotak židovskog stanovništva u ukupnom stanovništvu.»

Kao što je poznato, nakon pristupa Jugoslavije Trojnom paktu (Beč, 25. ožujka

1941.), skupina jugoslavenskih časnika u britanskoj službi izvršila je u noći između 26. i 27. ožujka 1941. državni udar. Nakon toga je Njemačka 6. travnja 1941. bez najave rata napala Jugoslaviju. U Travanjskome su ratu sudjelovale i druge saveznice Osovine, među njima i Mađarska. Mađarska je priznala Nezavisnu Državu Hrvatsku (naknadno tvrdeći da to priznanje vrijedi već od 10. travnja 1941.), ali je mađarska vojska ipak ušla u Međimurje 16. travnja 1941., devet dana nakon što su u to područje prodrle njemačke postrojbe.

U knjizi se opisuje kako je vlada **Miklosa Kállaya** (9. ožujka 1942. - 21. ožujka 1944.) pooštira zakonske propise glede Židova. Ipak, zakonski tretman Židova i

tada je bio blaži od onoga u NDH. Zato je veliki broj Židova iz Hrvatske, osobito krajem 1941. i početkom 1942. godine, bježao u Međimurje i dalje u unutrašnjost Mađarske. Mađarska vlada nije im davala politički azil, već su bili prisiljeni skrивati se i na razne načine pribavljati, često puta i lažne, dokumente kojima su dokazivali svoju zavičajnost u Mađarskoj. Dana 19. rujna 1941. mađarsko Ministarstvo vojske izdalo je naredbu kojom se propisuje da Židovi ne mogu biti pripadnici regularnih vojnih jedinica, već će se pozivati u sastav pomoćnih, odnosno radnih postrojbi mađarske vojske. Ta je naredba 20. studenoga 1942. godine dopunjena Ured-

bom M. E. 4250/1943, poznatom kao "Dopuna zakona o narodnoj obrani", koja je određivala prisilnu mobilizaciju u radne jedinice za potrebe mađarske vojske. Tom dopunom Židovi kao "pripadnici niže rase i nepouzdane osobe" nisu mogli služiti u mađarskoj vojsci niti u sastavu pomoćnih postrojbi. Za njih se propisuje "radna služba" u koju su pozvani muškarci od 21 do 48 godina starosti. Židovi su bili izdvojeni u posebne "židovske radne čete", a svaka je brojila 250 osoba. Oni su u tim četama bili podvrgnuti zvijerskim zlostavljanjima, gladovanjima i ubijanjima. Veliki je broj mlađih Židova iz Međimurja na temelju ove uredbe bio odveden u razne radne logore u kojima su obavljali najteže fizičke poslove. Progoni Židova kulminirali su u vrijeme vlade **Döme Sztojaya** (21. ožujka - 29. kolovoza 1944.) i **Ferencza Sallasyja** (15. listopada 1944. - ožujak 1945.) Tada su, naime, poništena sva izuzeća u vezi "Židovskog zakona" koja su donijele ranije vlade.

Svi mađarski zakoni vrijedili su u Međimurju nakon uvođenja civilne uprave krajem kolovoza 1941. godine. Uvođenje mađarskih zakona u Međimurju, kao i u ostalim mađarskim "južnim krajevima", potvrđio je mađarski parlament 16. prosinca 1941. godine, u vrijeme vlade **Laszla Bardossya**.

Rano ujutro 26. travnja 1944. godine u Čakovcu i Međimurju osvanuli su plakati u kojima se Židovima zabranjuje napuštanje stanova i svaki dodir s arijevcima. Bio je to prvi korak u provedbi masovne deportacije. Na današnjem Kvaternikovu trgu 26. travnja bili su postrojeni, s jedne strane trga čakovečki građani članovi PAZ-a (Protuavionska zaštita), a s druge strane 800 mađarskih oružnika, upravo pristiglih u Čakovec iz žandarmerijske škole u Szombathelyu. Potom je ustrojen veći broj povjerenstava sastavljenih od oružnika, mađarskih činovnika i čakovečkih petokolonaša. Ova su povjerenstva raspoređena po ulicama i mjestima, obilazile židovske kuće i stanove. Zadaća im je bila, dok su žandari odvodili Židove u sinagogu ili u zgradu Pučke škole u Čakovcu, napraviti popis cijelokupne zatečene imovine. Čitava je ta akcija u Međimurju trajala dva dana i dvije noći. Članovi komisija koje su obavljale popise ži-

dovske imovine koristili su priliku i pokrali mnoge vrijedne predmete, umjetnička djela, nakit i novac. Kako je to postala općepoznata činjenica, vlasti su naredile izradu novih popisa. Krađe su se prilikom popisa svaki put ponavljale, te je inventarizacija židovske imovine obavljana nekoliko puta. Prema procjeni Židovske bogoštovne općine Čakovec vrijednost tada opljačkane židovske imovine iznosila je preko 40 milijuna predratnih dinara.

Na sabirnim mjestima zatvoreni su Židovi bili pod jakom žandarmerijskom paskom, bez hrane i vode. Gotovo 450 međimurskih Židova, muškaraca, žena, djece i staraca, 28. travnja odvedeno je u logor u Nagykanizsu. Nekolicina starih i bolesnih umrla je već na putu u Nagykanizsu. Čakovečki su Židovi u Nagykanizsi bili zatvoreni u objektima srednje gospodarske škole. Tu je obavljena selekcija. Žene s djecom i trudnice, te žene iznad 50 godina i muškarce iznad 60 godina odmah su odvojili. Strpali su ih u vagone koji su u Auschwitzu ljudi dovezli izravno u plinske komore. Ostale, za koje su držali da još mogu raditi, strpali su također u vagone za Auschwitz. Neki su umrli tijekom puta, a razvrstavanje je ponovno obavljeno kod dolaska u Auschwitz 21. svibnja. Gotovo svi međimurski Židovi ubijeni su odmah po dolasku u logor. Koliki su bili razmjeri tragedije međimurskih Židova, najbolje govoriti činjenica da je od blizu 800 članova čakovečke Židovske bogoštovne općine, Drugi svjetski rat preživjelo tek njih sedamdesetak. Najveći broj onih koji su uspjeli preživjeti, nakon 1947. godine napustio je Čakovec i odselio se u Izrael.

Dva su povoda zbog kojih pišem o događanjima u Međimurju u vrijeme Drugoga svjetskog rata. Prvi sam već spomenuo: za progon Židova u Međimurju nisu odgovorni Hrvati ni vlast Nezavisne Države Hrvatske. Drugi je povod činjenice da se moja tročlana obitelj 31. srpnja 1941. doselila u Čakovec. Sa Židovima sam tri godine pohađao školu u Čakovcu.

Kapitulacija Jugoslavije zatekla je našu obitelj u Kraljevu, u Šumadiji, kamo smo u kolovozu 1940. zbog premještaja mog oca doselili iz Zagreba. Otac je bio zidar i imao stalno zaposlenje na JDŽ (Jugoslavenske državne željeznice). U travnju mjesecu 1941. njemačka vojna uprava

uspостavljena u Kraljevu, javnim je oglašavanjem plakatima, pozivala došljake koji nisu podrijetlom Srbi, da se vrati u ono područje Jugoslavije odakle potječu, gdje su rođeni. Otac, mama i ja rođeni smo u Međimurju.

U Čakovcu sam prvi put čuo da netko govori mađarski. Moji roditelji, jednakako kao ni ostali Međimurci, nisu znali govoriti mađarski.

Prvog rujna 1941. krenuo sam u treći razred Mađarske građanske škole (niža srednja škola). U odjeljenju A trećeg razreda za dječake, bilo nas je pedesetčetvoro (54). Za razliku od nas učenika koji nismo znali mađarski, naši profesori Mađari nisu znali hrvatski. Nitko! Mađari Međimurje nisu samo okupirali, već su ga i pripojili Mađarskoj. Oni su još od vremena vladanja Sv. Stjepana smatrali i govorili da je granica Drava. Proglasili su mađarske zakone, Međimurce pretvorili u mađarske državljanе i uveli mađarski kao službeni jezik. Mađarski je bio jezik kojim je trebalo govoriti u državnim ustanovama, na pošti, na željeznici i u školi. Iako smo naučili govoriti mađarski, mi Međimurci ipak smo opstali dokraj sa svojim arhaičnim kajkavskim jezikom.

Židovima, učenicima našeg razreda, materinski jezik bio je mađarski. Postali su naši prevoditelji. Prevodili su s mađarskog predavanja profesora, a s hrvatskog naše odgovore. Često su odgovori bili prepravljeni na opće zadovoljstvo. Stvaralo se prijateljstvo koje nije poznavalo razlike, jer svi smo niknuli na tlu Međimurja.

Sjedio sam u klupi s **Grünwaldom**, sиноним **dr. Ilije Grünwalda**, čakovečkog nadrabina. Zvali smo ga "Grinić" i osim što je govorio hebrejski, mađarski, njemački i hrvatski, čitao je i pisao na tim jezicima. Uz to bio je i najbolji učenik u razredu. Nenadmašan! Učenici Židovi u našem razredu bili su: **F. Balkanyi**, braća **Tessler**, **S. Patkay**, **F. Weiss**, **M. Weiss** i **M. Grünwald**. Oni su također odvedeni u logore. Petnaestgodišnjaci! Neki su preživjeli holokaust, ali se nisu vratili u Čakovec. Jedan od malobrojnih preživjelih koji se vratio u Čakovec je gospodin **Branko Lustig**, dobitnik Oskara, a bio je dvanaestgodišnji dječak kad je odveden u logor!

JOŠ NEŠTO O ŠIMI SERDAREVIĆU

U Političkom zatvoreniku br. 33 (1993.) u članku **Marinka Marinovića**, pa evo drugi put u istom časopisu br. 219, str. 36, u članku **prof. Bruna Zorića** spominje se život, patnje, robijanje i smrt našeg sudruga i mučenika **Šimuna Serdarevića**. O njemu su pisali još neki bivši osuđenici. U tim tekstovima se govori relativno dosta sažeto. Opisan je i ocrtan lik tog „junaka iz narodne pjesme potomka uskočke loze Milkovića sa impozantnim brkovima“. Mučenik je to koji je u dva navrata robijao u KPD Lepoglava i Stara Gradiška. Navodeći mu generalije, autori kažu da je bio skroman i dobar kao čovjek, čestit i odvažan, hrabar, dosljedan i snažan. Doda bih da sam ga doživio kao da je od bronce, plečat i mišićav. U svoj neimaštini na robiji znao je pomoći svojim robiškim supatnicima, što sam i doživio.

Šimun Serdarević rođen je, prema presudi, dne 15. prosinca 1912. u Medviđi, kotar Benkovac, od oca Filipa i Majke Lucije Vrkić, zemljoradnik, nepismen, 1945. je prošao Križni put. Uhitila ga je UDB-a dok je orao svoju zemlju. U vremenu između dvije robije 1954. i 1960. rodilo mu se troje djece.

Presudom Okružnoga narodnog suda u Zadru, br. Stup. 47/46 osuđen je na 14 godina lišenja slobode s prisilnim radom, od čega je izdržao 12 godina. Ponovno je par godina po izlasku osuđen od Okružnog suda Gospić osudom br. K. 64/60 od 29. rujna 1960. na 20 godina lišenja slobode s prisilnim radom, što je Vrhovni sud NRH presudom Kž-2247/60 od 25. siječnja 1961. potvrdio.

Dakle, po prvoj presudi izdržao je kaznu od 27. siječnja 1946. do 29. studenoga 1954., a po drugoj od 4. lipnja 1960. do 28. prosinca 1971. Spajanjem dviju presuda izdržao je ukupno 20 godina, 5 mjeseci i 23 dana. Optužen je i osuđen sa još dvojicom. Njemu su pripisali sljedeće:

Piše:

Dr. Augustin FRANIĆ

„što je u veljači 1944. g. dobrovoljno stupio u ustaške formacije, te je kao ustaša:

a) Točno neutvrđenog dana početkom septembra, ili koncem augusta 1944. god. dao izvesti iz kuće cijelu obitelj Dobre Jove iz Perušića prijeteći im se da će ih strijeljati, pa ih postrojio i komandovao „na gotovs“,

Šime Serdarević (1922.-1992.)

b) Dana 20.IX 1944. god. istom Dobre Jovi sa još nekoliko ustaša oplijaćao blago, hranu, robu, posude i drugo,

c) Dana 27. VIII 1944. god. sa još nekoliko ustaša izvršio pljačku kuće Nonković Andjelije i Pupavac Jovana kojom prilikom je opljačvana velika količina hrane, pa je tukao po zatiljku sina Pupavac Jove tako da ovaj od toga i danas boluje.

d) Dana 26. VIII 1944. godine učestvovao u blokadi sela i hapšenju rodoljuba iz Perušića u zaselku Gužić-Pupavac Dobre kojom prilikom je uhapšeno sedam lica od kojih su Gužić Jure i Sarić Petar iz Zemunka ubijeni,

e) Što je dana 11.IX 1944. god. skupa sa Nijemcima i drugim ustašama

učestvovao u akciji na selo Buković, kada je bio ubijen Mimije Bogdan i još 10 rodoljuba.

Tako su optuženi **Vundač**, **Vuksan** i Serdarević za vrijeme rata stupili u naoružane vojničke formacije sastavljene od jugoslavenskih državljan u svrhu pomaganja neprijatelja i zajedničke borbe s njime protiv svoje domovine primajući od neprijatelja oružje i pokoravajući se njegovim naredbama, te su opt. pod 1 i 2 vršili ubojstva, a opt. pod 3 hapšenje, a sva trojica mučenje, uništavanje i pljačku privatne imovine stanovništva Jugoslavije i time počinili zločin iz čl. 3 točka 3 i 4 Zakona o kričnim djelima protiv naroda i države, pa se po istom zakonu uporabom čl. 18 i odluke o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj osuđuju... ”

Kad se temeljito pogleda točke optužbe i osude te prepostavi da su istinite, one su skupne i nedokazane, a njegove krivnje izražene paušalno. Njegova krivnja u svakom slučaju nije takva da bi odrobijao preko 20 godina, a posebna je činjenica, što je dva puta osuđen i izdržavao kaznu za istu stvar. Njegova glavna krivnja je što je pripadao hrvatskim oružanim postojbama, i bio Hrvat do kraja odan svojoj Domovini.

Za vrijeme Domovinskog rata, kada su svi otišli u progonstvo iz njegove rodne Medviđe, ne napušta je, te sa svojom ženom Ikom pogiba na svom kućnom pragu 9. svibnja 1992. od četničkih zrna, premda je u tom vremenu taj dio naše Domovine bio pod nadzorom Ujedinjenih naroda. Međutim oni su bili uglavnom promatrači zločina i tzv. „etičkog čišćenja“.

Na kraju bi želio reći razlog koji me je ponukao da o ovom mučeniku rekнем nekoliko riječi zahvalnosti.

Upoznao sam ga u KPD Lepoglava na radu u tzv. „blokadi“, kad sam s njim i još dvojicom bio određen iskopati dosta duboku septičku jamu. Blokada je bio

prostor izvan kaznioničkog zida, čuvan dobro kaznioničkom stražom, gdje smo gradili stambene zgrade za milicionere koji su čuvali osuđenike.

Tada sam imao između 19 i 20 godina, i bio sam tek doveden na izdržavanje kazne. Nisam znao raditi lopatom i krampom. Ukratko rečeno, bio sam mladić s dubrovačkog Straduna. U zatvoru, a pogotovo u KPD Lepoglava sudario sam se s teškim robijaškim životom. Osim toga, bio sam iscrpljen groznom istragom koju sam preživio u Splitu na UDB-i. Dok sam radio u toj septičkoj jami, kad me zapalo lopatom izbacivati zemlju, svaka bačena lopata vratila bi mi se na glavu, a donekle i mojim supatnicima. Videći tu moju nespretnost i nevoljnu situaciju, Šimun me je odjednom svojom desnom rukom maknuo iza sebe, s riječima: „*Mali, makni se iza mene!*“ te snažnim i brzim lopatanjem izbacio iz jame hrpu zemlje koja je bila ispred mene.

Meni je tada laknuo. Bio sam spašen od prigode da moju nespretnost u lopatanju stražar proglaši sabotažom i svrsta me u neradnike, te pošalje na prijavak («raport») upravitelju, gdje bi me dočekala kazna samice, ili neka još gora nevolja. Taj doživljaj humanosti, plemenitosti i pomoći Šimuna Serdarevića pamti sam kao nezaboravnu lijeput spomenu do današnjih dana. Članak prof. Bruna Zorića potaknuo me je da iznesem spomenuto sjećanje i izreknem „*Laka mu bila hrvatska zemlja!*“ za koju je Šimun Serdarević mučenički potrošio čitav život. Neka ga Gospodin nagradi za sva njegova dobra i žrtve!•

STARICA TEREZA I BLEIBURG

O te, kobne ljudske sudbine...

Tereza je rođena 1924. u Đurđevcu, a njezin muž Tomo Bažulić 1918. godine. Živjeli su zajedno u braku, svega, nepuni mjesec dana.

Tomo se na poziv obukao u domobransku odoru, u vojarni Bjelovar. U njegovoj glavi vrele su još svježe misli na tužni rastanak s mladom ženom, koju

je morao ostaviti doma. Slušao je Terezino jadikovanje:

- Tomo moj, a zakaj si me ostavil?

Patnja njegove duše i strah pred budućnošću vojničkog života učinili su mu se ipak nerazumljivima. To je bila stranica u knjizi njegova života. Poslije vojničke vježbe, borio se po raznim bojištima u Bosni. Tereza i Toma izmjenjuju pisma. Javlja mu Tereza vijest da se pod njezinim srcem javlja srce njihova čeda.

Godina je 1945. Tomo odlazi prema Sloveniji, Bleiburgu. Nikad se više javio nije.

Nailazile su kolone zarobljenika.

Piše:

Slavko ČAMBA

- Čekala sem ga dneve i noći, ali ga dočekala nesem - veli Tereza, a sin Franjo govori:

- Ja svojega oca poznam na slike vojnika!

Tereza potištena, u crno odjevana, prozvana ustaška žena:

- Četrdeserpet godina bila sem neprijatel vu Titove države - govori ona.

Odhranila ih podravska gruda, tješile molitve u crkvi, čuvao ih Bog. Ne samo Terezu nego i tisuće Podravaca, majki, žena, očeva, sinova, u svim mjestima ubilježena imena mučenika na grobljima Podravine.

Od 1990. godine, nakon pada komunizma, iako Tereza sad već nosi na svojim leđima 86. godinu života, ona sa svojom pratiljom, unukom Ivankom, vjerno svake godine redovito hodočasti u Bleiburg. Na grob - kako veli - svoga Tome. A tama u duši ugrožava život, preko boala do Boga, križa Terezina.

*Tvoja je ljubav živa, gliboka
ona je puna nebeskog sjaja.
Tvoja Ti snaga data od Boga
Hrvacka žena, Ti, Mati draga!*

*Tvoje so misli s Tomom vu zraku
još govore povest zeprano.
Tvoj je život svetlost vu mraku
od zlatne niti platno predkano!*

*Bodi nam jaka, suseda Tereza
vu kesno jesen svojeg življenja.
V slobode cvetaj kak bela breza
prešli so cajti - Tvoga trpljenja! •*

BLEIBURG I KRIŽNI PUT 1945. KROZ POTRESNO SVJEDOČENJE BOŽE JELIĆA (IV.)

*Piše:***Ivica KARAMATIĆ**

U Štoku su nas mlatili kao stoku. Nekoliko dana trajalo je pravo mučilište. Ponižavani smo poput životinja. Tek kad smo otrpili svakojaku muku, jad i poniženja, prestali su nas udarati. Mene su bacili u tamnicu u kojoj se nalazio četnik, sav zarastao u bradu. Partizani su ga strašno mučili. Na rukama i nogama je imao okove. Mene su vezali alkem za pod celije. Bio sam tako svezan punih deset dana, nakon čega sam jedne noći upućen na prisilni rad. Mukotrpno sam, bez odmora, danima kopao rovove.

Nas desetoricu jadnika tih je dana posjećivao naš izdajica **Husein Ptica**, rodom iz Ljubuškog. Nije ništa govorio. Podlo nam se osmehivao. U tijeku rata je radio kod Nijemaca, u radnoj jedinici OTE-a (TODT? Op. prir.), koja je proširivala cestu od Mostara do Crnih Lokava, za potrebe rudnika boksita. Rečeni Ptica bio je vozač teretnog auta i s njim sam više puta kamionom, kao njemački vojnik, iz Trebinja putovao posjetiti oca i obitelj na Široki Brig. Husein me upravo zbog toga lako prepoznao u Tuzli i prokazao partizanima. U to vrijeme sam bio vrlo slab, iscrpljen uslijed napornog rada. Hrana je bila jako loša. Čekao sam dan kad će me partizanski zlotvori ubiti, jer su nas svaku noć ubijali te bacali pojedince u rovove, koje smo kopali.

Jutrom smo morali čistiti sobe pobijenih zarobljenika kojih je svakim danom bilo više. Među pobijenima je bilo svećenika, hodža i intelektualaca («gospode»). To smo ustanovali po odjeći koju smo vidjeli kad smo čistili sobe. Partizani su ljude prije strijeljanja dodatno ponižavali, skidajući ih do gola. U sobama smo nalazili dosta dobre hrane, ali su nam je partizani strogo zabranjivali okusiti, premda smo bili gladni kao vukovi. Na kopanju rovova za mrtvace proveo sam više od dva mjeseca.

Trebam nadodati kako su moje preostale kolege u logoru uz potok, već spomenute nedjelje ipak, unatoč pojačanim partizanskim stražama, uspjeli napraviti proboj prema

Majevici. Pobjegli su tada brojni zarobljenici. **Šimun Slišković**, rodom s Trna kod Širokog Briga, nakon uspješnog probaja iz logora poginuo je na Majevici u borbi s partizanima. Majevica je tada bila puna partizana i četnika. Uspješan proboj iz logora napravio je i **Jozo Ljubić** iz Uzarića sa Širokog Briga te još nekoliko Ljubušaka i Čitlučana. Koliko se sjećam, čuo sam da **Ivan Skoko**, **Joško Kutle** i **Karlo Zovko** nisu sudjelovali u spomenutom probaju te su, hvala Bogu, kasnije amnestirani.

Nakon moga tromjesečnog boravka u logoru kod Tuzle, u zatvoru Štok i na prisilnom radu, koncem rujna 1945. otpremljen sam s drugim supatnicima u središnju OZN-u u Sarajevo, gdje smo prvu noć obitavali u podrumu, u kom nam je voda sezala do pasa. Tada smo s

udaljenosti od dvadesetak metara čuli nepoznati glas: "Prijatelji, nemojte se pomicati s mjesta, jer vas to može stajati život!" Ni do danas nisam utvrdio identitet te osobe, ali smo poslušali glas nepoznatog čovjeka. U podrumu je vladao nesnosan smrad, svjetla naravno nije bilo. U hladnoj, mračnoj i zlokobnoj tišini, trpjeli smo svoje jade i muke do narednog jutra. Ujutro su nas izbacili na hodnik te potom odveli u jednu prostoriju, u kojoj su gorjele četiri peći napunjene ugljenom. Tu smo se svojski ogrijali i osušili. Kad smo ušli u prostoriju s pećima, bili smo mokri, prozebli. Drhtali smo od hladnoće i straha. Dok smo se sušili kod pećiju, gođilo nam je promatrati vrele peći koje su se crvenjele kao krv. Taj doživljaj mi se tijekom života u nekoliko navrata ponovio u snu.

Kad smo se ogrijali i osušili, partizanski stražari su nas odveli u jednu praznu sobu, u kojoj smo sa zebnjom u srcima isčekivali svoju daljnju sudbinu. Uskoro su nas počeli poimenično prozivati da se javimo

u susjednu sobu, do koje je svakoga od nas pratio *knojevac*, naoružan do zuba. U spomenutoj sobi ispitivali su nas dvojica oznaša. Jedan je stajao, a drugi sjedio u udobnoj kožnoj fotelji. Kad sam došao na red za ispitivanje, oznaš koji je sjedio u fotelji, pitao me: odakle sam, gdje sam bio u vojsci, u kojim sam bitkama protiv partizana sudjelovao i tsl. Nisam htio ništa reći. Gledao sam pred se i šutio. Oznaš koji je stajao, odveo me u susjednu sobu i svojski me iscipelario. U sobi u kojoj me zlotvor mlatio, bilo je puno kolaca, lanaca i drugih sredstava za mučenje. Samo to ozračje bilo je dosljedno imalo normalnu čovjeku da se sruši u nesvijest. Poslije raznih mučenja koja sam samo zahvaljujući Bogu izdržao, ubacili su nas pod ceradu u stari kamion. Kako su nas dugo vozili, pomislio sam da nas transportiraju na strijeljanje izvan grada. Stigli smo tim autom, međutim, do središnjeg zatvora u Sarajevu.

Mjesec listopad 1945. bližio se svršetku, a u Sarajevu je bilo već jako hladno. Kad smo dotjerani kao stoka u

Posušje

središnji zatvor u Sarajevu, raspoređeni smo po čelijama, ali ne u skupinama u kojima smo došli, već su nas stražari izmiješali. Iz čelije u kojoj sam proveo oko tri tjedna, s drugim supatnicima jedne večeri odveden sam u prizemlje, gdje sam susreo dvojicu mučenika: **dr. fra Mladena Barbarića** i stanovitog **Bajru** iz Čapljine, čijega se prezimena ne mogu sjetiti.

Fra Mladen je bio vidno neraspoložen. Sutradan ujutro partizani su nas svezali te odveli na kolodvor. Na putu do kolodvora, oznaši su organizirali građane da nam izvikuju razne pogrdne riječi, kao što su: "Bando, Bando! Smrt izdajnicima!" Drugi građani tužno su gledali ispred sebe. Vjerojatno su nas žalili. Nakon nekoliko sati provedenih na kolodvoru vraćeni smo natrag u zatvor. Fra Mladen Barbarić tada mi je govorio: "Moj Bože, izgleda da je svršeno s nama, dočim su nas vratili natrag u zatvor s kolodvora. Ako nismo otpremljeni vlakom u Mostar, to je jasan znak da će nas partizani ubiti ovdje u Sarajevu."

Tu cijelu bezsanu noć fra Mladen i ja smo molili Boga, da nam pomogne u nevolji. Kad je svanula zora, u duši mi se pojavila nada da nas možda i neće strijeljati. Ujutro smo opet bili vezani te ponovno odvedeni na kolodvor. Ukranci smo u vlak za Mostar, posljednju postaju moga križnog puta. Kod Jablanice smo bili primorani napustiti vlak zbog srušenog mosta. Od Jablanice do Mostara smo morali pješačiti. Poslije podne smo došli u Mostar, gdje nas je dočekalo mnoštvo ljudi. Neki su među zarobljenicima tražili svoju rodbinu, drugi su izvikivali partizanske parole: "Sudite, bandi! Smrt bandi!" i sl. Poglavitno smo na slične načine bili vrijedani i pljuvani na putu od kolodvora do zloglasnoga mostarskog zatvora Čelovina. Udarali su nas šakama i nogama, fra Mladen je bio čitav popljuvan, tako da mi se ta kratka relacija činila neizmjerno dugom i mukotrpnom.

Dočim su se otvorila zatvorska vrata Čelovine, Bajru iz Čapljine stražari su počeli nesmiljeno mlatiti željeznom šipkom. Kad su me trojica oznaša prozvali

"njemačkim ustašom", uudio sam da o meni sve znaju, pa mi nije drugo ostalo nego reći istinu u kojim sam vojnim poslojima bio tijekom Nezavisne Države Hrvatske. Nas dvadeset trojicu zarobljenih, poslije ispitivanja i mlaćenja, strpali su u prizemnu zatvorskou prostoriju, u kojoj je vladala velika studen. Nakon tjedan dana premješten sam u Sjeverni logor. Na oproštaju sa mnom fra Mladen mi je rekao: "Bože, neka te Bog čuva!"

U subotu, u studenom 1945., izveli su me svezanog u zatvorsko dvorište te mi zaprijetili da će me odmah ubiti pokušam li bježati. Predosećao sam da me vode na strijeljanje i odlučio sam pokušati prvom zgodom umaći partizanskoj pratnji. Kad smo s glavne ceste stigli na Carinski most, otrčao sam do ruba mosta i skočio svezan u hladnu Neretvu. Partizani su zapucali s mosta, ali me nisu uspjeli pogoditi. Optlivačao sam jedva do obale Neretve i sakrio se iza drača kupine. Noć mi je bila dobar saveznik u sakrivanju. Partizani su držali kako su me pogodili ili da me je hladna Neretva progutala. Međutim, ostao sam neokrnut te sam se nakon pola sata razmišljajući uputio dalje uz Neretvu, pa preko ceste, u smjeru Ilića i Cima.

(svršetak)

PODRUŽNICA KARLOVAC: POPIS UPLATA ZA CRKVU HRVATSKIH MUČENIKA U UDBINI I SPOMEN-OBILJEŽJE NA GOLOM OTOKU

Ivan	Boljkovac	Duga Resa	50,00 kn
Branko	Cvitković	Karlovac	50,00 kn
Dubravko	Delić	Karlovac	100,00 kn
Davorin	Derda	Karlovac	50,00 kn
Marija	Dinter	Karlovac	50,00 kn
Bruno	Foschio	Karlovac	50,00 kn
Nikola	Gojanović	Karlovac	50,00 kn
Otilija	Horvat	Karlovac	100,00 kn
Mihajlo	Hrastov	Karlovac	50,00 kn
Nikola	Katić	Duga Resa	50,00 kn
Božidar	Kovačević	Karlovac	50,00 kn
Zdenka	Petović	Karlovac	50,00 kn
Ivan	Plavetić	Karlovac	50,00 kn
Petar	Pranić	Karlovac	100,00 kn
Jarmila	Prekratić	Duga Resa	50,00 kn
Zvonimir	Srakočić	Karlovac	50,00 kn
Vladimir	Šegina	Karlovac	50,00 kn
Mladen	Šomek	Karlovac	50,00 kn
Mijo	Vinski	Duga Resa	50,00 kn
Ana	Vrban	Karlovac	50,00 kn
Dragica	Žanić	Karlovac	50,00 kn
HDPZ Podružnica		Karlovac	1.000,00 kn
u k u p n o			2.200,00 kn

USKORO...

Najavljujemo da ćemo u jesenskim brojevima objaviti spomenicu («Memorandum»), što su ga 1952. hrvatski katolički svećenici 1952. predali američkom predsjedniku **Dwightu Eisenhoweru** i zapadnoj javnosti. Bit će objavljen i popis hrvatskih vojnika poginulih 1941.-1945., koji su bili pokopani na zagrebačkom Mirogoju, a grobove su im – poput šumskih vijjera – raskopali «antifašisti» nakon «oslobodenja» Zagreba, na temelju zapovijedi što ju je potpisao «hrvatski antifašist» **Vicko Krstulović**. Na objavljuvanje čeka i nekoliko priloga o progonima hrvatskih rodoljuba i političkih uznika iz doba prve jugoslavenske države, od suvremenog izvješća o ubojstvu **Marka Zovka**, koga je s leđa ubio **Berislav Angjelinović**, preko progona **Milovana Žanića**, do **Ide Javor**, udovice **Stjepanove**. Niz drugih priloga također nije mogao ući u ovaj broj...•

U SPOMEN SUPATNIKU SLAVKU MILETIĆU!

Pri povratku iz Njemačke, radi hodočašća u Bleiburg uz 65. obljetnicu Bleiburške tragedije hrvatske vojske i naroda, ražalostila me je tužna vijest da je u veljači, u svojoj 84. godini, otišao u vječnost jedan od najhrabrijih i najmučenijih hrvatskih robijaša u titoističkom konklotoru, mučilištu Zenica.

Slavko Miletić je bio jedan od najproganjanijih hrvatskih uznika u Zenici. Rođen je u selu Tetovo kraj Zenice 26. kolovoza 1926., preminuo je 18. veljače 2010. godine u Vodicama. Osuđen je na 18 godina robije, zbog poznatoga pokušaja atentata na hrvatskog progonitelja **Josipa Broza Tita**.

Slavko Miletić u Njemačkoj

Nije se prestajao boriti za slobodu hrvatskoga naroda cijelog života. Nakon neuspjela pokušaja atentata na zloglasnog maršala, slijedile su duge godine robije. Ali i u zeničkom zatvoru Miletić se nastavio boriti na robijaški način, tako da je punih šest godina, to jest trećinu svoje robije, proveo u samici, s okovima na nogama, trpeći svakoga dana ponižavanja i batine.

Slavko je bio pravi fenomen izdržljivosti. S pravom se kaže kako nitko ne zna što sve može ljudski organizam izdržati. Režim je 1962. proveo nekakvo pomilovanje robijašima, ali to nije obuhvačalo **Slavka Miletića, Tomislava Vidovića, Andriju Radoša, Antu Bakovića** i autora ovoga teksta, **Vinka Vicu Ostojića**.

Nas nije obuhvatilo to **Rankovićev** pomilovanje. Morali smo nastaviti najteže robijanje u svojoj domovini. Svi smo izdržavali svoje duge robije bez ikakve milosti. A Slavko Miletić bio je i ostao čudo ljudske izdržljivosti. Ništa ga nije moglo lomiti ni slomiti, jer nije sumnjao u ideale za koje smo se borili, a to je ujedinjena, slobodna država Hrvatska u svojim povijesnim granicama, omeđena rijekama i Jadranskim morem. Iako u poznom dobu i nakon dugih godina robije i jugomučeništva, Slavko se uključio i u redove obrambenoga Domovinskog rata.

Miletić kao vojnik

Vjerovao je u jedinstvo hrvatskoga naroda, neovisno o vjerskoj pripadnosti i nazorima. No u tome se prevario! Bio je ponovno uhićen i prebijan u zeničkome zatvoru, što mu je ubrzalo zemaljski odlazak.

Otišao je hrvatski vitez, robijaš, ratnik Slavko Miletić, najpoznatiji mučenik zeničkog zatvora. Kad sam se posljednji put čuo sa Slavkom, koji se stalno želio viđati sa svojim robijašima, rekao mi je: "Nadam se da nismo uzalud robijali! To je sve zabilježeno u Božjim tefterima!"

Nadam se da je tako, prijatelju Slavko! Počivaj u vječnosti!

Vinko Vice OSTOJIĆ

NAD ODROM JOSIPA CINDRIĆA

Ovih dana napustio nas je predsjednik ogulinskog ogranka Podružnice HDPZ-a Karlovac, gospodin **Josip Cindrić**, nakon izgubljene duge i teške borbe s opakom bolešću. Ostat će nam u trajnom sjećanju kao drag prijatelj, posebno dobar čovjek i vrlo agilan predsjednik ogranka.

Na pogrebu se, u ime svih članova ogranka i podružnice, posmrtnim govorom oprostila gospođa Zdravka Cindrić:

«Prijatelju dragi, jači si od smrti, domoljub si bio nekog novog kova, na oltaru doma tvoja bol se vrti, postao si svetost, naša ljubav nova.»

(Bruno Zorić)

Dragi prijatelji, poštovana obitelji i svi okupljeni!

Želim se ovim riječima u ime članova HDPZ-a Ogranka Ogulin i u svoje osobno, oprostiti od našeg brata u Isusu Kris-

tu, od brata po robijanju i našeg supatnika, našega dragog predsjednika gospodina Josipa Cindrića, Frajta.

Bio si i ostao svoj i samo svoj, tih i skroman. Ostao si uspravan hrvatski mučenik, žrtva jugokomunističkog progona, čitav svoj život prkoseći mračnomu komunističkom sustavu, nadajući se i čekajući s vjerom u novi dan kada će se stvoriti samostalna država Hrvatska. Za tu nadu si živio, bio si spremjan i umrijet.

Dočekao si, dragi Joso, tu slobodu svoga hrvatskog naroda. Bio si i ostao veliki domoljub, hrvatski sin ovoga grada podno Kleka, sin Župe svetoga Križa.

I pored svih Tvojih teškoća i Tvoje bolesti, prihvatio si Isusov križ i patnju. Dragi Frajt, ostali su Tvoji ideali, smisao Tvoga križa i Tvoje patnje. Ustrajao si na putu ljubavi prema Bogu i čovjeku, svojoj obitelji, a napose svome narodu.

Dragi predsjedničke!

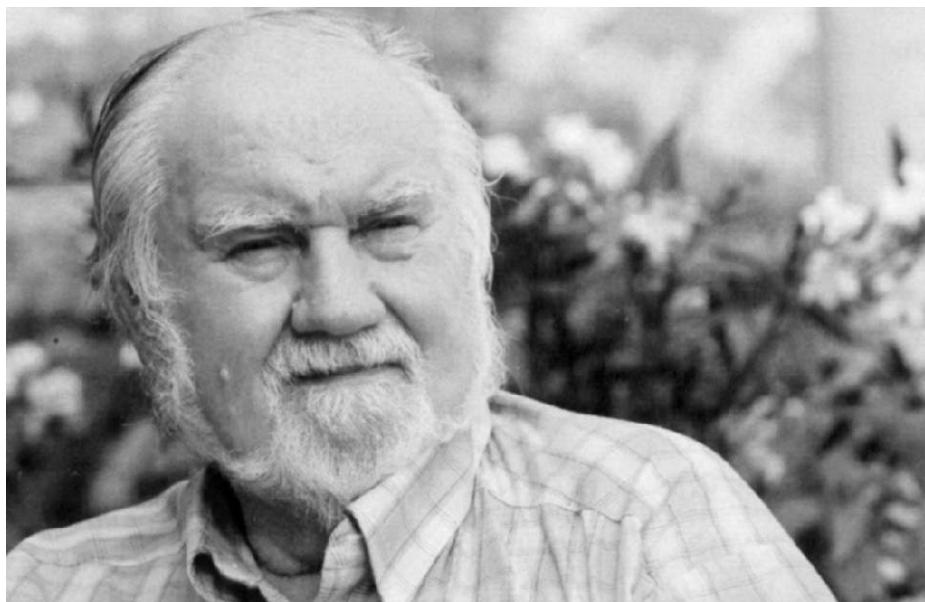
Neka dobri Bog o Tebi rekne zadnju riječ, a ja će reći: «Neka Ti je laka Tvoja voljena hrvatska zemlja za koju si dao najljepše godine svoga života, robujući po kazamatima strave i užasa, noseći svoj križ ponosno od Golgotе do Uskrsnuća. Kad srce plače, naša nas vjera tješi da ustrajemo i da se nadamo.

Srest ćemo se u vječnosti. Bog neka Ti bude vječna radost i sreća!

Obitelji pokojnog Josipa Cindrića, supruzi i djeci, prijateljima i svoj bližoj i daljoj rodbini upućujem izraze kršćanske sućuti u ime svih članova Hrvatskog društva političkih zatvorenika Ogranka Ogulin. Po pokojnikovoj želji novac koji bi se utrošio na karmine neka se upotrijebi za pomoć bolesnima i nemoćnima. I tu se vidi Tvoje veličina.» (Z. C.)

ZAHVALA

Povodom smrti našega neprežaljenog **TVRTKA ZANE - BRANIMIRA DONATA**, iskreno zahvaljujemo: predsjedniku Republike Hrvatske Ivi Josipoviću, predsjednicima Vlade Jadranki Kosor, predsjedniku Sabora Luki Bebiću, koji su nam tako znalački, s razumijevanjem i toplinom izrazili žaljenje, a napose zahvaljujemo dragom ministru kulture Boži Biškupiću, koji nam je uputio prelijepi cjelokupan prikaz njegovog značenja, djelovanja i napisao: "...čiji je neponovljiv, neiscrpan duh sustavno i kontinuirano pridonosio polemičnosti i živosti hrvatske književne i kulturne scene posljednjih nekoliko desetljeća".

Branimir Donat

I zaista, pod teretom desetak projekata na kojima je neumorno i strastveno radio, posustao je.

Zahvaljujemo se našem župniku msgr. Zvonimiru Sekelju, zahvaljujemo se gradonačelniku grada Zagreba Miljanu Bandiću, a najveću i najtopliju zahvalu izražavamo Velimiru Viskoviću, predsjedniku Hrvatskog društva pisaca, dugogodišnjem prijatelju i štovatelju, kojem smo se prvom obratili i koji nam je svesrdno pomogao u objavi medijima, govoru na ispraćaju, kao i govoru Zvonka Makovića, i posebno našoj dragoj prijateljici Željki Čorak, koja ga je ispratila riječima "Umro je slobodan čovjek".

Hvala Velimiru i na vrsnoj i dirljivoj komemoraciji, hvala Sibili Petlevski, hvala svima koji su sudjelovali, kao i u medijima objavili svoje napise o njegovu odlasku, to su kulturno-povijesni članci koji će

ostati u neizbrisivu sjećanju njegovim nasljednicima kao i hrvatskoj kulturi.

Hvala hrvatskom PEN-centru, Hrvatskom društvu političkih zatvorenika, Društu hrvatskih književnika, Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci, Gliptoci HAZU, Muzeju za umjetnost i obrt, Institutu za etnologiju i folkloristiku, Odsjeku za povijest hrvatske književnosti, Odsjeku za povijest hrvatskog kazališta, Školskoj knjizi, Hrvatskomu kulturnom klubu, ekipi Pola ure kulture, Redakciji Trećeg programa Hrvatskog radija, gradonačelniku grada Požege Zdravku Ronku, Gradskom muzeju Požega, Odboru Krležinih dana u Osijeku, Umjetničkoj

Zane Tomašković

akademiji u Osijeku, Gradskoj knjižnici iz Kostajnice i dragim Cvetnićima.

Zahvaljujemo kolegama iz Zagrebačke banke, Unicredit Banke Mostara i Banja Luke. Posebno se zahvaljujemo Stomorskoj na otoku Šolti, gdje je naš drugi dom, udruzi Ruzmarin, Pomorskom društvu Pelegrin, Mjesnom odboru i svim dragim ljudima koji su nam uputili tolike i lijepo izraze sućuti.

I konačno, zahvaljujemo se našoj brojnoj rodbini, svim dragim prijateljima i znancima koji su bili uz nas, došli na ispraćaj, okitili ga predivnim vijencima i uputili nam bezbroj sućuti s toliko lijepo izrečenih misli i osjećaja. Primili smo i bezbrojna pisma s toliko toplih sadržaja koja su nam neizmerno mnogo značila. Svima beskrajna hvala!

Obitelj Zane - Tomašković

POZIV NA SURADNJU

Godinama smo pozivali hrvatske političke uznike da svoja sjećanja zabilježe i pošalju nam radi objavljanja. Odziv je, nažalost, razmjerno mali: velika većina i dalje kani svoje uspomene odmijeti na onaj svijet, vjerojatno ne shvaćajući da time čine veliku uslugu ideolozima jugoslavenstva i komunizma. Zato ponovno pozivamo: napišite i objavite svoja sjećanja te na taj način omogućite mladim naraštajima i budućim povjesničarima da ispravno ocijene pravi položaj Hrvata u Jugoslaviji! •

POBIJENI HRVATSKI POLITIČKI UZNICI - MOLIMO POMOĆ I SURADNU -

Znatan je broj hrvatskih političkih uznika u prvoj i drugoj Jugoslaviji svojim životom platilo borbu za hrvatsku državu: ubijeni su na izdržavanju kazne ili su uslijed te kazne brzo skončali. Većina njih je danas potpuno zaboravljena, a praktično po nikomu od njih ne zovu se ulice, ustanove, škole...

Komu danas nešto znači ime Andjelka Capeka ili Marijana Hrvoja, Tomislava Vidovića ili Tome Dumančića? A radi se o ljudima koji su pali, da bismo mi mogli živjeti u slobodi!

Nasuprot tomu, brojne institucije i javni prostori nose imena po njihovim intelektualnim ili stvarnim egzekutorima. To jasno govori o stanju u Hrvatskoj.

Pokušajmo to promijeniti! Pokušajmo održavati svijest o našim sunarodnjacima i suborcima koji su platili najskuplju cijenu za hrvatsku slobodu i državno neovisnost!

Uredništvo *Političkog zatvorenika* želi u svakome idućem broju bar po jednu stranicu posvetiti ubijenim i umorenim hrvatskim političkim uznicima. Radi toga pozivamo njihove obitelji, prijatelje, rodbinu i suborce, da nam dostave fotografije i osnovne podatke o njima. Fotografije na zahtjev vraćamo! Zahvaljujemo na suradnji i pomoći! •

IN DIESEM HEFT

Das Bild auf der Titelseite dieser Ausgabe spricht mehr als tausend Worte. Es zeigt die Haare der Mädchen, die jugoslawischen kommunistischen Partisanen, zusammen mit Tausenden anderer Zivilisten und Soldaten, im Frühjahr 1945 mit Kalk übergossen und lebendig in Huda Jama, einem Bergwerkstollen in Slowenien, eingemauerten. Die Haare auf dem Foto fand man nachdem der Schlachtplatz im vergangenen Jahr entdeckt war. Die kroatische und slowenische Öffentlichkeit wurde mit den Fotografien von menschlichen Überresten, die dank dem Überguss vom ungelöschten Kalk, gut erhalten waren, sehr geschockt. Aus diesen Skeletten war es möglich, die letzten Momente der Opfer zu lesen. Am beeindruckendsten von ihnen ist das Skelett eines Mannes, der vergeblich versuchte aus der Grube hinaus zu kriechen. Aber nicht minder beeindruckend ist das Foto mit den Haaren von zahlreichen Mädchen und Frauen die, um die Herrlichkeit des so genannten "antifaschistischen Befreiung", ohne Gerichtsverfahren und Urteil, in die Grube geworfen wurden.

* * *

Frage der Opfer des Zweiten Weltkriegs und der Nachkriegszeit in Kroatien ist immer noch aktuell und stellt nicht nur ein professionelles (demographisches und historisches), sondern auch ein politisches Thema dar. In den Medien, in denen auch weiterhin herrschen die für die alle Opfer nicht gleich sind, werden in der Regel als zuverlässige relativ übereinstimmende Schätzungen des serbischen Autors **Bogoljub Kočović** und des kroatischen **Vladimir Žerjavić**, betrachtet. Allerdings zeigen die genauen Befragungen und Zählungen in Slowenien, dass Kočovićs Žerjavićs Schätzungen nicht genug zuverlässig sind und dass sie die kroatischen und slowenischen Opfer deutlich vermindern. Diese Arbeiten hat **prof. Kazarimir Katalinić**, kroatischer Emigrant, der mehr als ein halbes Jahrhundert in Argentinien lebt, noch in den späten achtzi-

ger Jahren professioneller Kritik unterzogen. Obwohl selbst Kočović Seriosität der Katalinićs Kritik und Begründung seiner Argumentation anerkannte, Katalinić ist noch immer unerwünscht und seine Studien werden regelmäßig verschwiegen. Dies ist der Grund warum wir in mehreren Fortsetzungen, beginnend mit dieser Ausgabe, Katalinićs Studie in Gänze veröffentlichen. Zugleich ist das auch ein Indikator dafür, wie relevant der Vorschlag des Präsidenten der kroatischen Gesellschaft für politische Häftlinge, **Alfred Obranić**, in der letzten Ausgabe war, dass in der bevorstehenden Volkszählung in Kroatien (2011) auch die Zählung der Opfer des Zweiten Weltkrieges und der Nachkriegszeit durchgeführt wird.

* * *

Es gibt fast keine Ausgabe der *Politički zavorenik* in der keine Nachricht und Berichte von verschiedener Gedenkfeier an den Orten der Massenschlachtungen nicht veröffentlicht waren. Der Grund ist klar: Es sind Hunderte, wahrlich Tausende von Hinrichtungsstätten an deren die Organe der jugoslawischen kommunistischen Macht die Kroaten töteten. Slowenien, Kroatien und Bosnien und Herzegowina sind mit Massengräbern übersät. Deswe-

gen schreiben wir auch in Ausgabe über die neu entdeckte Grabstätten und nur teilweise identifizierten Opfer auf der Insel Daksa bei Dubrovnik, in Makarska und Đakovo.

* * *

Neben einem neuen Abschnitt (*Ärztliche Beratung*), veröffentlichen wir, wie üblich, eine Reihe von Erinnerungen und Zeugnisse. **Dragutin Šela** schreibt über das Leid der Juden in Međimurje während des Zweiten Weltkriegs. Das Gebiet, das fast ausschließlich von Kroaten bewohnt ist, besetzte im April 1941 das Horthy-Ungarn und ein paar Monate später, trotz der Widerstand von der kroatischen Regierung annektierte. Innerhalb der nationalsozialistischen Verfolgung der Juden, wurden auch die Juden aus Međimurje schwer gelitten, wie sich Šela mit Wehmut erinnert. **Ivan Gabelica**, schreibt jedoch über die Entstehung von "Geheimen Organisation kroatischer Intelligenz" (TIHO), die im Jahr 1957 Široki Brijeg und Imotski aktiv war. Sie ist eine von zahlreichen illegalen Organisationen, unter denen die kroatischen Jugendlichen ihre Empörung gegen Jugoslawien und dem kommunistischen Regime äußerten. •

Milna

IN THIS ISSUE

The picture on the front page of this issue speaks more than a thousand words. It depicts the hair of the girls, whom the Yugoslav partisans covered alive with lime and walled-in in Huda Jama (pit), a mine in Slovenia, together with thousands of other civilians and soldiers, in spring 1945. The hair in the photograph was found after the execution site had been discovered last year. Croatian and Slovenian public were appalled by the photographs of the remains, which were well preserved owing to the fact that they had been covered with lime. The remains reveal what the last moments of the victims were like. The most striking of them is the skeleton of a man, who was trying in vain to crawl out of the pit. Equally striking is the photograph of the hair of numerous girls and women, who were thrown into the pit, with no trial and judgement, to honour the so-called "anti-fascist liberation".

* * *

The victims of the World War II and the post-war period in Croatia are still a current issue, which represent not only an expert (demographic and historiographic), but also a political matter. The media, which are still dominated by those who do not treat all victims equally, mostly hold the position that the most reliable evalua-

tions are those, fairly coinciding, of the Serbian author **Bogoljub Kočović** and a Croatian author **Vladimir Žerjavić**. However, the researches and lists made in Slovenia have shown that Kočović's and Žerjavić's assessments are insufficiently reliable, and that they present Croatian and Slovenian victims in much smaller figures. Those works have been professionally challenged already in late 1980's by **Prof. Kazimir Katalinić**, a Croat political emigrant, who has lived in Argentina for more than half a century. Although Kočović himself recognised the seriousness of Katalinić's critique and the bases of his arguments, Katalinić is still considered to be unsuitable, so that his study is regularly ignored. For that reason, we shall publish Katalinić's study in full, in several sequels, starting with this issue. It is also an indication of appropriateness of the proposal of the President of the Croatian Association of Political Prisoners, **Alfred Obranić**, published in the last issue, that as a part of the coming census in Croatia (2011), census of the victims of the World War II and the post-war period should be carried out as well.

* * *

In almost all issues of *Politički zatvorenik* (*Political Prisoner*) monthly we publish news and reports from various com-

memorations at mass execution sites. The reason for that is evident: there are hundreds or even thousands execution sites, where the Yugoslav communist authorities killed Croats. Slovenia, Croatia and Bosnia and Herzegovina are full of mass grave sites. That is why in this issue again we write about the burials of the newly-discovered and only partly identified victims on the island of Daksa near Dubrovnik, in Makarska and Đakovo.

* * *

Along with the new heading (*Medical advice*), we publish, as usual, a number of memoirs and testimonies. **Dragutin Šela** writes about the suffering of Jews in Međimurje during the World War II. That region, inhabited almost exclusively by Croats, was occupied in April 1941 by Horthy's Hungary, and annexed several months later, despite the resistance of the Croatian government. Within the overall national-socialist persecution of Jews, the Jews of Međimurje suffered gravely, and Šela recalls that with regret. **Ivan Gabelica** writes about the founding of the "Secret Organisation of Croatian Intelligence" (TIHO), which in 1957 worked in Široki Brijeg and Imotski. That was one of the numerous illegal organisations, in which Croat youth was expressing its revolt against Yugoslavia and the communist regime. •

Split

Ivan, Perković Mile, Perković Joso, Fumić Nikola, Perlić Anton na kaznu smrti streljanjem.

Sud.broj 349/45 od 11 jula 1945 kojom su presudjeni Pleša Josip, Pavlović Ivan, Rajković Misko, Rajković Marko, Perković Jane, Butković Mile, Kušanić Mile na kaznu smrti streljanjem.

O D O B R A V A S E

a presude sud. broj 308/45 od 11 jula 1945 u onom djelu u kojem je Medunić Ante presudjen na kaznu smrti streljanjem, Kosović Manda na kaznu smrti streljanjem.

Sud.broj 337/45 od 11 jula 1945 u onom djelu u kojem su Matijević Jure presudjen na kaznu robije od pet godina i na Žarković Grga na kaznu robije od četiri godine.

Sud.broj 339/45 od 13 jula 1945 u onom djelu u kojem je Ilić Josip presudjen na kaznu smrti streljanjem.

Sud. broj 344/45 od 15 jula 1945 u onom djelu u kojem su presudjeni Ostrman Mile na kaznu smrti streljanjem, Nikšić Roža na kaznu smrti streljanjem.

N E O D O B R A V A S E

negu se kažnjavaaju Medunić Ante, sa lišenjem slobode, pri-mudnim radom u trajanju od 15 godina, 5 godina gubitka građanske časti i konfiskaciju imovine. Kosović Manda na lišenje slobode sa prinudnim radom u trajanju od 20 godina, pet godina gubitka građanske časti te konfiskaciju imovine.

Matijević Jure na kaznu smrti streljanjem.

Žarković Grga sa lišenjem slobode, sa prinudnim radom u trajanju od 15 godina, pet godina gubitka građanske časti te konfiskaciju imovine.

Ilić Joso na lišenje slobode sa prinudnim radom od 20 godina pet godina gubitka građanske časti i konfiskaciju imovine.

Ostrman Mile na lišenje slobode sa prinudnim radom od 15 godina, pet godina gubitka građanske časti i konfiskaciju imovine.

Nikšić Roža sa lišenjem slobode sa prinudnim radom od deset godina, tri godine gubitka građanske časti i konfiskaciju imovine.

O B R A Z I C E N J E

za Medunić Antu, Kosović Mandu, Ilić Josipa, Ostrmanu Milu i Nikšić Rožu prestroga je izrečena prvostepena kazna, pa je usled toga ublažena, dok je za Matijević Juru i Žarković Grgu prvostepena kazna preblaga, jer za Matijević Juru jedino odgovara kazna smrti većini njegove krivice.

Smrťfašizm - sloboda narodu.

Zapisničar
Prešetil v.r.

Predsednik suda major.
u.z. Nikola Lončar v.r.

Za tačnošću repisa jamči:

Predsednik suda poručnik
potpis nečitljiv v.r.

Da je prepis veran svome originalu tvrdi:-

Član odjela unutarnje uprave
Okružnog N.O.-ra za Liku.

Polarskog suda u Čačku

Primljeno 24/IX/1945
Br. P-64/45

VOJNI SUD
II. JUGOSLAVENSKA ARMije
II. Sud. broj 2566-2576, 2656-2661/45
Primljeno.....
Rešeno 26. jula 1945. god.
ZAGREB.

P R E P I S.

U I M E N A R O D A J U G O S L A V I J E.

Vojni sud II. Jugoslavenske Armije na svom zasedanju održanom dne 23. jula 1945. g. preispitujući presude vojnog suda XI. vojne oblasti - vijeća kod ličke komande područja.-

P R E S U D I O J E.

Presude: Sud. broj 329/45 od 15. jula 1945 kojom su Nikšić Dane, Čorak Mile presudjeni na kaznu smrti streljanjem, a Borčić Nikola na kaznu robije od šest ~~meseci~~ godina.-

Sud. broj 308/45 od 11. jula 1945 u onom djelu u kojem su presudjeni Tomić Ivan, Ugarković Mile na kaznu smrti streljanjem, Došen Mate na lišenje slobode i prinudnim radom od osam godina, Sekulić Ivan na lišenje slobode prinudnim radom od tri godine.

Sud. broj 337/45 od 11. jula 1945 u onom djelu u kojem su Grbac Mate, na kaznu smrti streljanjem, Budak Luka, Bakarić Vinko, Barić Mile, Bošnić Ivan na kaznu smrti streljanjem, Šikić Nada na kaznu robije od šest godina.-

Sud. broj 339/45 od 13. jula 1945 u onom djelu u kojem su Svetić Mićo, Kalač Ivan, Brkljačić Ivan, Brkljačić Milan presudjeni na kaznu smrti streljanjem, Petrić Nikola na kaznu robije u trajanju od tri godine.

F Sud. broj 340/45 od 13. jula 1945 kojom su Sebalj mate, Božičević Ivan, Devčić Mijo, Orašković Jure, Ruporić Mate i Tonković Ivan presudjeni na kaznu smrti streljanjem.

Sud. broj 344/45 od 15. jula 1945 u onom djelu u kojem su Štimac Marko, Cvjetković Ilija, Tišćak Ivan, Holjevac Luka, Fiković Božo i Galac Nikola presudjeni na kaznu smrti streljanjem, Dasović Jure na kaznu robije od tri godine.

Sud. broj 348/45 od 13. jula 1945 kojom su presudjeni Baričević Lovro na kaznu smrti vještanjem, Linar Pavle, Bičanić Mihovil, Koštala Jakov, Bobinac Petar, Katalinić Mirko, Bunjević Alojz i Fajdetic Tomo na kaznu smrti streljanjem.

Sud. broj 309/45 kojom su Barbarić Ante, Zubrinić Josip, Adžija Nikola, Krpan Ivan, Krpan Petar, Krpan Jure i Šarić Stevan presudjeni na kaznu smrti streljanjem.

Sud. broj 343/45 od 15. jula 1945 kojom se Miletić Ivica, Devčić Pavle, Golac Ivan, Diklić Stevan presudjeni na kaznu smrti streljanjem.

Sud. broj 335/45 od 17. jula 1945 kojom su Vujičić Josip, Lasić Ivan, Maras Tomo, Zubrinić Slavko presudjeni na kaznu smrti streljanjem.

Sud. broj 342/45 od 11. jula 1945 kojom su presudjeni Mraković Mile, ~~Mile~~ Sablja Ivan i Jamičić Jandre na kaznu smrti streljanjem.

Sud. broj 348/45 od 15. jula 1945 kojom su presudjeni Duković Mile, Movrić Ivan, Movrić Mile, Došen Nikola, Borić Ivan, Mihić Ante, Ždunić Tomo i Dadić Jandrija na kaznu smrti streljanjem, a Bubnić Mate, i Žunić Mar... na kaznu robije od tri godine, Vukelić Mile na kaznu robije od pet godina.

Sud. broj 351/45 od 15. jula 1945 kojom su presudjeni Pleša Ivan, Pavičić Ante, Tomljenović Marko, Pleša Stipan, Lončar Ivan, Tišma Rade, Pavičić Pavle na kaznu smrti streljanjem, a Asić Ivan, Culjat Mile, Šarić Dragutin na kaznu robije od pet godina, Alić Andrija i Vuđelić Ivan na kaznu robije od dve godine.

Sud. broj 352/45 od 10. jula 1945 kojom su Grgurić Ante, Ilijic Dane, Pintar Mile, Odorčić Mirko, Neđimović Martin i Lulić Nikola presudjeni na kaznu smrti streljanjem, a Čaćić Tomo, Ražić Mile na kaznu robije od pet godina, Milković Joso na osam godina robije.

Sud. broj 346/45 od 16. jula 1945 kojom su presudjeni ~~Šušnjar~~ Tomo, Crnković Nikola, Krmpotić Mile, Dujić Božo, Dasović Mile, Mažuranić Nikola, Starčević Božo, Pavletić Mile, Ivanušić Petar, Rajković Ante, Murat Mile, Višić Niko, Kranjčević Marko, Bublić Marko na kaznu smrti streljanjem.

Sud. broj 347/45 od 13. jula 1945 kojom su presudjeni Cvitković Stipo, Stojanović Nikola, Marijan Nikola, Barković Jure, Orešković Marko, Kovačević Joso, Kovačević Mijat, Ledišić Josip, Rajković